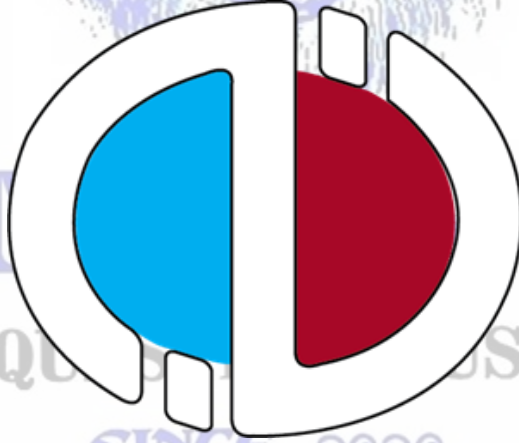

ULİ 302U ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

ÜNİTE ÖZETLERİ
DENEME SORULARI
ÜNİTE SORULARI
ÇIKMIŞ SORULAR

“DERS GEÇMENİN EN KOLAY YOLU”

Ünite 1: Uluslararası Örgütler Teorisi

Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Politikadaki Yeri

1618-1648 yılları arasında Avrupa’da Protestan-Katolik karşıtlığı esasında yaşanan 30 Yıl Savaşları Westphalia Antlaşması ile sona ermiştir. Sonrasında Kutsal RomaCermen İmparatorluğu’na bağlı prenslikler bağımsız siyasi birimler hâline gelmiştir. Uluslararası örgütlerin ortaya çıkışında Westphalia Antlaşması ve onun getirdiği egemenlik ve eşitlik anlayışı belirleyici olmuştur.

Fransız İhtilali ile birlikte ve özellikle devamında Napolyon Savaşlarıyla milliyetçilik akımı Doğu Avrupa’ya doğru yayılmaya başlayınca ülkesel devlet millî bir nitelik de kazanmış ve ülkesel ulus-devlet modeli Avrupa’da egemen bir siyasi model ve siyasal toplum olarak karşımıza çıkmıştır.

Uluslararası örgütler 19. Yüzyılın başlarında yaygınlaşmaya başlamıştır. 1815 yılında Ren Nehri’nde Seyrüsefer için kurulan “Merkezi Komisyon” ilk kurulan uluslararası örgüttür. 1818 yılında kurulan Zollverein, diğer adıyla Alman Gümrük Birliği ile Alman eyaletleri bir araya gelerek daha geniş bir pazara üretim yapma olanağına kavuşmuşlardır. Ulus-devletlerin rekabeti, güç peşinde koşma stratejisi ve askeri bir tırmanma içinde ortaya çıkan siyasi gerginlikler Avrupa’yı 1914 yılında bir büyük savaşa sürüklemiştir. Dolayısıyla uluslararası örgütlerin barışın korunması konusunda yetersizliği ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşı bitiren 1919 Paris Barış Konferansı sonrasında 1920 yılında kurulan Milletler Cemiyeti kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise Birleşmiş Milletler olarak yaşama geçirilmiş ve bu şekilde uluslararası örgütler alanında yeni bir dönem başlamıştır.

Uluslararası örgütler, gündemi belirleyebildikleri ve koalisyon oluşturma sürecinde katalizör rolü gördükleri gibi zayıf ve küçük devletlerin siyasal inisiyatif kullanma ve bağlantı stratejisi uygulama zemini olarak da rol oynamaktadırlar.

Uluslararası ilişkiler disiplini içinde Liberalizm ve Realizm iki temel ve karşıt yaklaşımdır. Bu iki temel uluslararası ilişkiler

yaklaşımı aynı zamanda uluslararası politika alanında gelişen farklı teorileri de belirlemiştir.

Uluslararası Örgütler, Karşılıklı Bağımlılık ve İşlevselcilik

Keohane ve Nye’a göre uluslararası aktörler çeşitlenmekte ve bunlar arasında artan etkileşim, karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır. İç politika, dış politika ayrımı ve askerî güç önemini yitirmektedir. Küreselleşme sürecinde uluslararası örgütlerin rolünün artmasıyla ve uluslararası ilişkilerde giderek artan oranda ilkelerin kabul edilmesiyle ulusal egemenlik mutlak olmaktan çıkmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın uluslararası barış ve güvenliğinin sağlanmasında etkisinin olmadığı, buna karşılık büyük devletlerin diğer ülkeler üzerinde baskı kurmasına yol açtığı da yöneltlen eleştiriler arasındadır.

Büyük oranda ekonomik ve teknik alanları esas alan ve giderek artan bir bağımlılığın belirleyiciliğine vurgu yapan İşlevselcilik, Federalizme bir tepki olarak da ortaya çıkmıştır. Bir uluslararası bütünleşme teorisi olarak işlevselciliğin en önemli yazarı David Mitrany uluslararası örgütleri teknolojinin yarattığı “karşılıklı bağımlılık” olgusunun bir sonucu olarak görmektedir. Uluslararası örgütler bir işlev görmek üzere inşa edilirler. İşlevleri yaratan ise ihtiyaçlardır. Rothwell benzer şekilde uluslararası örgütlerin, birden fazla devletin karşılıklı, çok yönlü işbirliği ile karşılanabilecek ihtiyaçların giderilmesi için ortaya çıktıklarını ifade etmiştir. Uluslararası işlevsel bütünleşmeye Uluslararası Telekomünikasyon Birliği’ni (UTB) örnek gösterebiliriz.

Uluslararası rejimler, devletlerin tek başlarına çözemeyecekleri sorunlu alanları düzenlemek için egemenlik devri yoluyla oluşturdukları hukuki kurallar ve mekanizmalardır. Bugün birçok alan uluslararası rejimler yoluyla düzenlenmiş durumdadır. Bu bağlamda Young, “bir uluslararası rejimler dünyasında yaşıyoruz” saptamasını yapmaktadır.

Güvenlik ve Uluslararası Örgütler

Liberaller, uluslararası sistemin anarşik doğasının ancak uluslararası kurallar,

kurumlar ve örgütler yoluyla barışçıl bir yönde dönüştürülebileceğini ileri sürmektedir. Günümüze kadar kurulan en önemli uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler (BM) İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde kurulmuştur. BM'nin ana amacı, Antlaşma metninde belirtildiği üzere, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. "Güvenlik toplumu" yaklaşımı, ortak değerlerin oluşturulmasına hizmet edecek biçimde toplumsal kesimler arasında iletişim ve ulaşım olanaklarının artırılmasını öngörmektedir. "Güvenlik" kavramı ile daha çok ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması kastedilmektedir.

Deutsch, güvenlik toplumunun varlığı için üç önemli koşul saymıştır. Bunlar:

1. Güvenlik toplumunun parçası olan toplumların ortak değer yargılarına sahip olması ve özellikle de hükümetlerinin olaylar karşısında tutum alışlarını belirleyen değerlerin birbiriyle uyumlu olması,
2. Güvenlik toplumu üyelerinin birbirlerinin bir konu karşısındaki olası tavırlarını öngörme kapasitesine sahip olması,
3. Güvenlik toplumunun parçası olan hükümetlerin birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesine sahip olmalarıdır.

Ulus devletlerin barış ve güvenliği sağlamada yetersiz kalması, uluslararası örgütlerin bu amacın gerçekleştirilmesindeki rolünü artırmıştır. Ulus devletlerin barış ve güvenliği sağlamada yetersiz kalması, uluslararası örgütlerin bu amacın gerçekleştirilmesindeki rolünü artırmıştır.

Deutsch'un güvenlik toplumu modeli çerçevesinde incelendiğinde NATO, güvenlik toplumunun örgütsel organıdır. NATO kendisini var eden ortak değerleri Kuzey Atlantik bölgesinde hâkim kılarak yine bu bölgede barışı kalıcı şekilde tesis etmeye çalışmıştır. Bir diğer bölgesel güvenlik örgütü Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatıdır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı benzeri bir girişim, Asya'da Kazakistan'ın girişimleriyle, Soğuk Savaş sonrası dönemde 1990'ların başında oluşturulmaya

başlanmıştır. 1993 yılında Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK – CICA) faaliyete geçmiştir. Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'na (AİGK/CICA) 26 üye devlet ve 8 gözlemci devlet bulunmaktadır.

- Üye devletler: Afganistan, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Çin, Filistin, Hindistan, Irak, İran, İsrail, Kamboçya, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Kore Cumhuriyeti, Mısır, Moğolistan, Özbekistan, Pakistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Tayland, Türkiye, Ürdün, Vietnam.
- Gözlemci devletler: Beyaz Rusya, Endonezya, Filipinler, Japonya, Malezya, Sri Lanka, Ukrayna, ABD

Uluslarüstülük ve Avrupa Birliği

Uluslarüstülük, devletlerin kesin ve geri dönülmez şekilde ulusal egemenliklerinin önemli bir kısmını devrederek kurdukları bir örgütle, Avrupa Birliği deneyimiyle ortaya çıkmıştır. Uluslarüstülük anlayışı Ernest B. Haas tarafından neofonksiyonalizm (Yeni işlevselcilik) olarak adlandırılan bir teori içinde ve özelde Avrupa Birliği'nin gelişimini açıklayacak şekilde ortaya konmuştur. Yeni işlevselcilere (Neofonksiyonalistler) göre "bir alanda oluşturulan uluslarüstü kurumların avantajlarından yararlananlar diğer alanlarda da benzer oluşumları destekleyeceklerdir."

Haas, siyaset alanlarını birincil siyaset alanları ve ikincil siyaset alanları olarak ikiye ayırmıştır.

1. Birincil siyaset alanları; güvenlik, savunma, dış politika gibi konulardan oluşur.
2. İkincil siyaset alanları; ekonomik ve teknik alanlardır. Haas'a göre çıkar grupları ikincil siyaset alanlarında etkili ve başarılı olabilmektedir. Dolayısıyla uluslarüstülük ekonomik ve teknik sektörlerde başlayabilecek bir olgudur.

Devletlerin egemen yetkilerinin bir kısmını devrederek kurdukları bu örgüte Haas "uluslarüstü örgüt" demektedir. Ekonominin bir alanında faaliyet gösteren çıkar grupları,

kendi sektörlerindeki uluslarüstü bütünleşmenin sağladığı yararları daha da artırmak için, ekonominin sektörel bağımlılığı olgusundan hareketle diğer sektörlerde de uluslarüstü bütünleşmeye gidilmesini teşvik edecektir. Haas, bu olguyu “uluslarüstülüğün sirayet etkisi” olarak tanımlamıştır. Avrupa Topluluğu’nda gümrük birliğinin 1968’de oluşturulmasını bu duruma örnek olarak gösterebiliriz.

AKÇT ile başlayan uluslarüstü bütünleşme süreci Roma Antlaşmalarıyla devam etmiştir. Bütünleşme bir yandan bir uluslarüstü bir pazar entegrasyonu olarak gelişirken diğer yandan nükleer çalışmaları da kapsamına almıştır. Roma Antlaşmaları iki yeni Topluluk daha kurulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşmaları) 25 Mart 1957’de Roma’da, Fransa, İtalya, Federal Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanmıştır.

Maastricht Antlaşması, Avrupa Toplulukları’ndan Avrupa Birliği’ne geçişi sağlamıştır. Bu geçiş aynı zamanda uluslarüstü bütünleşmenin siyasi alanlara sirayet etmesi anlamını da taşımaktadır. Avrupa Ekonomik Parasal Birliği ve Euro, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası bu geçişin somut düzenlemeler bu antlaşmayla ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması Maastricht’te 7 Şubat 1992’de on iki üye devlet tarafından imzalanmıştır.

Bütünleşmenin derinleşmesi sürecinde en köklü değişim Lizbon Antlaşması’yla yapılmıştır. 2009’da yürürlüğe giren antlaşmayla Avrupa Birliği köklü bir yapısal değişime uğramıştır. Maastricht Antlaşması’nın kurduğu sütunlu yapıyı sona erdirmiş ve uluslarüstü örgütsel yapı iki ayrı örgüt olarak düzenlemiştir:

- Avrupa Birliği
- Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

En son 2013 yılında Hırvatistan’ın katılımıyla üye sayısı 28’e ulaşmıştır. Türkiye ve Batı Balkanlar katılım sürecinde olan Avrupalı devletlerdir.

Ünite 2: Birleşmiş Milletler Sistemi

Birleşmiş Milletler’in Kuruluşu

BM’nin kurulmasının adımları:

- Londra’da, Fransa adına General de Gaulle tarafından, 12 Haziran 1941’de St. James Sarayı bildirisi imzalanmıştır.
- 14 Ağustos 1941’de Büyük Britanya başbakanı Winston Churchill ile ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt arasındaki görüşme sonrasında ilan edilen Atlantik Bildirisi ile ABD’yi de içine almıştır.
- 1 Ocak 1942’de Birleşmiş Milletler Bildirisi kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler terimini ortaya atan ABD Başkanı Roosevelt olmuştur.

Birleşmiş Milletler Bildirisi, bağımsız olmasa da aynı tarafta savaşan 26 ülke tarafından ilan edilmiştir. Bildirinin önemi 1945’te San Francisco’da toplanan kurucu konferansa sadece Mart 1945’e kadar Almanya ve Japonya’ya savaş ilan edip bu bildiriye katılan devletlerin davet edilmiş olması ve BM’nin kurucu üyeleri olmalarıdır. Türkiye bu koşulu yerine getirerek örgütün kurucu 51 üyesinden biri olmuştur.

Bir Uluslararası Örgüt Olarak Birleşmiş Milletler’in Temel Özellikleri

Örgütün tarihini birkaç döneme ayırmak mümkündür:

- Kuruluştan 1960’lara kadar olan dönem Soğuk Savaş koşullarının egemen olduğu dönemdir.
- 1970 ve 1980’ler örgütün nispeten geri planda kaldığı, özellikle iki süper gücün mücadelesi içinde etkisizleştiği bir dönemdir.
- 1990’larla birlikte örgüt bir yeniden canlanma dönemidir.

Temel Amaçları ve İlkeleri

BM Antlaşması’nın Giriş kısmında amaçları:

- İnsanlığı savaşın acılarından kurtarmaya,
- Temel insan haklarına, insanın onuru ve değerine, kadınlarla erkeklerin ve büyük ya da küçük ulusların eşitliğine olan inancı doğrulamaya,
- Uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerle saygı ve adaletin korunacağı koşulları oluşturmaya,

- Daha büyük bir özgürlük içinde toplumsal gelişmeyi ve daha iyi standartları sağlamaya kararlı oldukları söylenmektedir.

BM' nin diğer amaçları:

- Ulusların hak eşitliği ilkesine ve selfdeterminasyon hakkına saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışının sağlamaştırılması için elverişli her türlü önlemi almak,
- Ekonomik, toplumsal, düşünsel ve insancıl nitelikteki sorunları çözerek ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek uluslararası işbirliğini geliştirmek,
- Ulusların ortak amaçlara doğru harcadıkları çabaların uyumlaştığı bir merkez olmak.

Üyelik

1945'te 51 devletle kurulan BM'nin 2017 itibariyle 193 üyesi bulunmaktadır. Kurucu üyeler dışında yeni üye kabulü, Güvenlik Konseyi'nin vetoya tabi bir oylamayla tavsiyesi üzerine Genel Kurul'un 2/3 oy çokluğu ile kabulüyle gerçekleşmektedir.

Üyelik koşulu, 4. Maddeye göre şunlardır:

- Barışsever bir devlet olmak,
- Üyeliğin getirdiği yükümlülükleri kabul etmek,
- Yükümlülükleri yerine getirme yeterliğine ve iradesine sahip olmaktır.

BM ilkelerini sürekli olarak çiğneyen devletlerin üyeliği, 5. maddeye göre, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi ve Genel Kurul'un 2/3 oy çokluğu ile askıya alınabilir. Bu kararı kaldırma yetkisi Güvenlik Konseyi'ne aittir. Üyelikten çıkarma da 6. maddeye göre gerçekleşir.

BM'nin iki merkezi bulunmaktadır:

1. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) hariç diğer tüm ana organlar New York'taki merkezde yer alırlar.
2. MC'nin merkezi olan Cenevre ise ikinci merkezdir (UNOG) ve başta uzmanlık örgütleri olmak üzere kimi

birimler burada çalışır. UAD ise Hollanda'da Lahey'dedir.

Birleşmiş Milletler'in Organları

Genel Kurul, tüm üye devletlerin temsil edildiği ve birer oya sahip olduğu en genel katılımlı organdır. Her yıl olağan toplantısını Eylül, Aralık ayları arasında yapar.

Gündeminin oluşturulması Genel Kurul'a bağlı alt organlarda gerçekleşir. Bu komiteler şunlardır:

- Siyasi İşler ve Güvenlik Komitesi
- Ekonomik ve Mali İşler Komitesi
- Toplumsal, İnsancıl ve Kültürel İşler Komitesi
- Vesayet İşleri Komitesi
- İdari İşler ve Bütçe Komitesi
- Hukuk İşleri Komitesi
- Özel Siyasi Komite

ECOSOC, dünya üzerinde barışın tesis edilebilmesi amacı çerçevesinde çatışma çıkmasına neden olabilecek ekonomik ve toplumsal sorunların ortadan kaldırılması için faaliyet göstermektedir.

UAD'nın iki görevi vardır: Devletler tarafından kendisine sunulan hukuksal uyuşmazlıkları uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturmak ve yetkili BM organlarına gerekli durumlarda danışma görüşü vermek.

Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Barış Ve Güvenliğin Korunması

Güvenliğin korunmasında birincil sorumluluk 24. madde ile Güvenlik Konseyi'ne verilmiş ancak örgütün tüm organları bazı yetkilere sahiptir.

Genel Kurul'un ve Genel Sekreter'in Yetkileri
Genel Kurul, Antlaşma'nın 11/2. maddesine göre bir üye devlet tarafından getirilen uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin her konuyu tartışabilir ve ilgili devletlere, Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunabilir.

Kuvvet Kullanma Yasağı, Meşru Savunma Hakkı ve Ortak Güvenlik Sistemi

BM'nin 2. maddesinin 4. paragrafı kuvvet kullanmaya ilişkindir.

• Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı
Kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasaklanmıştır. Ağırlık kazanan görüşe göre, yasaklanan kuvvet kullanma yalnızca silahlı

kuvvet kullanmadır, siyasi ve ekonomik baskı yapılması bu madde kapsamına girmez. Kuvvet kullanma tehdidi ise, bir devletin istekleri yerine getirilmezse kuvvete başvuracağını açıklamasıdır. Hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi oluşturduğunu saptamak Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir. Tehdit sözle ya da eylem yoluyla gerçekleştirilebilir.

- **Meşru Savunma Hakkı**

BM Antlaşması'nın meşru savunmaya ilişkin hükmü olan 51. maddeye göre, “bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ve meşru savunma hakkına halel getirmez.”

1. Bireysel meşru savunmanın yanı sıra birlikte meşru savunmayı da kapsar hale gelmiştir. Birlikte meşru savunma, saldırıya uğrayan devletin üçüncü devletlerden yardım alarak bu hakkını kullanması anlamına gelir.
2. Silahlı saldırının gerçekleştiği durumlara özgü kılınarak mümkün olduğu kadar kötüye kullanmalardan kurtarılmaya çalışılmıştır.
3. Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar kabul edilen bir hak olarak geçici bir nitelik kazanmıştır.

51. maddeyle meşru savunma hakkı yukarıdaki üç maddeye göre gelişmiştir.

- **Ortak Güvenlik Sistemi**

39. madde Güvenlik Konseyi'ne iki işlev yüklemektedir: Önce bir barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi olup olmadığını belirleyecektir. Sonra da durum hakkında tavsiyede bulunabilecek ya da alınacak önlemleri saptayabilecektir. Antlaşma'da öngörülen ortak güvenlik sistemi saldırganı bulup onu durdurmak ve uluslararası barış ve güvenliği bu şekilde sağlamak amacındadır.

- **Barış Güçleri**

Barış gücü operasyonları ortak düşman bulunmadığı varsayımına ve devletler arasında işbirliğinin sağlanmasına dayanan operasyonlardır. Genel olarak barış gücü

operasyonları ikiye ayrılabilir: Gözlemci gruplar ve askeri güç içerenler. Gözlemci gruplar az sayıda kişiden oluşan ve görevi sorun olan yere gidip Genel Sekreter'e ve Güvenlik Konseyi'ne rapor vermek olan gruplardır. Barış gücü yerleştirilmesine neden olan genellikle iki durum vardır:

1. Devam eden bir silahlı çatışma olan ve tarafların bunu durdurup tarafsız bir üçüncü tarafın aralarına girmesini kabul ettiği durumlardır.
2. Tarafların kendi aralarında bir çeşit uzlaşmaya varıp bunun uygulanmasında tarafsız bir üçüncü tarafın yardımına gereksinim duydukları durumlardır.

Barış gücü yerleştirilen bu durumlar şu başlıklar altında toplanabilir:

- Ateşkes ve silah bırakışması anlaşmalarının gözetimi, Geçiş noktalarında ve sınır boyunca kontrol,
- Düşman güçler arasına girmek,
- İç huzursuzluk olan ülkelerde hükümetin isteğiyle düzeni sağlamak,
- BM kontrolü altındaki bir bölgede bölgenin güvenlik ve savunmasına yardım etmek,
- Yerel güçlerin zararsız hale getirilmesine ve silahtan arındırılmasına yardım etmek,
- Plebisit veya seçim yapılacak bir bölgede güvenliği sağlamak,
- Sorunlu bölgelerde ya da afete uğrayan bölgelerde yardım operasyonu yürüten BM görevlilerini ve operasyonu korumak.

Barış güçleri ilke olarak yerleştirileceği devletten izin alınarak yerleştirilir. Bu rıza geri alınırsa barış gücü de geri çekilir. İlke olarak Konsey'in 5 sürekli üyesinden asker alınmaz.

Türkiye Ve Birleşmiş Milletler

Türkiye Almanya ve Japonya'ya savaş ilanı koşulunu 23 Şubat 1945'te, BM Bildirisi'ne katılma koşulunu da 24 Şubat 1945'te yerine getirerek 25 Nisan 1945'te ABD'de San Francisco'da yapılan kurucu konferansa davet edildi ve böylece kurucu 51 devletten biri oldu. 1990 sonrasında ise ideolojik bloklaşmanın sona erip BM'den beklentilerin

artmasıyla birlikte Türkiye örgütte daha faal bir üye olarak yer almaya başladı.

Türkiye Sovyetler Birliği'ne karşı coğrafi olarak ön safta yer alıyordu. Onun çöküşünün bıraktığı boşluk, Türkiye için hem yeni olanaklar hem de yeni sorunlar demektir. Balkanlarda yaşanan iki büyük çatışma, Bosna-Hersek ve Kosova sorunları, Türkiye'nin BM içinde en yakından izlediği ve etkin rol aldığı sorunlar olmuştur. 1950'deki Kore müdahalesinden sonra Güvenlik Konseyi'nin zorlama operasyonu kararı verdiği ilk olay olan Irak'ın Kuveyt'i işgali Türkiye'yi yakından etkilemiştir. Türkiye bu operasyona askeri katkıda bulunmamıştır ama 661 sayılı Güvenlik Konseyi kararı gereği Yumurtalık petrol boru hattını derhal kapatmıştır.

BM gündemindeki konulardan Türkiye'nin ağırlık verdiği konuşmaların içeriğine bakıldığında şöyledir: Kıbrıs, reform, terörizm.

- 1990'ların ortasına kadar ağırlığı Balkanlar taşımakta, ayrıca Kafkasya, Afganistan ve Orta Doğu'daki sorunlar yerini almaktadır.
- 1999 Türkiye'deki büyük deprem, 2000 Kosova'ya müdahale ve 2001 de 11 Eylül saldırılarının etkisini taşıyan konuşmalardır.
- 2000'lerin sonuna doğru ise, Filistin sorununun yanı sıra Gazze'deki duruma da yer ayrılmaya başlanmıştır.
- Son yıllarda yer alan konu ise Suriye'deki durumdur.

Türkiye ve BM'de Reform

Türkiye reform konusundaki görüşlerini BM'nin çeşitli platformlarında açıklamıştır.

- 1993'teki ilk önerilerde Türkiye 25-30 üyeli bir Konsey düşünmektedir.
- Türkiye de diğer bütün üyeler gibi Konsey'in çalışma yöntemlerinin beş sürekli üyeye ve kapalı resmi olmayan görüşmelere dayanmasından şikayetçidir.
- Sistemin üye olmayanların da izleyebileceği şekilde şeffaflaştırılması gerektiğini düşünmektedir. Konsey üyesi olmayan ancak Konsey'in

gündemine aldığı bir sorunun tarafları, Konsey tarafından görüşmelere davet edilmelidir.

- Türkiye Genel Kurul'un ana tartışma, norm oluşturma ve temsil organı olma konumunun devamından yanadır.
- İlke olarak sürekli bir İnsan Hakları Konseyi kurulmasını desteklemektedir.

Türkiye'nin Güvenlik Konseyi Üyeliği

Türkiye tüm üyeliği boyunca Güvenlik Konseyi'nde dört kez sürekli olmayan üye olarak yer aldı. Bunlar; 1951-52, 1954-55, 1961 ve 2009-2010 dönemleridir. Güvenlik Konseyi geçici üyeliği döneminde Türkiye için önemli olan iki somut konu Konsey gündemine geldi: Mavi Marmara gemisi olayı ve İran'ın nükleer çalışmaları. İran'ın nükleer programı konusunda ise, Tahran bildirisini sağlayan devletlerden biridir. Türkiye aslında ambargonun ağırlaştırılmasına karşıdır.

Barış Gücü Operasyonlarına Katılma

Türkiye, 1992'de Somali'de başlatılan operasyonuna asker göndererek katılmıştır. Kendisine coğrafi, tarihsel ya da kültürel olarak yakın olmayan bir bölgede yürütülen bu operasyona katılarak barışı sağlama görevlerine daha fazla ve etkili olarak katılacağını göstermiştir. Türkiye BM Hazır Barış Gücü Sistemi'ne de katılmıştır. Türkiye Mayıs 1997'de sisteme katılacağını BM Sekreterliği'ne bildirmiştir. 14 Haziran 2000'de Ortak Niyet Beyanı imzalamış ve sisteme katılan 33. devlet olmuştur.

Ünite 3: Kolektif Güvenlik Örgütleri

Giriş

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization: NATO) bir Soğuk Savaş ittifakı olarak doğmuş, 40 yıl boyunca ABD ve SSCB arasındaki ideolojik bölünmenin ve bu çerçevede ortaya çıkan "dehşet dengesi" olgusunun sembollerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra, SSCB'nin ve Varşova Paketi'nin olmadığı bir dünyada "düşman"sız kalan NATO, kendisini "yeni dünya düzeni" olarak adlandırılan Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortama adapte etmeye çalışmıştır.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi (1945), 1930'ların başlarından itibaren tüm dünyayı etkileyen çatışma ve istikrarsızlık ortamının nihayet son bulacağı yönündeki ümitlerin yeşermesine yol açmıştır. Fakat bu iyimser beklentiler kısa sürede yerini belirsizlik ve karamsarlığa bırakmıştır. Özellikle Avrupa'nın yıllarca süren silahlı çatışma ve kaos nedeniyle çökmüş ekonomiyi taşımakta zorlanmaya başlaması, savaşın İngiltere ve Fransa gibi galipleri açısından bile adeta büyük bir hezimete dönüşmesine neden olmuştur. Avrupa artık iki büyük gücün - ABD ve SSCB- desteği olmadan kendi ekonomik sorunlarını çözemeyecek ve savaş izleyen bir kaç yıl içinde bu iki gücün kontrolüne girecek bir duruma düşmüştür.

Bu durum aynı zamanda faşizm tehlikesi nedeniyle nihai hesaplaşma sürecini erteleyen iki ideolojinin ve onların en güçlü temsilcilerinin yani ABD ve SSCB'nin yeni bir güç mücadelesine girmelerine, uluslararası sistemde iki kutupluluğa dayanan bir yapının doğmasına ve Soğuk Savaş olarak isimlendirilen yeni bir tür gerginliğin başlamasına neden olmuştur. Almanya'nın fiilen ikiye ayrılması sürecinin başlaması ve SSCB tarafından işgal edilen ülkelerde komünistlerin aşamalı olarak iktidarı ele geçirmeleri, buna ek olarak özellikle ekonomik çöküntü nedeniyle İtalya'da ve Fransa'da komünist partilerin güçlenmeye başlamaları, ABD ve SSCB'nin liderlik ettiği bloklar arasındaki ayrışma sürecinde büyük rol oynamıştır. Doğu Avrupa'daki gelişmelerden rahatsızlık duyan ABD, SSCB'yi ekonomik gücünü ve atom silahı tekeli kullanarak dizginlemek istese de başarılı olamamıştır. 1945'den 1947'ye kadar geçen dönemde uygulamaya sokulan bu stratejinin başarısızlığı 1947'de yaşanan Berlin Bunalımı ile açık bir biçimde görülmüştür. Berlin Bunalımı SSCB ile ABD'nin çok açık bir biçimde karşı karşıya geldikleri bir olay olmuş, bir anlamda Soğuk Savaş'ın başlangıcını teşkil etmiştir.

Berlin Bunalımı kadar, 1947'de yaşanan iki önemli olay daha Soğuk Savaş'ın artık tüm boyutlarıyla ortaya çıktığının göstergesiydi. Bunlardan ilki, 12 Mart 1947'de ABD

Başkanı Harry Truman'ın ilan ettiği Truman Doktrini'dir. ABD böylece, komünist gerillalarla hükümet birliklerinin çarpıştığı Yunanistan'a ve SSCB tarafından tehdit edilen Türkiye'ye toplam 400 milyon dolarlık askerî yardım yapmaya karar vermiş ve bu yardımlar 1947 yazından itibaren Türkiye ve Yunanistan'a ulaştırılmaya başlamıştır. Diğer bir gelişme ise ekonomik sorunlarının ortadan kalkmaması durumunda Sovyet etkinliğinin Batı Avrupa'ya yayılmasından endişe eden ABD'nin, 5 Haziran 1947'de, daha sonra Marshall Planı adıyla anılacak olan Avrupa'nın Yeniden İmarı Planı'nı ilan etmesidir.

Öte yandan, ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaş, 1948 başında ivme kazanmıştır. Şubat 1948'de Çekoslovakya'da demokrasinin askıya alınarak Sovyet desteğine sahip komünistlerin yönetimi ellerine geçirmeleri, Batı Avrupa ülkelerinde büyük bir endişe yaratmıştır (Bkz. Prag Darbesi). Bu gelişmeden çok kısa süre sonra 17 Mart 1948'de Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Lüksemburg Brüksel Paketi olarak bilinen bir ittifak antlaşmasını imzaladılar. Bu Antlaşma ile taraflar ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi kararlaştırdılar. Bu antlaşmanın 4. maddesi uyarınca taraflardan biri "Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğrarsa" diğer bağıtlı taraflar ellerindeki tüm olanaklarla yardım edeceklerdi. Brüksel Paketi çerçevesinde aynı yılın Eylül ayında Batı Avrupa Birliği (BAB) adında bir askerî örgüt de kurulmuştur. Batı Avrupa ülkelerinin böylesi bir kolektif güvenlik örgütü kurmalarının altında SSCB'den tehdit algılamalarının yanı sıra ABD'nin telkinlerinin de büyük rolü bulunmaktadır. Avrupa'nın kolektif bir yapılanmaya gidememesinden rahatsız olan ABD Avrupa ülkelerine bu konuda baskı yapmıştır. Bu baskı sonucunda önce siyasal ve askerî boyutta BAB ve NATO, sonra ekonomik boyutta ise AET kurulacaktır. İşte NATO'nun nüvesini oluşturan BAB bu bağlamda ortaya çıkmış bir örgüttür.

ABD'li Senatör Arthur Vandenberg ABD Dışişleri Bakanlığı'na danışarak bir rapor

hazırlamıştır. Bu raporda ABD'nin hukukî yoldan karşılıklı yardım ilkesine dayanan bölgesel ve toplu tedbirlere başvurmamasını ve ulusal güvenliğini tehlikeye düşürecek bir silahlı saldırı durumunda tek ya da kolektif savunma hakkını kullanmadaki kararlılığını vurgulaması (BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddesine yapılan gönderme dikkate alınmalıdır) ve barışın korunmasına katkıda bulunmasının önemi üzerinde duruluyordu. Vandenberg tarafından hazırlanan rapor bir karar tasarısı hâline getirilerek ABD Senatosu'na sunulmuştur. Senato'nun 11 Haziran 1948'de yaptığı oturumda görüşülerek kabul edilen bu kararla ABD'nin kolektif bir güvenlik örgütü içinde yer almasının yolu açılmıştır. Vandenberg Kararı'ndan sonra yeni bir güvenlik örgütü kurma yolunda görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Birkaç ay süren görüşmeler sonucunda NATO'nun kurulmasını sağlayan Kuzey Atlantik Antlaşması üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 4 Nisan 1949'da 12 devlet tarafından bağıtlanan bu antlaşmayla Soğuk Savaş'ın ilk örgütlü askerî bloku oluşturulmuştur.

NATO'nun kurulması zaten gergin olan SSCB-ABD ilişkilerini daha da bozmuş, SSCB bu ittifaka sert tepki göstermiştir. Özellikle Federal Almanya'nın 1955 yılında NATO'ya katılması o zamana kadar ikili antlaşmalarla güvenlik sistemi oluşturmaya çalışan SSCB ve sosyalist ülkelerin politika değiştirmelerine ve bu çerçevede aynı yıl Doğu Bloğunun kolektif güvenlik örgütü olan Varşova Paktı'nı kurmalarına neden olmuştur. Bundan sonra uluslararası sistem 1990'lara kadar bu iki karşıt blok arasındaki ilişkiler temelinde şekillenecektir.

Yapısı ve Yönetimi

NATO'nun en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir. (North Atlantic Council) Konsey'de her üye, büyükelçi düzeyinde bir Daimi Temsilci tarafından temsil edilir. Daimi Temsilciler, kendilerine bağlı siyasi ve askerî kurmay heyeti ile birlikte çalışmalarını yürütürler. Yılda iki kez ya da gerek görüldüğünde daha sık olmak üzere Konsey, Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanmaktadır. İttifak'ın geleceğine ilişkin

yeni strateji ya da politika değişiklikleri söz konusuysa üye ülkelerin devlet ya da hükûmet başkanlarının katıldığı Zirve toplantıları düzenlenir. Konsey'de kararlar oybirliği ile (konsensüs/uzlaşma usulü) alındığından, her üyenin veto yetkisi vardır. Konseyin toplantılarına NATO Genel Sekreteri başkanlık etmekte, ele alınan konuların ön hazırlığı ise birçok alt komite tarafından yapılmaktadır.

NATO'nun en üst düzeydeki memuru olan Genel Sekreter, NATO'da danışma ve karar alma süreçleri ile kendisine bağlı olarak çalışan Uluslararası Personel'in genel idaresinden sorumludur ve örgütün sözcüsüdür.

NATO'nun kurumsal yapısından ayrı fakat örgüt içi işbirliği ve danışma bakımından yardımcı kuruluşlar olarak NATO Parlamenterler Asamblesi ve Atlantik Antlaşması Konseyi (uluslararası dernek) faaliyet göstermektedir. 1995'te kurulan Asamble, NATO üyelerinin parlamentolarından gelen temsilcilerden oluşur. Kararları NATO Konseyi'ne sunulan Asamble'ye 9 Türk parlamenter katılmaktadır. 1954'te kurulan Dernek ise bir hükûmet dışı örgüt olarak NATO eylem ve amaçlarının desteklenmesi çerçevesinde yayın, toplantı vb. faaliyet gösterir.

NATO'nun sivil yapısı Savunma Planlama Komitesi, Daimi Temsilciler'den oluşur. NATO Genel Sekreteri, bu toplantılara da başkanlık eder. Ancak yılda iki kez Savunma Bakanları düzeyinde toplanarak ortak savunmayla ilgili en önemli konuları görüşür. NATO'nun askerî yapısının en üstünde Askerî Komite yer almaktadır. Bu nedenle özel bir statüsü bulunmakla birlikte Askerî Komite, Konsey ve Savunma Planlama Komitesi'ne bağlı çalışmaktadır. Temel işlevi, her türlü askerî konuda yardım ve tavsiyelerde bulunmaktır. Burada, üye ülkelerin üst düzey askerî temsilcileri görev alır.

NATO güçlerinin örgütlenmesi Kasım 2002'deki Prag Zirvesi'nde alınan kararlarla değiştirilmiştir. Buna göre biri operasyonel diğeri işlevsel olmak üzere iki stratejik komutanlık biçiminde örgütlenmeye

geçilmiştir. Operasyonel komutanlık, SACEUR'un komutasındaki Müttefik Harekât Komutanlığı'dır (Allied Command Operation-ACO). ACO, ittifakın gerek Avrupa gerekse Atlantik bölgesindeki tüm harekâtlarından sorumlu olan komutanlıktır. Bu komutanlığa bağlı olarak, merkezi Hollanda'da bulunan Kuzey Müşterek Kuvvet Komutanlığı ile merkezi İtalya'da bulunan Güney Müşterek Kuvvet Komutanlığı kurulmuştur. NATO'nun askerî kapasitesinin yeni koşullar uyarınca dönüştürülmesinden sorumlu olan işlevsel komutanlık ise merkezi Norfolk, Virginia'da (ABD) bulunan Müttefik Dönüşüm Komutanlığı'dır (Allied Transformation Command-ATC). ATC, NATO güçlerinin gerek yeni koşullara uyumunu gerekse kendi aralarındaki eşgüdümü sağlamak amacıyla yürütülecek eğitim, doktrin oluşturma ve tatbikat gibi görevlerden sorumludur.

NATO'nun Genişlemesi

4 Nisan 1949'da Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan NATO'nun 12 kurucu üyesi bulunmaktaydı. Bu ülkeler; ABD, Kanada, İngiltere, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Fransa, Norveç, Danimarka, Portekiz, İzlanda ve İtalya idi.

NATO'ya ilişkin üyelik süreci 1949 tarihli Washington Antlaşması'nın 10. Maddesince düzenlenmiştir. Buna göre örgüte katılmak için gerekli yükümlülükleri üstlenebilecek olan istekli Avrupa devletleri, oy birliği sağlanması halinde üyeliğe davet edilebileceklerdir. Bunun için demokratik bir siyasi rejime ve serbest piyasa ekonomisine sahip olmak, uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümünü istemek, NATO operasyonlarına katkı sağlamak ve sivil-asker ilişkilerinin demokratik sınırlar içinde seyretmesi önkoşulları bulunmaktadır. Örgüt, 1949 yılında kuruluşundan itibaren 7 genişleme süreci geçirdi ve 29 üye sayısına ulaştı. 1951 yılında imzalanan protokol sonucunda Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında NATO'ya katıldılar.

NATO'nun Görev Alanı

Görev alanı kavramı, hem amaç ve ilkeler hem de coğrafya bakımından NATO'nun

eylem alanı anlamına gelmektedir. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesine göre taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına karşı gerçekleşecek bir silahlı saldırıyı, örgüte üye tüm taraflara yönelik bir saldırı olarak kabul ederek, BM Şartı'nda ifade edildiği hâliyle bireysel ya da kolektif meşru savunma haklarını kullanacaklardır. Aynı antlaşmanın 6. maddesine göre ise Örgütün görev alanı, üye devletlerin ülkeleri (toprakları, karasuları, hava sahaları) ve bunların Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde kalan adalarını, uçak ve gemilerini kapsamaktadır.

Hukuksal durum bu olmakla birlikte, Soğuk Savaş ve sonrasında, çeşitli vesilelerle NATO'nun, antlaşmada tarif edilen bu alan dışında çeşitli eylemleri ya da girişimleri olmuştur. Bu ise alan dışılık sorunu olarak bilinmektedir.

İlk kez 1958 Lübnan müdahalesi sırasında ortaya çıkan sorun 1980'lerin başında ABD'nin, Orta Doğu'daki girişimlerinin Batı'nın savunması için önemli olduğu ve bu yüzden de ittifakın bunlara destek vermesi gerektiği şeklindeki talebiyle yeniden gündeme geldi. O dönemde Avrupalı müttefikler ise kurumsal bir yükümlülük almaktansa olaya göre tavır alma siyasetini benimsediler. Bu yönüyle, kuruluşu esnasında Soğuk Savaş dinamikleriyle oluşan NATO Alanı'nın, bugün anlamını büyük ölçüde yitirdiği ve İttifak'ın "küresel bir güvenlik örgütüne" evrilmesi tartışmalarının yoğun biçimde başladığı söylenebilir.

Barış İçin Ortaklık

Barış İçin Ortaklık- BİO (Partnership for Peace / PfP) projesi, 1994 Brüksel Zirvesi'nde açıklanmıştır. Projenin genel amacı, Soğuk Savaş'ın ardından Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğunu NATO temelinde gidermektir. Bu çerçevede, planlama, eğitim, vs. aracılığıyla Ortak Ülke (partner countries) ordularının NATO ile uyumlu hâle getirilerek ve bu ülke ordularının demokratik kontrolünü sağlayarak, Avrupa'nın tümünde güvenlik ve istikrar yaratılması öngörülmektedir. Avrupa güvenlik mimarisinin önemli bir parçası olan projenin, batılı demokratik kültürün Ortak ülkelerde yaygınlaştırılması gibi siyasal bir içeriği de

bulunmaktadır. Ortak Ülke olmak isteyen ülkelerin imzalamak zorunda olduğu Çerçeve Belgesi'nde BM Şartı'na ve demokratik toplum ilkelerine uyma koşulu yer almaktadır. Ayrıca, BM yetkisinde ve/veya AGİT sorumluluğunda yürütülecek operasyonlara katkıda bulunmaya hazır olmak da bir diğer koşuldur. Belgede, Ortaklığa faal katılımın NATO'ya yeni üye alımında önemli rol oynayacağı da belirtilmektedir. Programın başarısı üzerine NATO 1997 yılında, BİO'yu daha güçlü ve operasyonel hale getirme kararı almıştır. Bu çerçevede çeşitli NATO karargâhlarında BİO Karargah Unsurları (PIP Staff Elements) kurulmuştur. Aynı yıl oluşturulan Avrupa-Atlantik İşbirliği Konseyi çerçevesinde, terörle mücadelede, mayın temizlemeye kadar çok geniş bir alanda İttifak üyeleri ile BİO ülkeleri arasında yoğun işbirliği programları yürütülmektedir. 2012 itibariyle BİO programının 22 ortağı bulunmaktadır.

NATO - Akdeniz Diyalogu Girişimi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Akdeniz'deki güvenlik ve işbirliği konularına da ağırlık vermeye başlayan NATO 1994'te "Akdeniz Diyalogu" girişimini başlatmıştır. Halen (2012) yedi üyesi bulunan (Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Moritanya, Tunus, Ürdün) bu girişimin temel amaçları, bölgesel güvenlik ve istikrara katkı sağlamak; daha iyi bir karşılıklı anlayış ortamı yaratmak; üye ülkelerde NATO'ya ilişkin önyargıları ortadan kaldırmaktır. 2004'te İstanbul'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde, Akdeniz Diyalogu'nun daha somut bir işbirliği ortamına dönüştürülmesi için kararlar alınmıştır. NATO'nun Akdeniz Diyalogu, AB'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Akdeniz için Birlik) ve AGİT'in Akdeniz Girişimi adlarındaki programlarıyla paralel hedefler doğrultusunda çalışmaktadır.

NATO - Rusya İlişkileri

NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu ile 1997'de NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi kurucu senedini imzaladı. Ne var ki süreç içinde iki taraf arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. NATO'nun 1999'da Kosova'ya yönelik müdahalesi,

Rusya'nın bu konseyi askıya almasına neden oldu. 11 Eylül terör olaylarının ardından iki taraf tekrar yakınlaştı. 2002'de düzenlenen NATO – Rusya Federasyonu Zirvesinde Roma Bildirisiyle, siyasi diyalog ve işbirliği sağlamak amacıyla NATO – Rusya Konseyi kuruldu. 2008 yılındaki Gürcistan kriziyle tekrar kötüleşme eğilimine giren ilişkiler, 2009 yılında NATO-RF Konseyinde gösterilen işbirliği ve diyalog iradesiyle geçici olarak düzeldi. 20 Kasım 2010'da Lizbon'da düzenlenen NATO – RF Konseyi toplantısında, NRK (NATO-Rusya Konseyi) Ortak Bildirisi ve 21. Yüzyıldaki Ortak Güvenlik Sorunlarına İlişkin NATO-Rusya Ortak Değerlendirmesi belgeleri imzalandı. Ayrıca 2010 tarihli NATO Stratejik Konsept ve Sonuç Bildirgesi belgelerinde Rusya'ya ilişkin pozitif ifadeler yer aldı. 2014 yılında gerçekleşen NATO Galler Zirvesi'nde Orta Doğu'da belirginleşen radikalizm ile Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Rusların Ukrayna'daki Rus kökenli etnik Rusları kışkırtarak ülkede iç savaş çıkarma eğilimleri ilişkilerin tekrar soğumasına yol açtı. NATO, Rusya'dan algıladığı tehdit uyarınca Rusya ile bir güç mücadelesine girişti. 2014'te Kırım'ı ilhak eden Rusya, Sivastopol limanında Karadeniz donanmasını bulundurmaktadır. Buna karşılık 8 – 9 Temmuz 2016 tarihlerinde gerçekleşen NATO Varşova Zirvesi'nde eski Sovyet Bloğundaki Baltık ülkelerine (Litvanya, Estonya, Letonya) ve Polonya'ya askeri birliklerin konuşlandırılması yönünde uzlaşmaya varıldı. Böylece NATO, toplamda yaklaşık 4 bin kişiden oluşacak 4 tabur askeri birliği Avrupa'nın kuzeydoğusuna yerleştirme kararı aldı. Diğer yandan Moskova ile diyalogdan yana oldukları vurgulandı. NATO'nun askeri birliklerini coğrafi olarak Rusya'ya doğru konuşlandırması ve Karadeniz'deki mevcudiyetini artırması Rusya açısından bir tehdit olarak algılanabilir. Bu durumun, Rusya'nın saldırgan politikalarını sürdürmesine katkıda bulunması ihtimali bulunmaktadır.

NATO - AB İlişkileri

Soğuk Savaş'ın ardından bir güç bloğu olarak ortaya çıkan AB, siyasal ve ekonomik

bütünleşmenin yanı sıra askerî alanda da bir bütünlük oluşturma çabasına girişti. Bu konudaki başlıca gelişme, 1991'de imzalanan Maastricht Antlaşması'nda, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy) oluşturulması ve bunun için de uzun zamandır işlevsiz olan Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) görevlendirilmesidir. 1992'de alınan kararlarla (Petersberg Görevleri) BAB'ın, barış gücü, kriz önleme, insani yardım operasyonlarında yer alması kabul edildi. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) anlayışı dâhilinde NATO, AB ve BAB'ın ortak politikalara yöneldiği bu süreçte, operasyonel güçten yoksun olan BAB'ı güçlendirmek amacıyla NATO'nun girişimiyle 1994'te Birleşik Ortak Görev Gücü oluşturulması kararlaştırıldı. Bir yandan NATO imkânlarını kullanması öngörülen BAB, diğer yandan 1997 Amsterdam Zirvesi ile AB'nin güvenlik örgütü olarak kabul edildi. 2000 yılında ise artık tamamen AB bünyesine alınan BAB, ayrı bir kurum olmaktan çıkarılarak feshedildi.

1999 Helsinki Zirvesi'nde 2003'e kadar, NATO imkânlarını kullanacak 60.000 kişilik Avrupa Acil Müdahale Gücü'nün kurulması kabul edildi.

NATO'nun Dönüşümü

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle NATO'nun geleneksel olarak algıladığı Komünist blok tehdidi ortadan kalkmış oldu. 11 Eylül saldırılarını takiben terörün çok boyutlu bir hal alması, teknolojiye yaşanan değişimler, Rusya'nın uyguladığı yeni politikalar gibi unsurlar, örgüt için farklı tehdit algılarına yol açtı. Bölgesel istikrarsızlıklar, terör nitelikli devlet dışı aktörler, milliyetçilik tabanlı ayrılıkçı hareketler, radikal dinci unsurlar, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, yasadışı göç, dijital platformlarda gerçekleştirilen siber saldırılar, NATO'nun tehdit algılarının çeşitlenmesine neden oldu. Tehditlerin dönüşümü, örgütün de dönüşümüne yol açtı. Asıl amaç olan ortak savunma ve Avrupa-Atlantik alanının barışistikrarının korunması hedefleri mahfuz tutulmakla beraber bu amacı gerçekleştirmek için uygulanan yöntemlerde dönüşüm sürecine girildi.

Yeni Görev Alanları: Soğuk Savaş'ın ardından NATO'nun geçerliliğini yitireceğini ve varlık sebebinin ortadan kalktığına yönelik görüşler öne sürüldü. Ne var ki NATO, Soğuk Savaş'ın ardından kolektif savunma örgütünden kolektif güvenlik örgütüne doğru bir dönüşüm sürecine girdi. Bu süreçte NATO, geleneksel görev alanlarını revize ederek genişletti. Örneğin Yugoslavya topraklarında çıkan iç savaşta BM ile birlikte iki türlü aktif rol aldı. NATO, deniz kuvveti kanalıyla Adriyatik'te BM'nin Yugoslavya'ya yönelik askeri teçhizat ambargosunu denetledi. Diğer yandan hava kuvveti kanalıyla Bosna Hersek ve Hırvatistan hava sahalarının Sırp hava kuvvetlerine kapatılmasını sağladı. Esasen NATO'nun kendi sınırlarının ötesinde giriştiği bu operasyonlar yazılı mevzuatına aykırıysa da bu durum 1999 tarihli Stratejik Konsept ile düzeltildi. 11 Eylül ve Afganistan operasyonları sonrasında 2010'da gerçekleştirilen Lizbon zirvesinde aynı irade pekiştirildi. Böylece NATO'nun yeni görev alanları arasına; asimetrik tehditlerle, siber saldırılarla mücadele, illegal göç ve insan ticaretiyle mücadele, enerji iletim kanallarının ve denizlerdeki ulaşım yollarının korunması gibi unsurlar girmiş oldu. NATO sınırlarının ötesinde gerçekleşmesi halinde dahi terör ve suç örgütü faaliyetleri ile mücadele yaklaşımı benimsendi. Bu unsurlar örgüte yönelik doğrudan tehdit kapsamına alındı. Örgüt, kriz yönetimi olarak belirttiği diğer bir görev alanıyla sınırları dışında çıkacak olası çatışmaları henüz çıkmadan önleme ve çatışmaları önler nitelikteki barışı temin operasyonlarını yürütme iradesi gösterdi. İşbirliğine dayalı güvenlik kavramı ise, örgütün kendi üyeleri dışından aktörlerle ortak çalışmasını öngörmektedir. Örgüt, bu yönde Rusya, Ukrayna ile ortaklık bağları tesis etti. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da belirli devletlerle işbirlikleri geliştirdi.

Kurumsal Dönüşüm: NATO'nun dönüşümü yalnızca görev alanlarının revizyonuyla sınırlı kalmadı. Dönüşüm, örgütün kurumsal yapısına da yansdı. Bu amaçla 2002'de Müttefik Harekât ve Müttefik Dönüşüm Yüksek komutanlıkları kuruldu. İlk NATO askeri güçlerinin günlük faaliyetleri üzerine

odaklanmışken ikincisi NATO askeri güçlerinin geleceğine ilişkin hedeflere nasıl ulaşılacağı konusuna yoğunlaştı.

NATO'nun Siklet Merkezinin Orta Doğu'dan ve Akdeniz'e Kayması: Avrupa Müttefik Komutanı bünyesinde Müttefik Harekât Komutanlığı ve Müttefik Dönüşüm Komutanlığı adı altında iki komutanlık aktif olarak görev yapmaktadır. 2010 tarihli Lizbon Zirvesi'nde Müşterek Kuvvet Komutanlıklarının sayısı ise üçten ikiye düşürüldü: Hollanda Brunssum ve İtalya Napoli. Ayrıca Lizbon'da alınan kararla NATO'nun tüm kara harekâtının (5. Madde ve 5. Madde dışı harekâtlar) komuta ve kontrolünden sorumlu bir karargah oluşturuldu. Bu karargah Türkiye'nin İzmir kentine konuşlandırıldı. Bu gelişme, örgütün önem verdiği bölgenin Avrupa'dan Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya geçtiğini göstermektedir. Bu noktada Akdeniz'de sürekli olarak bulunan Akdeniz Hazır Deniz Kuvvetleri gücünü de göz önüne almak gerekmektedir.

NATO Operasyonları

NATO'nun Soğuk Savaş'ın ardından sorumluluk alanının haricinde faaliyet gösterme eğilimine girdiği görülmektedir. Örgüt Soğuk Savaş'ın ardından kendi sınırları dâhilinde olmamasına rağmen Bosna Hersek, Kosova, Afganistan'da operasyonlar yürüttü. Somali'de deniz korsanlığı ile mücadele etti. Libya'da bir operasyon gerçekleştirdi. Lizbon'da kabul edilen Stratejik Konseptle örgütün küresel bir aktör olma yolunda adım attığı sonucuna varılabilir. Böylece yalnızca üye ülkelerinin sınırlarında faaliyet gösteren değil, bu sınırların ötesinde yaşanacak krizlere hatta olası krizlere yönelik önleyici tedbir almak suretiyle müdahale edebilecek bir örgütün öne çıktığı görülmektedir.

NATO'nun sürdürdüğü bir diğer operasyon ise hava devriyesine yöneliktir. Bu misyonun oluşturulmasında Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna'ya yaptığı müdahalenin rolü olduğu NATO belgelerine yansımıştır. NATO, hava devriyesi misyonuyla hava sahası ihlallerini denetlemekte ve gerekli önlemleri almaktadır. Bu kapsamda Arnavutluk'ta, Sloveanya'da

ve Baltık bölgesinde hava sahasının denetimini artırmak adına hava gücüne takviyeler gerçekleştirdi. Bu bölgelerde Rus savaş uçaklarının müttefik hava sahasını ihlal ettiğini tespit etti. Bu misyon, örgütün kolektif savunmasına katkı sunmakta ve deniz gücünü kapsamı vesilesiyle ihtiyaç halinde denizde faaliyet gösterebilmektedir. Ayrıca NATO savunma sistemini ve örgütün balistik savunma sistemini de kapsamında bulundurmaktadır.

Türkiye - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler Türkiye'nin Batı İttifakı içinde yer alma tercihinin çok daha somut bir biçimde ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Türkiye bu tercihinin çok daha belirgin bir biçimde dile getirmiştir. 1949'da NATO'nun kurulmasından sonra bu tercih doğal olarak Batı İttifakı'nın simgesi olarak görülen NATO üyeliğinin sağlanabilmesi çabalarında somutlaşmıştır. 1949'dan üyeliğin sağlandığı 1953'e kadar geçen dönem Türkiye'nin bu yöndeki bitmez tükenmez çabalarına sahne olmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi olma çabasının temel nedenleri ise şu şekilde özetlenebilir:

- 1945-1946 yıllarında Türkiye'ye verilen Sovyet notalarının da büyük etkisiyle SSCB'den tehdit algılanması sonucu NATO üyeliğiyle ulusal güvenliğin sağlanabileceği düşüncesi,
- Türk egemen elitinin NATO üyeliğini cumhuriyetin ilanından beri benimsenen Batıcı dış politikanın doğal bir sonucu olarak görmesi,
- Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'den almaya başladığı ekonomik ve askerî yardımların NATO'ya üye olunması halinde devam edeceği hatta daha da artacağı inancı,
- İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberal fikirlerin Türk aydınları arasında kök salması sonucunda kamuoyunda NATO üyeliğinin bu ideolojik değişimin doğal bir uzantısı olarak görülmesi,

- Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişimine paralel bir biçimde oluşan ulusal burjuvazinin Batı ile bütünleşmeyi ve bu bağlamda NATO üyeliğini desteklemesi.

1948 yılında Brüksel Antlaşması'nın imzalanması gerek Türk kamuoyunun büyük çoğunluğu gerekse Türk siyasetçileri arasında büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Türk hükûmeti ve aydınları Avrupa'nın "Sovyet tehdidine" karşı savunulabilmesi açısından uluslararası bir ittifakın zorunlu olduğunu ve Türkiye'nin de bu ittifakın doğal üyesi olduğunu düşünmekteydi. Ancak ittifakın kurulmasından sonra beklenen davetin gelmemesi Türkiye'de büyük hayal kırıklığı ve memnuniyetsizlik yaratmıştır. NATO'nun kurulmasından ve kendisinin üye olamamasından sonra Türk hükûmeti nihai hedefi olan NATO üyeliğini hem sağlayabilmek hem de belirli ölçüde ikame edebilmek için başka bir alternatifi dile getirmeye başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak tarafından ortaya atılan alternatif bir Akdeniz Paketi'nin kurulmasıydı. Türkiye NATO üyeliği ile sağlayamadığı ABD desteğini ve garantisini bu paktın kurulmasıyla sağlayabileceğini düşünmekteydi. Türkiye'nin bu girişimi ABD'den gerekli desteği sağlayamaması nedeniyle kısa sürede gündemden düşmüştür.

Türkiye'nin NATO Üyeliği
NATO üyeliğini sağlamak için yeniden girişimde bulunmak isteyen hükûmet 11 Mayıs 1950'de üyelik başvurusu yapmıştır. Ardından Türkiye'nin NATO üyeliğini sağlama yolunda attığı ilk adım Kore'ye asker göndermek olmuştur. Menderes hükûmeti Kore Savaşı'nı Türkiye'nin "Hür Dünya" ile birlikte yer alarak NATO üyeliğinin sağlanması açısından kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görmüştür. Bu kararın alınmasından bir hafta geçmeden Türkiye 1 Ağustos 1950'de ikinci başvurusunu yapmıştır. Türkiye'nin başvurusu Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Konseyi tarafından reddedilmiştir. İngiltere'ye göre Türkiye Atlantik Paketi yerine İngiltere öncülüğünde Orta Doğu'da kurulacak savunma örgütlerine dâhil olmalıydı.

15 Mayıs 1951'de ABD'nin müttefiklerine Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya önermesiyle sona ermiştir. ABD politikasındaki bu değişimin bir kaç nedeni bulunmaktaydı: Bunlardan birincisi, SSCB'nin artan nükleer kapasitesi nedeniyle çok kısa bir süre içinde ABD'ye kitlesel bir kıyım ve büyük bir yıkım neden olabilecek saldırılar yapabileceği endişesiydi. İkincisi, Kore Savaşı ve 3. Dünya gelişmelerinin gösterdiği gibi "uluslararası komünizm" güç kazanmaktaydı. Sovyet etkinliğinin Orta Doğu'ya yayılmaması için Türkiye'nin bir "bariyer" olarak güçlendirilmesi ve Batı askerî sistemine tam olarak dâhil edilmesi gerekiyordu. Üçüncüsü, 1948 yılında SSCB ile ilişkilerini koparan ve Kominform'dan çıkarılan Yugoslavya'nın durumuydu. SSCB ile ilişkilerini koparan ilk sosyalist ülke olan Yugoslavya'nın korunması ABD açısından büyük önem taşımaktaydı. Bunu sağlamada Türkiye ve Yunanistan'ın önemli bir rolü bulunmaktaydı. Bu iki ülkenin NATO'ya katılımıyla ittifakın Balkanlar üzerindeki etkisi artacaktı. Ayrıca petrol kaynakları nedeniyle Orta Doğu'nun artan önemi Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğini gerekli kılmaktaydı. Son olarak, Türk birliğinin Kore Savaşı'nda gösterdiği üstün performans ve Amerikan birliklerini imha edilmekten kurtarması özellikle ABD kamuoyunda Türkiye'ye yönelik sempatiyi arttırmıştı.

İngiltere, Norveç ve Danimarka'nın muhalefetlerine rağmen özellikle ABD'nin ağırlığını koymasıyla birlikte 16-20 Eylül 1951'de yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan'ın İttifaka davet edilmeleri kararlaştırıldı. Bu tarihten itibaren yapılan görüşmelerde İngiltere'nin girişimleriyle gündeme gelen yeni üyelerin hangi NATO komutanlığına bağlanacağı konusu sorun yaratsa da sonuçta 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi oldular.

Türkiye'nin NATO'daki Yeri ve Rolü
Türkiye, 1952 yılında üye olduğu NATO ile ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Washington Antlaşması'nın ortak savunmayı öngören 5. Maddesi, Türkiye için önemli bir teminattır. Ayrıca NATO üyeliği, Türkiye'ye

uluslararası siyasetin şekillenmesinde rol oynama fırsatı vermektedir.

Türkiye, NATO'nun güney doğu sınırını oluşturmaktadır. 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanan istikrarsızlık, Türkiye'nin örgüt açısından önemini daha da artırmıştır. Türkiye'nin ordusu asker sayısı açısından NATO üyeleri arasında ikinci sırada gelmektedir. Diğer yandan tarihsel mirası ve kültürel dokusu açısından NATO'nun içinde Müslüman nüfus açısından biricik özelliğe sahiptir. Bu nitelikler, NATO'nun Afganistan, Bosna Hersek, Kosova operasyonlarına sağladığı katkılara yansımıştır.

Türkiye - NATO İlişkilerinde Kıbrıs Faktörü: NATO ve Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrasında çok boyutlu bir hal alan güvenlik tehditleri karşısında 2001 yılından itibaren resmen işbirliği sürecini başlattı. NATO'nun askeri gücü itibarıyla öne çıkan yapısıyla AB'nin üye ülkelerinin halklarını temsil eden yapısı görünürde birbirini tamamlamaktadır. Fakat Kıbrıs sorunu, bu iki kurumun işbirliğinin önünde bir engel olarak durmaktadır. Kıbrıs sorununun çözümü beklenmeden Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin sanki Kıbrıs'ın tek temsilcisiymişçesine 2004'te AB'ye üye yapılması sorunların daha karmaşık bir hal almasını sağladı.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü SSCB'nin dağılmasının ardından, eski Sovyet coğrafyasında güvenliğin sağlanması konusunda en önemli rolü, "ardıl devlet" sıfatıyla Rusya Federasyonu oynamıştır. Rusya Federasyonu (RF), ilk olarak 7 Mayıs 1992'de kendi ordusunu kurmaya girişmiştir. Yanı sıra, 15 Mayıs 1992'de Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Başkanları tarafından Taşkent'te Kolektif Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır. 5 yıllık bir süre için imzalanan bu anlaşma, 4. maddesinde düzenlenen " taraflardan birine yönelecek saldırının, tüm taraf devletlere yönelmiş olacağının kabul edilmesi" ilkesi nedeniyle tipik bir ortak savunma (ittifak) örgütü niteliği taşımaktadır. RF, yakın çevre olarak tanımladığı bu bölgeye verdiği önemi, 1993 tarihli Askerî Doktrin'de de açıkça dile

getirmiş, aynı kaygı 10 Şubat 1995'te kabul edilen Kolektif Güvenlik Konsepti'ne de yansımıştır. 26 Mayıs 1995'te BDT Devlet Başkanları tarafından kabul edilen "Dış Sınırların Korunmasına İlişkin Sözleşme" ile sınırlar zaten var olan Rus askerler tarafından korunmaya alınmıştır.

Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın süresi 1999'da dolmuştur. Nisan ayında uzatılması gündeme geldiğinde, Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan Antlaşma'dan çekilmişlerdir. Böylece, zaten tüm bölgeyi kapsayamayan güvenlik yapısı bir darbe daha almıştır. 1990'larda bölgede ortak bir güvenlik yapılanmasının gerçekleştirilememesinin pek çok nedeni vardır. Her şeyden önce, (günümüzde de öne sürülen) böyle bir yapılanma içerisinde RF'nin belirleyici ve denetleyici etkisi zaman zaman diğer devletlerin çıkarlarıyla örtüşmemiştir. İkincisi, bölgedeki bazı devletlerin (Moldova, Türkmenistan, Ukrayna) başından başlayarak bu girişimi reddetmesi başarısızlığın önünü açmıştır. Üçüncüsü, gönülsüzce de olsa girişimin içinde yer alan Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan beklentilerini karşılayamamıştır. Son olarak, uluslararası ortamdaki genel yapıdan da söz edilebilir. 1990'ların sonunda bir yandan RF hem ekonomik (1998 bunalımı) hem de askerî (Çeçenya'daki durum) açılardan en güçsüz dönemini yaşarken, öte yandan ABD "önce Rusya" (Russia first) politikasını terk ederek, eski Sovyet coğrafyasını "yaşamsal çıkar alanı" ilan etmiştir.

BDT yapılanmasının 1990'larda eski Sovyet coğrafyasında güvenliğin sağlanmasında önemli katkılar yaptığı teslim edilmelidir: İlk on yıl içerisinde,

1. Nükleer silahların Kazakistan ve Ukrayna'dan RF'ye taşınarak Orta Asya/ Kafkaslar'da nükleer/kimyasal silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturulması,
2. RF ile Ukrayna arasındaki Karadeniz Donanması'nın paylaşımına ilişkin sorunun "geçici olarak da olsa" çözülmesi,
3. Gerçekleştirilen barış gücü operasyonlarıyla bölgede süren etnik

çatışmalar çözüme kavuşturulmasa da daha fazla kan dökülmesinin önlenmesi, BDT'nin katkılarıyla sağlanmıştır.

14 Mayıs 2002'de Moskova toplantısında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ)'nü (Collective Security Treaty Organisation: CSTO) kurma kararı alınmış, 7 Ekim'de gerçekleşen Kişinov (Moldova) zirvesinde ise üye devletler arasında iki önemli belge imzalanarak örgütün kurulması süreci tamamlanmıştır: KGAÖ'nün Hukuki Statüsüne İlişkin Anlaşma ve KGAÖ Şartı (29 maddeden oluşur). İlgili anlaşmalar, diğer devlet parlamentolarında onaylandıktan sonra 15 Mayıs 2003'te Duma'dan geçerek yürürlüğe girmiştir.

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgalinin ardından Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'da peş peşe yaşanan iktidar değişiklikleri KGAÖ devletlerini kaygılandırmıştır. Temmuz 2005'te Andican bölgesinde yaşanan ayaklanma girişiminden Özbekistan ABD'yi sorumlu tutmuş, ülkesindeki ABD askerî üssünü (Hanabad) kapatmakla kalmamış, 23 Haziran 2006'da KGAÖ'ne katılmıştır. Buradan yola çıkarak, eski Sovyet coğrafyasında 1990'larda kurulamayan güvenlik yapısının 2000'lerde kurulabilmesinin en temel nedenlerinden birinin bölgedeki ABD askerî varlığı olduğu söylenebilir. Bir başka neden, Afganistan'da alt edilmesi şöyle dursun giderek güç kazanan Taliban'ın başını çektiği köktendinci terörist akımların bölgede güvenliği tehdit eder hale gelmesidir. Son olarak, yine bu terörist yapıların elinde bulunan uyuşturucu trafiği de KGAÖ devletlerini birbirine yakınlaştıran başka bir etken olmuştur.

Yapısı ve Yönetimi

Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın 4. maddesi tıpkı NATO'nun 5. maddesi gibi düzenlenmiştir: "Taraf devletlerden biri bir devlet ya da devlet grubunun saldırısına uğradığında, bu saldırı tüm üye devletlere yapılmış sayılacaktır". KGAÖ'ne, 2 Aralık 2004'te BM Genel Kurulu tarafından gözlemci statüsü tanınmıştır.

7 Ekim 2002'de imzalanan örgütün kurucu antlaşmasının ikinci bölümü "amaç ve

ilkeler" başlığını taşımaktadır. Buna göre temel amaçlar,

- Barış, uluslararası/bölgesel güvenlik ve istikrara güç katmak,
- Üye devletlerin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve egemenliklerini kolektif temelde sağlamak,
- Uluslararası hukukun evrensel kabul görmüş değerleri üzerine inşa edilecek adil ve demokratik bir dünya düzeninin oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaçlara ulaşmak için üye devletler,
- Bağımsızlık, gönüllü işbirliği, hak ve sorumluluklarının eşitliğine saygı gösterme,
- Ulusal hukuka ilişkin içişlerine karışmama,
- Diğer anlaşmalardan kaynaklanan hak ve sorumluluklarına halel getirmeme ilkelerini benimsemişlerdir.

Örgütün organları şunlardır:

Kolektif Güvenlik Konseyi, devlet başkanlarından oluşan örgütün en üst düzey organıdır. Örgütün gündemini belirler, amaçlarına ulaşabilmek ve üye devletler arasında eşgüdüm sağlayabilmek için kararlar alır. Konsey aynı zamanda KGAÖ Şartı'nın yorumlanması konusunda üye devletler arasında çıkacak olası yorum farkları karşılıklı bilgi alış verışı ve görüşmeler yoluyla giderilemediği durumlarda buna son verecek tek organdır.

Danışma ve Yürütme Organları, Dışişleri Bakanları Konseyi, Savunma Bakanları Konseyi ve Güvenlik Konseyi Sekreterleri Komitesi'nden oluşur. Bu organlar pratikte BDT yapısı içindeki örgütlenmeyle örtüşür. Yalnızca askerî/siyasal bütünlüşme konularında BDT'nin tüm üyeleri arasında yol alınmadığı zaman toplantılar KGAÖ çatısı altında sürdürülür.

Bir başka danışma ve yürütme organı da Daimi Konseydir. Daimi Konsey üye devletlerin ulusal prosedürleri uyarınca atanmış tam yetkili temsilcilerinden oluşur. Daimi Konsey, KGK'nin toplantıları arasında geçen süre içerisinde örgütün organları tarafından alınan kararların uygulanmasında

ortak eylemlerin eşgüdümünü sağlamakla yükümlüdür.

Askerî ve Güvenliğe Özgü Organlar, Ortak Karargâh, Devletlerarası Askerî-Ekonomik İşbirliği Komisyonu ve Yasadışı Göçle Mücadele Eşgüdüm Konseyi'dir.

23 Haziran 2005'te kurulan Devletlerarası Askerî Ekonomik İşbirliği Komisyonu da, BDT içerisinde daha önceki yapılanmanın yerini almıştır. Üye devletlerin askerî-endüstriyel yapılarındaki üretim sektörlerinden sorumlu bakanları düzeyinde temsilcilerinden oluşur. Yılda en az iki kez toplanır. Üye devletler arasında çok taraflı askerî/ekonomik işbirliğini arttırarak geliştirmeye çalışır.

KGAÖ içerisinde yeni bir organ da Yasadışı Göçle Mücadele Eşgüdüm Konseyi'dir. 6 Ekim 2007'de Duşanbe'de toplanan KGK kararıyla kurulan bu organ üye devletlerin ilgili organlarının temsilcilerinden oluşur ve yılda en az iki kez toplanır. Adından da anlaşılacağı gibi yasa dışı göçü engellemeye yönelik öneriler hazırlar ve bu konuda alınan kararların uygulamasını izler.

Sekretarya, Örgütün diğer organlarının işleyişine ilişkin hizmet sunar. Daimi Konsey'le birlikte karar taslaklarını ve örgütün diğer organlarının belgelerini hazırlar. Nihai olarak KGK tarafından onaylanacak örgütün bütçesinin taslağını hazırlama görevi de sekretaryadadır.

Parlamentolararası Asamble, BDT içerisinde üye devletlerin yasama organları arasında eşgüdümü sağlamak ve işbirliğini arttırmaya yönelik bir yapılanma 1999'da sağlanmıştır.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün İşlevi

KGAÖ'nün temel olarak üç alanda etkinlik yürüttüğü söylenebilir: Üye devletlerin dış politikalarında uyum, savunma politikalarında eşgüdüm sağlamak ve askerî konularda işbirliği yapmak. Örgütün izlediği politikalar değerlendirildiğinde özellikle başka iki uluslararası örgütle işbirliğine önem verdiği göze çarpmaktadır. Bunlardan biri NATO, diğeri de Şanghay İşbirliği Örgütü'dür.

Savunma politikalarında eşgüdüm çabası örgütün başka bir hedefidir. KGAÖ,

başından başlayarak temel amaçlarını bölgedeki yeni tehditlerle baş etmek olduğunun altını çizmiştir. Uluslararası terörizm, silah ve uyuşturucu ticareti ile buna eşlik eden yasadışı göç hareketlerine karşı mücadele ancak bölge devletlerinin sıkı işbirliği ile mümkündür. KGAÖ üyeleri bölgedeki bu sorunlara ilişkin kendi aralarında yürüttükleri işbirliğinin yanı sıra NATO, ŞİÖ, BM Güvenlik Konseyi'nin Terörizme Karşı Komitesi, AGİT gibi örgütlerle de işbirliği hâlinedir.

Son olarak, askerî bir ittifak niteliği taşıyan KGAÖ'nün askerî yapısından söz etmek gerekir. KGAÖ içerisinde üç farklı bölgesel yapı söz konusudur. Birincisi RF ve Belarus birliklerinden oluşan Doğu Avrupa bölgesidir. İkincisi, RF ve Ermenistan birliklerinden oluşan Kafkaslar bölgesidir ki, Ermenistan'daki üsler yardımıyla bu birlikler Türkiye ve İran sınırlarında gözlem/keşif görevi de yapmaktadırlar. Son askerî bölge Merkezi Asya'dır. Bu bölge RF dışında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı kapsar. Söz konusu bölge devletleri 11 Ekim 2002'de Bişkek'te düzenlenen zirvede, üye devletlere dış tehditlere karşı yardım edecek bir Ortak Acil Müdahale Gücü oluşturma kararı almışlardır.

KGAÖ devletleri kendi aralarında çıkacak anlaşmazlıkları oydaşma yoluyla aşmaya çalışmaktadır. İttifakın askerî niteliği ancak üçüncü devletlerden gelecek saldırı durumunda geçerlilik kazanmaktadır. Son olarak, 20 Aralık 2011'de Moskova'daki KGK toplantısında alınan bir karar, örgütün kendi faaliyet alanında varlığını pekiştirirken, üçüncü devletlerin etkinliğini azaltma yönündedir. Karar uyarınca "üye devletlerden birinin ülkesinde üçüncü bir devletin askeri üs açabilmesi için, örgütün diğer tüm üyelerinin onayı" gerekmektedir.

Ünite 4: Bölgesel Siyasi Örgütler

Giriş

Uluslararası sistem, alt bölgesel sistemlerden oluşmuştur. Bir bütün olarak uluslararası sistem ve yapısı ile bölgesel alt sistem gelişmeleri etkileşim içinde olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel dinamikler ve örgütlenmelerin uluslararası sistem

üzerindeki etkisinin ve belirleyiciliğinin arttığını iddia etmek daha mümkündür. Soğuk Savaş'ın iki kutupluluğu, bölge siyaseti üzerinde küresel dinamiklerin belirleyiciliğini artırıyordu. İki süper güç, onların liderliğinde ortaya çıkan askeri siyasi bloklar ve bu blokların iç örgütsel, kurumsal düzenlemeleri daha belirleyiciydi. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bölgesel güçlerin esnekliğini, hareket imkânlarını artırırken, büyük güçlerin de bölgesel dinamikleri göz önünde bulundurmasını zorunlu hale getirdi.

Bölgesel siyasi örgütler bağlamında Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ele alınacaktır.

Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, Avrupa'da, evrensel değerlere dayanan normların, kuralların oluşması ve kurumsallaşmasını amaçlamış bir bölgesel siyasi örgüttür. Avrupa Konseyi, üye devletlerin katılımı ve müzakereleriyle ortaya çıkarılacak sözleşmeler yoluyla, bölgesinde evrensel değerlere dayanan bir Avrupa Hukuku'nun egemen olmasını hedeflemektedir. Avrupa Konseyi çok sayıda ve çok çeşitli konularda antlaşmaların görüşülüp hazırlanmasını ve üye devletlerin imzasına, onayına sunulmasını önemli görev olarak yerine getirir. Bugün bu antlaşmaların sayısı 190'ı aşmıştır. Avrupa Konseyi dünyadaki diğer bölgesel siyasi örgütlerin çok ilerisinde ve onlara rol model olabilecek bir siyasi-hukuki yapıyı yaşama geçirebilmiştir.

Başarılı çalışmalarının yanı sıra Avrupa Konseyi'ne yönelik eleştiriler de artmaktadır. Bu eleştirilerin önemli bir kısmının, Batı Avrupa'nın bazı büyük devletlerinin siyasi çıkarları doğrultusunda Avrupa Hukuku'nu ve denetim mekanizmalarını manipüle etme girişimlerine yöneldiğini tespit etmek mümkündür. Avrupa Konseyi, dolayısıyla başardıklarıyla riske ettikleri arasında bir önemli sınavdan da geçmektedir.

Kuruluşu ve Genişlemesi

Soğuk Savaş Avrupa'yı, birbirinden koparacak biçimde bir demir perde ile iki parçaya bölmüştü. Almanya ise 1949 ortalarına kadar ABD, Sovyetler, İngiltere ve Fransa'nın işgali altındaydı ve dolayısıyla

bağımsız herhangi bir siyasi varlığı söz konusu değildi. 21 Eylül 1949'da Federal Almanya adıyla, ABD, İngiltere ve Fransa'nın işgal bölgelerinin birleştirilmesiyle Batı Almanya, Hemen sonrasında da 7 Ekim'de Sovyet bölgesinde Demokratik Alman Cumhuriyeti adıyla Doğu Almanya kurulacaktır. Dolayısıyla Soğu Savaş'la birlikte, iki ayrı ve düşman Alman devleti ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın demir perdesi Avrupa'yı böldüğü gibi, Almanya'yı da bu şekilde birbirine düşman iki devlet şeklinde bölmüştür. Savaşın yıpranarak da olsa galibiyetle çıkan bir Avrupalı devlet olarak İngiltere, komşu olduğu kıtada bir daha bu tür bir istikrarsızlığın yaşanmaması için inisiyatifi ele alması gerektiğini fark etmiştir. Fransa ile Almanya arasında, bu dönemde iyi ve kalıcı ilişkilerin tesis edilebilmesinin, geleceğin Avrupa ve dünya düzeninin temelini oluşturacağını en erken fark eden ve bu yönde hızla harekete geçen devlet İngiltere olmuştur. Bu konuda, kısa bir süre önce seçimleri kaybeden İngiliz başbakanı Winston Churchill, önemli bir rol üstlenecektir. Churchill'in planı, Fransa ile Batı Almanya'nın çekirdeğini oluşturacağı bir Batı Avrupa bütünleşmesi girişimidir. Churchill'in girişimiyle yola çıkan ve Avrupa Konseyi'ne yolu açan ilk girişim hükümet dışı bir sivil toplum inisiyatifi olarak ortaya çıkacaktır. O güne kadar pek benzeri olmayan bir şekilde, Avrupa'da birlik yönünde örgütlenme faaliyeti, Churchill'in liderliğinde, önemli Batı Avrupalı siyasetçilerin öncülüğünde kurulan sivil toplum örgütlerinin etrafında şekillenmeye başlamıştır. Churchill bu yönde ilk derneği İngiltere'de "Birleşmiş Avrupa Hareketi" adıyla kurmuştur. Kıta Avrupası'nda da buna benzer özel kuruluşlar hızla oluşmuş ve Avrupa'da birlik konusunda faaliyete geçmişlerdir. Churchill'in öncülüğünde, Avrupa'daki söz konusu kuruluşlar 7 Mayıs 1948 tarihinde, Lahey'de "Avrupa Kongresi" adı altında bir araya gelmişlerdir. Söz konusu sivil toplum kongresi, Avrupa'nın siyasi ve ekonomik bütünleşmesi konusunda önerilerde bulunacak Avrupa parlamentolarının temsilcilerinden oluşacak bir "Avrupa

Meclisi”nin oluşturulması ve bir “Avrupa İnsan Hakları Şartı” hazırlanması konusunda kararlar almıştır. Bu iki karar, görece kısa zaman içinde Avrupa Konseyi’nin kuruluşuyla yaşama geçirilecektir. 1948 Lahey Kongresi dağılmadan önce, Avrupa’da birlik konusunda çalışmak üzere, “Avrupa Hareketi” adıyla, sürekli ve özel bir hükümet dışı uluslararası örgüt de oluşturulmuştur.

İngiltere’nin Avrupa’da birlik yönünde, savaş sonrası ikinci önemli girişimi 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması’dır. Resmi adı “Ekonomik, Sosyal, Kültürel İşbirliği ve Kolektif Meşru Müdafaa” olan söz konusu antlaşma hem bir askeri ittifak tesis etmiş, hem de siyasi, ekonomik konuların görüşülmesi için üye devletler arasında sürekli bir örgüt yapısı da kurmuştur. Brüksel Paketi olarak da adlandırılan antlaşma, kolektif güvenlik yönündeki düzenlemesiyle Avrupa’da üyelerinden birine silahlı bir saldırı olması halinde otomatik karşılıklı yardım taahhüdünü getirmiştir. Bununla birlikte sadece askeri bir ittifak değildir. Brüksel Antlaşması “Danışma Konseyi” adıyla danışma organı niteliğinde bir Bakanlar Konseyi de oluşturmuştur. Bakanlar Konseyi, tavsiye kararları almasına rağmen, Avrupa ile ilgili tüm konuları tartışabilen bir siyasi otorite olması açısından genel olarak Batı Avrupa bütünleşmesine ama özelde Avrupa Konseyi’nin kuruluşuna zemin oluşturacaktır. 1948 Temmuz ayı sonunda Belçika ve Fransız hükümetleri, Avrupa Hareketi Lahey Kongresi kararlarını görüşmek üzere Brüksel Antlaşması Bakanlar Konseyi’ni toplantıya çağırmıştır. Toplantının gündemi, “Avrupa Meclisi” kurulması yönünde yapılacak çalışmaları planlamaktır. Brüksel Antlaşması’na üye beş devlet bu gündemle 25 Ekim 1948’de Paris’te toplanmış ve bu çalışmaları yürütecek bir komisyon kurmuştur. Komisyon çalışmaları sırasında da İngiltere’nin hükümetler arası örgüt yaklaşımı ile federalist eğilimler çarpışmış ve sonuçta hükümetler arası yönü ağır basan bir hukuki ve örgütsel yapıya karar kılınmıştır. Avrupa Konseyi Statüsü 5 Mayıs 1949’da imzalanabilmiştir. 5 Mayıs 1949’da Avrupa Konseyi statüsünü imzalayan 10 kurucu

devlet, İngiltere, Fransa, İrlanda, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Danimarka, İsveç’tir. Türkiye ve Yunanistan, birkaç ay sonra 9 Ağustos 1949’da üye olmuşlardır. Türkiye ve Yunanistan’ın neredeyse kurucu devletmişçesine hemen bu ilk ve çok önemli Avrupa bütünleşme girişimine dahil edilmesi Soğuk Savaş koşulları içerisinde mümkün olabilmıştır. Sovyetler Birliği’ne karşı jeostratejik konumda ve önemde olarak değerlendirilen bu iki kanat ülkesi, Türkiye ve Yunanistan, Almanya ve Avusturya’dan önce Avrupa Konseyi’nde yer almıştır. İsviçre de, tarafsızlık konusundaki hassasiyetine rağmen, 1963 yılında Avrupa Konseyi’ne üye olmuştur. Avrupa Konseyi, dolayısıyla, daha ilk yıllardan itibaren oldukça kapsayıcı bir Avrupa örgütü olmuştur. Avrupa Konseyi bu niteliğini hep koruyacaktır. Soğu Savaş biterken de bu özelliğine uygun olarak Doğu Avrupa, Balkanlar ve hatta Kafkasya’ya doğru ilk genişleyen ve hızla tüm Avrupa’yı kapsamına alan bir örgüt olarak göze çarpacaktır. 1996’da Rusya’nın da Avrupa Konseyi’ne dâhil olmasıyla, gerçek bir bölgesel siyasi platforma dönüşmüştür. Bugün Avrupa Konseyi, 47 üye devlet ve 820 milyona yaklaşan nüfusla gerçek bir Avrupa siyasi örgütü haline gelmiştir.

Örgütsel Yapısı

Avrupa Konseyi Statüsü 9 Ağustos 1949’da yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ilk toplantısında Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak’ı başkan olarak seçmiştir. Avrupa Konseyi’nin örgütsel yapısı içinde kurucu statüyle belirlenmiş ana organları Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclisi ve Genel Sekreterliğidir. Genel Sekreterlik kurucu statüde bir Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcısından oluşur şeklinde düzenlenmiştir.

Parlamenter Meclisi üye devlet parlamento temsilcilerinden oluşacak, toplantılarını açık bir biçimde yürütecek ve görüşme ve oylama usulleri parlamento çalışma usullerine uygun olarak düzenlenecek, ancak buna karşılık Meclis bir danışma organı düzeyinde tutulacaktır. Meclisin esas ağırlığı seçilmişlerin temsilini esas alması nedeniyle

Avrupa kamuoyunun sesini hükümetlere duyurması ve bu yönüyle siyasi bir baskı yaratabilmesinden kaynaklanmaktadır. Avrupa Konseyi'nin esas karar organı olan Bakanlar Komitesi üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşur. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin resmi ağırlığı öne çıkacak biçimde tasarlanmasına rağmen, zamanla Meclis fiili biçimde ağırlığını artırmaya başlamıştır. Bakanlar Komitesi, esas itibarıyla dışişleri bakanları düzeyinde bir organ olarak belirlenmiş olmasına karşın, dışişleri bakanları kendi ülkelerinde yoğun işleri ve gündemleri olan kişiler olduğu için giderek toplantı ve müzakere inisiyatifi daha alt bir temsil düzeyine bırakılmıştır. Bakanlar Komitesi bünyesinde her üye devlet Daimi Temsilcilik bulundurmakta ve başında Daimi Temsilci sıfatıyla bir büyükelçi yer almaktadır. Bakanlar Komitesi çalışmalarına asıl yön veren daimi temsilcilikler ve daimi temsilcilerdir. Bakanlar Komitesinde başkanlık, yukarıda da belirttiğimiz gibi altı aylık dönemler itibarıyla el değiştirmekte ve alfabetik sıraya göre rotasyonla başkanlık devredilmektedir.

İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere üye devletlerin sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmedikleri durumlarda, Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisiyle birlikte çalışarak söz konusu devletleri izlemeye alır. Bu konuda Bakanlar Komitesi bir başka organ olan İnsan Hakları Komiserliği ile de koordinasyon içinde çalışır. Meclis sözleşmelerin uygulanmasında sorun olduğu tespit edilen üye devletleri gözetim (monitoring) süreci olarak adlandırılan bir izleme sürecine dahil eder ve bir raportör vasıtasıyla bu devletlerle düzenli görüşme ve raporlama aşamasını başlatır. İnsan Hakları Komiseri de bu bağlamda söz konusu devletlere yönelik diyalog ve gözetim çalışmaları içine girer.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, örgütün Avrupa kamuoyunu temsil eden organıdır. Üye devlet parlamento temsilcilerinden oluşur. 324 asıl ve 324 yedek parlamenter söz konusudur. Üye devletler, nüfus büyüklüğüne göre belirlenmiş olan

sayıdaki parlamenterleri kendileri belirler ve Parlamenter Meclisi'nin çalışmalarına katılmak üzere görevlendirir. Meclis, üye devlet parlamentolarının temsilcilerinden oluşması ve aynı zamanda üye devlet siyasi partileri ve Avrupa siyasi gruplarının temsiliyle Bakanlar Komitesi'nin aksine ulusal hükümetleri aşan bir genişlikte temsil gücüne ve siyasi ağırlığa sahiptir. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Avrupa Konseyi Statüsü'ne göre, karar alma süreçlerinde danışma organı olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık zaman içinde fiilen büyük bir siyasi ağırlık kazanabilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi 2017 yılında aldığı kararla Türkiye'yi tekrar gözetim sürecine dâhil etmiştir. Bu karar bir taraftan Türkiye Avrupa Konseyi ilişkilerini olumsuz etkilerken, öte yandan AB-Türkiye katılım müzakereleri üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurabilecektir.

Bunların yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, İnsan Hakları Komiseri de Avrupa Konseyi'nin örgütsel yapısı içinde yer alır. Öte yandan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve içtihadı ayrı bir örgüt gibi ele alınmayı gerektirecek büyüklük ve öneme ulaşmıştır. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, bir başka Avrupa Konseyi organıdır. Kongre 1994 yılında Bakanlar Komitesi kararıyla oluşturulmuştur. 648 üyeden oluşan kongre Avrupa'da yerel ve bölgesel yönetimlerin temsilini ve ulusal düzeyin altında ve ulusal düzeyi bir açıdan aşarak temas kurmalarını amaçlamaktadır. Avrupa Konseyi'nin, İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu ile Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu olmak üzere Bakanlar Komitesi kararıyla kurulmuş iki önemli özerk faaliyet gösteren kuruluşu vardır. Bunlardan ilki 1993 yılında kurulmuş ve ırk, dil, din, cinsiyet, milliyet ayrımcılığı ve bu konudaki şiddet konusunda gözetim yapan ve raporlar hazırlayan bir bağımsız kuruluş haline gelmiştir. İkincisi ise 2002 yılında kurulmuştur ve yargının etkinliği ve iyi işleyişini gözetmekte ve üye devletlere bu alanda katkı sağlamaktadır. Bu iki kuruluş

da, 47 üye devletten gelen birer uzmanın temsiliyle oluşturulmuştur.

Avrupa Konseyi'nin merkezi Fransa'nın Almanya sınırındaki önemli ve tarihi bir şehri olan Strazburg'dadır. Fransızca ve İngilizce Avrupa Konseyi'nin resmi dilleridir. Bunun yanı sıra Türkçe, Rusça, Almanca ve İtalyanca çalışma dilleri olarak kabul edilmiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi'nin Soğuk savaş sonrası dönemde yeni üyelerinin siyasi dönüşüm çabalarına katkı vermek üzere oluşturduğu önemli bir kurumsal girişim Venedik Komisyonu'dur. Resmi adıyla Hukuk Yoluyla Demokrasi için Avrupa Komisyonu, 1990 yılında Bakanlar Komitesi tarafından Avrupa Konseyi'ne danışsal nitelikte katkıda bulunmak üzere kurulmuştur. Venedik Komisyonu Avrupa Konseyi'nin örgütsel yapısı içinde, danışsal nitelikli bir organ olarak kabul edilebilir. Anayasa hukuku uzmanlarından oluşan bu Komisyon, demokrasi işleyişi için gerekli kurumlar, temel hak ve özgürlüklerin garanti edilmesi, demokratik seçimler, siyasi partiler ve çok partili liberal bir siyasal yaşamın var edilmesi ve etkin biçimde işletilmesi konularında üye devletlere yardımda bulunmak üzere oluşturulmuştur. Başlangıçta her üye devletten birer anayasa hukukçusunun dâhil olduğu Komisyon, 2002 yılından itibaren Avrupa Konseyi üyesi olmayan devletlerin de katılımına imkân sağlanmasıyla bugün 60 üyeye ulaşmıştır. Faaliyet esaslı, çalışma grupları şeklinde ve ilgili meselelere ve ülkelere yapılan ziyaretler, görüşmeler ve danışsal nitelikli raporlar hazırlanması suretiyle gelişmektedir. Saygın akademik ve hukuki bir uzman grubu barındırması nedeniyle Venedik Komisyonu raporları giderek faaliyet alanında doktriner bir nitelik kazanmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde AB ile Avrupa Konseyi'nin ilişkileri çok daha yakınlaşmıştır. Hiçbir devlet Avrupa Konseyi üyesi olmadan AB üyesi olmamıştır. AB, insan hakları başta olmak üzere pek çok konuda Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilmiş olan sözleşmeleri esas almıştır. İnsan hakları, hukuk devleti,

demokrasi konularında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadını kabul etmiştir. Genişleme politikasında Avrupa Konseyi sözleşmelerinin onaylanması ve etkili biçimde uygulanması koşulu AB tarafından ciddi şekilde gözetilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa Konseyi Statüsü, örgütün amacını, “ortak ilkeler ve idealleri yaşama geçirerek, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırarak, Avrupa'da büyük bir birlik yaratmak” olarak tanımlamıştır. Bu amaca ulaşmak için Avrupa Konseyi tüm üye devletlerin taraf olacağı, siyasihukuki standartları belirleyecek anlaşmalar yapmak yolunu benimsemiştir. Söz konusu anlaşmaların yürürlüğe girmesi ve tüm üye devletlerin uygun şekilde davranmaya başlaması yoluyla Avrupa'da evrensel ilkelere dayanan bir hukuk sistemini inşa etmeyi hedeflemiştir. Avrupa Konseyi insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü başta olmak üzere, ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve idari alanlarda üye devletlerin uyacağı standartları bu anlaşmalar yoluyla belirlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı Avrupa'da, evrensel değerler, temel hak ve hürriyetler devlet egemenliğini aşan bir alan olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Herhangi bir devletin ya da rejimin “ben halkıma istediğim şekilde davranırım ve hiçbir evrensel ilkeyi dikkate almam” deme hakkı olmadığı anlayışı yerleşmeye başlamıştır. İnsan hakları alanı gelişirken, insanın doğuştan gelen temel ve devredilemez haklara sahip olduğu ve bu hak ve özgürlüklerin korunmasının, ulusal egemenlik anlayışını aşan bir önemde bulunduğu hakim bir şekilde değerlendirilmeye başlamıştır. İşte bu anlayışın Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında hakim olmaya başlaması İnsan Hakları Hukuku'nun yeni bir alan olarak gelişmesinin önünü açmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu anlayışın en somut sonuçları olarak Avrupa Konseyi bünyesinde yaşam bulacaktır.

Avrupa Konseyi bu düşüncelerle öncelikle insan hakları alanında bir sözleşme kabul edecektir. Avrupa Konseyi “İnsan Hakları ve

Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi’ni (daha sonra adı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak değiştirilecektir) 1950 yılında, kuruluşundan hemen birkaç ay sonra hazırlamış ve bu sözleşme 3 Eylül 1953’te yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden sonra insan hakları alanındaki bir başka önemli belgedir. Tüm üye devletler bu sözleşmeye taraf olmuş ve yeni üyelerin de en kısa sürede söz konusu sözleşmeye taraf olması istenmiştir. Zamanla sözleşme metni dışında 15 ek protokol de kabul edilmiş ve bu yolla sözleşme oldukça kapsamlı ve etkili bir duruma getirilmiştir.

Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Sözleşmesi’nin kabulü sonrasında, bu alanda bir yargı organı kurmak ve yargısal faaliyeti düzenlemekle, insan hakları alanında ikinci büyük adımı atmıştır. Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi’nin 19. maddesi uyarınca, 21 Ocak 1959 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) (European Court of Human Rights: ECHR) oluşturulmuştur. Klasik uluslararası hukukta devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerden uzak durma eğilimleri ve özellikle de uluslararası yargı organlarının yetki alanından uzak durma yaklaşımları düşünüldüğünde bu gelişme sadece insan hakları değil uluslararası hukuk açısından da son derece önemli bir gelişme olmuştur. Özellikle üye devlet vatandaşlarının (sivil toplum örgütleri ve diğer tüzel kişiler dâhil olmak üzere) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yetkisini tanıyan üye devletler aleyhine Mahkeme nezdinde bireysel başvuru hakkı, bu yolda çok önemli bir adımdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 34. Maddesine dayanan bu hakkın kullanımı yıllar itibariyle daha da etkin ve etkili hale getirilmiştir. 1999 yılından itibaren AİHM, Avrupa Konseyi üyesi devletler için devamlı ve tüm konularda yetkili tek uluslararası yargı organı haline getirilmiştir. Bu şekilde mahkemenin insan hakları hukukunda yetkisi, üye devletlerden daha da özerk hale getirilebilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Mahkemesi sıklıkla AB’nin Temel

Haklar Şartı ve AB Adalet Divanı’yla karıştırılmaktadır. AB kuruluşundan itibaren esas itibariyle bir pazar entegrasyonu ve buna bağlı teknik konuları düzenleyen bir uluslarüstü hukuk alanı olarak gelişmiştir. Avrupa Konseyi’ne göre daha sınırlı sayıda olan üyeleriyle teknik ve ekonomik bütünleşmeden, siyasi alana doğru aşamalı biçimde uzanmayı benimsemiştir. AB, dolayısıyla insan hakları ve temel özgürlükler alanını daha çok Avrupa Konseyi ve AİHM’e bırakmıştır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı – AGİT (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE) Helsinki Nihai Senedindeki normlar temelinde güvenlik yaklaşımını oluşturmuştur. Daha sonra bunlara liberal demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramlarını eklemiştir.

Örgüt üç yönüyle özgünlük taşımaktadır. Birincisi, Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı-Doğu bölünmesinde bir köprü işlevi gören ve hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği’nin katıldığı tek oluşumdur. İkincisi, çok geniş bir coğrafyayı kapsayarak, Avrupa’nın sınırlarını coğrafi olarak değil siyasi olarak (kendi ifadeleriyle Vancouver’den Vladivostok’a kadar) tanımlamasıdır. Üçüncüsü ise, güvenlik kavramını bütüncül bir çerçevede ele almasıdır. Yani, güvenlik kavramını siyasi, askeri, iktisadi, insani ve çevresel etmenleri ile bir arada değerlendirmesidir.

Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku ile Doğu Bloku arasında düzenli diyalog tesis etmek suretiyle bloklar arasındaki gerginliği ve anlaşmazlık alanlarını azaltmak üzere bir müzakere forumu ve konferanslar diplomasisi olarak ortaya çıkmıştır. AGİK sürecinin temelleri, Sovyetler Birliği’nin 1950’lerin ortasında Avrupa’daki savaş sonrası düzenin ve sınırların karşılıklı meşru kabul edilmesine yönelik önerilerle atılmıştır.

Bu süreçte ilk büyük adım silahsızlanmayla ilgilidir. Yumuşama (Détente) olarak adlandırılan dönem bu gelişmelerin bir

sonucu olmuştur. Batı Bloğunun karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimleri konusunda müzakerelerin başlaması önerisi Doğu Bloku tarafında olumlu bir karşılık bulmuştur. Bunun üzerine 1973 yılında Helsinki’de görüşmelere başlanmıştır. 1975 yılında ise Arnavutluk hariç Avrupa devletleri ile ABD, Sovyetler Birliği ve Kanada’nın katılımıyla toplam 35 ülke tarafından bu görüşmelerin sonucunda kabul edilen Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Böylelikle, AGİK süreci başlamıştır. Katılımcılar mevcut ulusal sınırların korunmasına, birbirlerine karşı güvensizlik yaratabilecek politikalardan kaçınmaya, ayrıca aralarında insani, kültürel vb. ilişkilerin sıkılaştırılmasına karar vermişlerdir. Helsinki Nihai Senedi’nde güvenliğin birbiriyle irtibatlı üç farklı boyutu; siyasi-askeri, insani ve ekonomi-çevre boyutları olduğu kabul edilmiştir.

Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

1980’lerin ikinci yarısında ortaya çıkan gelişmeler Soğuk Savaş’ın beklenmedik bir hızla sona ermesine yol açmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılması, 1990 yılında Almanyaların birleşmesi ve 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması uluslararası sistemi ve Avrupa’daki siyasal yapıyı kökten değiştirmiştir. Bu ani ve radikal yapısal değişim, bölgesel ölçekte işleyen kurumsal, örgütsel yapıları da derinden etkilemiştir. Kuruluş amacı büyük ölçüde geçerliliğini yitiren AGİK, yeni dönemin risk ve tehditlerini karşılayacak bir uyum gösterme süreci içine girmiştir. Bu süreçte AGİK’in, demokratikleşme ve insan haklarının izlenmesi gibi işlevleri büyük önem kazanmıştır.

Bu bağlamda, Kasım 1990’daki Zirve toplantısında kabul edilen 1990 Paris Şartı, Soğuk Savaş sonrası dönemin siyasi başlangıcını ve Helsinki sürecinde önemli bir dönüm noktasını simgelemektedir. 1990 Paris Şartı’yla, AGİK’in siyasi danışma mekanizmaları ve bir dizi daimi organ aracılığıyla kurumsallaşması ihtiyacının ortaya çıktığına karar verilmiştir. Bu çerçevede 1994 Budapeşte Zirvesi’nde kabul edilen kararlar uyarınca 1 Ocak 1995

tarihinden itibaren bir uluslararası örgüte dönüşerek, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT adını almış ve Birleşmiş Milletler Antlaşması Bölüm VIII’e uygun olarak kendini “bölgesel güvenlik örgütü” ilan etmiştir.

Örgüt, özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından kapsamlı bir insan hakları müktesebatı geliştirmiştir. İnsani boyuttaki yükümlülüklerin hayata geçirilmesinde katılımcı devletlere destek sunmak üzere Viyana’da Sekreterlik ve Çatışmaları Engelleme Merkezi, Varşova’da Serbest Seçimler Ofisi (daha sonra adı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi olarak değiştirilmiştir), Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri ve Medya Özgürlüğü Temsilcisi kurumları oluşturulmuştur. AGİT’in Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin bir başka önemli zirve toplantısı 1999 yılında İstanbul’da yapılan Zirve olmuştur. İstanbul Zirvesi’nde imzalanan Avrupa Güvenlik Şartı (İstanbul Şartı), 21. yüzyılda AGİT bölgesinin güvenlik, barış ve istikrarının güvence altına alınabilmesi için gerekli ilke ve yöntemleri belirlemiştir. İstanbul Şartı’nda, AGİT’in erken uyarı, çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon alanlarındaki faaliyetlerini daha etkin hale getirmek için uluslararası ve bölgesel kuruluşlar arasında İşbirliğine Dayalı Güvenlik Platformu ile Yardım ve İşbirliği Süratli Uzman Takımları mekanizmaları oluşturulmuştur. AGİT, 1999 İstanbul Belgesi’nde, uluslararası terörizm, şiddete başvuran radikal örgütler, organize suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele konularını öncelikli güvenlik meseleleri olarak listelemiştir. Yine aynı belgede AGİT bu konuları ele alırken iki unsura odaklanacağını da belirtmiştir: Devletlerin içerisinde halklar arasında güven inşası ve devletler arasında işbirliğinin güçlendirilmesi. Böylelikle teşkilat, hem ülke sınırları içinde hem de ülkeler arasında güvenliğin pekiştirilmesine yönelik faaliyetlere odaklanmıştır. 2010 Astana Zirvesi’nde kabul edilen “Güvenlik Topluluğuna Doğru” başlıklı deklarasyonda, AGİT coğrafyasında güvenlik topluluğu inşa edilmesi hedefi dile getirilerek, kapsamlı ve işbirliğine dayalı

güvenlik ile güvenliğin bölünmezliği ilkelerine dayalı bir vizyon öngörülmüştür. Astana Zirvesi'nden sonra, kadın, cinsiyet ve siber güvenlik gibi boyutlar arası konular da önem kazanmış ve örgütün gündeminde daha fazla yer teşkil etmeye başlamıştır.

Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

2017 yılı itibariyle AGİT'in 57 katılımcısı vardır. Bu devletler örgütte eşit statüye sahiptir. Ayrıca, Akdeniz'den 6 ve Asya'dan 5 devlet, AGİT işbirliği ortakları statüsündedir. Örgütte kararlar oydaşma ile siyasi müzakere süreçleri içinde kabul edilir. AGİT'te karar alma usulü oydaşmadır ve tercih edilen yaklaşım işbirliğidir. Teşkilat tüzel kişiliğe sahip değildir ve katılımcı devletlerinden bağımsız olarak hareket edememektedir.

Devlet Başkanları veya Hükümet Başkanları seviyesindeki Zirve toplantıları, AGİT'in en yüksek karar alma organıdır. Zirvelerin ne sıklıkta gerçekleştiğini belirleyen genel bir kural yoktur. Herhangi bir katılımcı devlet Zirvenin toplanmasını önerebilir. Zirve kararları oydaşma ile alınmaktadır.

Bakanlar Konseyi, AGİT katılımcı Devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşur ve Örgütün merkezi karar alma ve yönetim organıdır. Bakanlar toplantıları, kural olarak yılda bir kez Başkanlığı yürüten ülkede toplanır. Gayri resmi toplantılar da dâhil olmak üzere ek toplantılar, herhangi bir zamanda yapılabilir. Daimi Konsey, düzenli siyasi istişarelerde bulunan ve günlük operasyonel işleri yöneten karar organıdır. Yetki alanı dâhilinde tanımlanan görevleri ile AGİT Zirveleri ve Bakanlar Konseyi tarafından alınan kararları uygular. Daimi Konsey toplantıları haftada bir ViyanaAvusturya'da gerçekleşir. Daimi Konsey, katılımcı 57 devletin delegelerinden oluşur.

Güvenlik İşbirliği Forumu AGİT'in iki temel karar organı (Daimi Konsey ile birlikte) arasında yer alır. ViyanaAvusturya'da haftada bir gün toplanır. Forum Başkanlığı, katılımcı devletleri arasında dört ayda bir alfabetik sıraya göre yürütülür. AGİT Sekreterliği bünyesindeki uzman bir birim, Forumu etkinliklerinde desteklemektedir. Forum, güvenlik güçlerinin demokratik

kontrolünü sağlayan önemli bir belge olan Davranış Kurallarının yanı sıra, devletler arasında askeri bilgi alışverişini ve karşılıklı doğrulama önlemlerini uygulamaya destek olmaktadır. Forum ayrıca yasadışı hafif silah ticaretinin ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine karşı yardım sağlamaktadır. Katılımcı devletler arasındaki düzenli temas, işbirliği ve askeri bilgilerin paylaşımını denetlemektedir.

AGİT Başkanlığı, her yıl Bakanlar Konseyi'nin kararı ile belirlenen bir katılımcı devlet tarafından bir takvim yılı boyunca yapılır. Bu Devlet, AGİT'in siyasi liderliğini temsil eder.

323 üyeli AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİTPA) katılımcı devletlerin ulusal parlamenterlerinden oluşmaktadır. Başlıca amacı, parlamenterler arası diyalogu güçlendirmek suretiyle demokrasi için çaba harcamaktır. Kurumsal olarak en eski AGİT organıdır.

Genel Sekreter AGİT'in en yüksek idari sorumlusudur. Bakanlar Konseyi tarafından üç yıllığına atanır. Görev süresi bir dönem daha uzatılabilir. Sekreterya Genel Sekreterin yönetimi altında örgüte operasyonel destek sağlar. Sekreterya Avusturya'nın başkenti Viyana'da bulunmaktadır.

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (VarşovaPolonya): AGİT'in kapsamlı güvenlik ilkesi uyarınca, katılımcı devletlere ve sivil topluma demokratikleşmeyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve hoşgörüyü yaygınlaştırmak, ayrıca ayrımcılık yapılmamayı, terörle mücadeleyi desteklemek için destek, yardım ve uzmanlık sağlamaktadır.

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (Viyana-Avusturya): AGİT bölgesinde medya özgürlüğü durumunu izlemek; özgür, bağımsız ve çoğulcu bir medyanın oluşmasını temin etmek ve bu konuda işbirliğinde bulunmak; ayrıca erken uyarı görevi yürütmek üzere oluşturulmuştur. Faaliyetleri iki gruba ayrılabilir: medya gelişimlerini erken uyarı fonksiyonunun bir parçası olarak gözlemlene ve katılımcı devletlerin ifade

özgürlüğü ve özgür medya taahhütlerini yerine getirmesine yardımcı olmak.

Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (Lahey-Hollanda): AGİT bölgesindeki istikrarı, barışı ve devletler arasındaki dostluk ilişkilerini tehlikeye sokabilecek, ulusal azınlıkların dahil olduğu etnik gerilimleri saptamak, bu alanda erken uyarı görevi ifa etmek ve çatışmalara çözüm yolları aramak amacıyla kurulmuştur. Ulusal azınlıkları ilgilendiren ve çatışmaya dönüşebilecek gerginliklerin olması durumunda devreye girer.

AGİT Minsk Grubu, AGİT'in Dağlık Karabağ sorununa Fransa, Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri eş-başkanlığında barışçıl bir çözüm bulma çabalarına öncülük etmektedir.

Ortak Danışma Grubu (Vienna-Avusturya) AKKA hükümlerine ve bunların uygulamalarına ilişkin sorunları ele alan bir organdır.

Açık Semalar Danışma Komisyonu (Vienna-Avusturya), Açık Semalar Anlaşması'na taraf 34 Devletten her birinin temsilcilerinden oluşur. Komisyon ayda bir toplanır. Ayrıca uçuş kuralları ve prosedürleriyle ilgili teknik konularda uzmanlaşmış çeşitli gayri resmi çalışma grupları bulunmaktadır.

Uzlaşma ve Tahkim Mahkemesi (Cenevre-İsviçre), devletler arasındaki uyuşmazlıkların barış içinde çözümü için bir mekanizma sunmaktadır. Mahkeme 1995 yılında Uzlaşma ve Tahkim Sözleşmesi ile kurulmuştur. 33 devlet sözleşmenin taraflarıdır. Mahkeme, taraf devletlerce atanan uluslararası hukuk alanında tanınmış uzmanlardan oluşur.

Faaliyetleri

AGİT'in başlıca amaçları şunlardır:

- Güvenliğin üç boyutunda (siyasi-askeri, ekonomi-çevre ve insani) ilke, norm ve standartlar geliştirmek,
- Yükümlülüklerin uygulanma durumlarını izlemek,
- Esnek müzakere ve siyasi diyalog forumu teşkil etmek,
- Üye devletlerin demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı alanlarındaki çabalarına destek ve yardım işlevi görmek.

AGİT faaliyetlerinin etkinliğinin başarısı büyük oranda yerel yetkilerle işbirliğinin düzeyine bağlıdır. Bu sebeple, AGİT misyonları ev sahibi ülke yönetim birimleriyle iyi ilişkiler geliştirmek durumundadır. Ayrıca, AGİT misyonlarının olduğu yerde BM, Avrupa Konseyi, AB ve NATO gibi diğer uluslararası örgütler de faaliyette bulunabilmektedir. Bunun için görev çakışmalarının önüne geçilmesi ve bu örgütlerle işbirliği için koordinasyonun iyi kurulması gerekmektedir.

AGİT'in, diğer güvenlik örgütleri ile kıyaslandığında, çatışmanın önlenmesi, norm oluşturmak, sivil uzmanların hızlıca konuşlandırılması, güvenliğe yönelik işbirliğine dayalı yaklaşımı güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Buna karşılık, zorlama kabiliyetlerine sahip olmaması, karar alma usulü ve alınan kararların uygulanmasında katılımcı devletler arasında fikir birliğinin aranması en zayıf yönleridir. AGİT, katılımcı devletler aksi bir karar almadıkları sürece, askeri ve savunma kabiliyetleri bakımından zayıf kalmaya devam edecektir. AGİT, mütevazı başarılarına karşın günümüzdeki güvenlik sorunlarına cevap vermede yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğini gidermek için kurumsal reformlar gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Türkiye ve AGİT

Türkiye, örgütün kurucu üyelerinden biridir. Türkiye'nin AGİT çerçevesinde öncelikleri olarak terörizmle mücadele, göç, güven ve güvenlik artırıcı önlemler, ayrımcılıkla mücadele konuları sayılabilir. Türkiye, TBMM'nde oluşturulan AGİT-PA Türk Grubu (8 milletvekili) tarafından AGİT-PA çalışmalarına katılım sağlamaktadır. AGİT-PA Türk Grubu üyeleri, AGİT-PA toplantıları ve konferanslarına iştirak etmelerinin yanı sıra, seçim gözlem misyonlarına da katılmaktadırlar.

Türkiye, AGİT misyonlarına ve insani boyut faaliyetlerine aktif katılım sağlamaktadır. Bu çerçevede özellikle iki misyondan bahsetmek gerekir. Türkiye, Yukarı Karabağ ihtilafının çözümüne yönelik Minsk Grubu'nun da bir üyesi olarak çözüm süreçlerinde yer almaktadır. Başkanlığını Türkiye'nin

üstlendiği Ukrayna Özel Gözlem Misyonu'na Türkiye personel ve bütçe desteği sağlamaktadır.

Ünite 5: Küresel Ekonomik Örgütler

Uluslararası Para Fonu

Uluslararası Para Fonu (IMF), uluslararası parasal işbirliği ve döviz kuru istikrarını desteklemek, ekonomik büyüme ve istihdam artışını teşvik etmek ve üye ülkelerin karşılaştığı ödemeler dengesi finansmanı sorunlarına yardımcı olmak amaçlarıyla kurulmuş bir uluslararası kuruluştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulacak, uluslararası ekonomik sistemin temelini oluşturan Bretton Woods Anlaşması'nın 22 Temmuz 1944 tarihinde imzalanmasının ardından 27 Aralık 1945 tarihinde Uluslararası Para Fonu faaliyetlerine başlamıştır.

Başlangıçta 29 ülkeyle yola çıkan IMF'in bünyesinde Doğu Bloğu ülkeleri yer almamıştır. Türkiye de 11 Mart 1947 tarihinde IMF'e katılmıştır. IMF üyelerinin sayısı 1950'lerin sonlarında ve 1960'lı yıllarda birçok Afrika ülkesinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla artmış ancak Sovyet etki alanındaki birçok ülke Örgüte katılmamıştır. Bretton Woods Sistemini'nin sacayaklarından birisi olan IMF, görevlerini 1960'lı yılların sonuna kadar yürütebilmiştir. Örgüt'ün kurulduğu dönemde uluslararası ödemelerde ABD doları rezerv para olarak kullanılmaktaydı. Nispeten istikrarlı olan bu sabit döviz kuru sisteminde başta ABD olmak üzere batı kapitalizminin lider ülkeleri üretim güçlerini yeniden artırmışlardır. Ancak 1963'te başlayan Vietnam Savaşı ve ABD'nin soğuk savaş harcamaları ekonomik dengelerinin bozulmasına yol açmıştır. Değeri belirli bir miktarda altına bağlı olan ABD dolarına güvenin azalması ve 1971 yılında doların altınla olan bağlantısının kesilmesiyle sistem fiilen çökmüştür. Uluslararası rezerv para olan dolara olan güvenin ortadan kalkması ve dünya ekonomisinde altın arzının artırılabilmesi nedeniyle ortaya çıkan uluslararası para krizinin aşılabilmesi amacıyla ülkelerin resmi rezervlerindeki dolarları ve altını destekleyecek uluslararası bir rezerv para yaratılması fikri hayata

geçirilmiştir. IMF Güvernörler Konseyi'nin 1967 yılında aldığı kararla Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights – SDR) sistemi yürürlüğe girmiştir.

Uluslararası parasal sistemde doğan bu kaosu etkilerini azaltmaya çalışan IMF 1973'teki petrol kriziyle bir şokla daha karşılaşmıştır. Petrol fiyatlarındaki ani yükseliş, birçok gelişmekte olan ülkenin dış ödeme gücünü yaşamasına neden olmuştur. Bu ortamda IMF ödeme gücünü çeken ülkelere yardım etme temel görevini yerine getirememiştir.

1970'lerden sonra dünya ekonomisinde başlayan yeni küreselleşme döneminde IMF'in de yeni görevleri olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere 1980'lerin başlarında dış borç krizinin başlamasıyla birlikte, bu borcun yönetimi ve gelişmekte olan ülkelerin izleyecekleri piyasa öncülüğündeki kalkınma stratejilerine yönelik Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve ABD Hazine Bakanlığı arasında bir politika reçetesi benimsenmiştir. Özellikle Latin Amerika ülkelerine yönelik bu politika önerisi paketi daha sonra gelişmekte olan ülkelerin tamamını kapsamıştır. Washington Konsensüsü olarak da anılan neoliberal ekonomi politikaları krizden çıkmak için izlenmesi gereken politikaların ana hatlarını belirlemektedir. Bu yeni dönemde IMF, Dünya Bankası ve GATT'ın temel görevleri yapısal uyum programı adı verilen Washington Konsensüsü ile belirlenen ilkelerin uygulanması olmuştur (Williamson, 2009). Geniş anlamda Washington Konsensüsü'nün yansıdığı standart politika tavsiyesi paketleri, IMF ve Dünya Bankası'nın vermiş olduğu mali yardımların adeta koşulu haline gelmiştir. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılışı ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla IMF küresel bir örgüt haline gelmiştir. Yeni görevleri arasına eski Doğu Bloğu ülkelerinin kapitalizme geçiş sürecini yönetmek/yönlendirmek de girmiştir. IMF 90'lı yıllar boyunca bu ülkelere politika danışmanlığı, teknik yardım ve finansal destek sağlamıştır. Bu süreç geçiş

ekonomilerinin 2004 yılında AB üyeliğini elde etmeleriyle başarıya ulaşmıştır.

Dünya ekonomisindeki finansal serbestleşmenin yarattığı tahribatın en güçlü olduğu dönemlerden birisi 1997 Asya Finansal Krizi olmuştur. Finansal krizden etkilenen hemen hemen her ülke hem mali yardım hem de ekonomi politikaları reformu konusunda IMF'den destek istemiştir. IMF'nin desteğine başvuran ülkelere neoliberal politikalar kapsamında yapısal uyum programları adeta tek çözüm reçetesi olarak sunulmuştur. Buna rağmen 2000'li yılların başına kadar geçiş ekonomileri krizden kurtulamamış, Latin Amerika ülkelerinin çoğu, Rusya ve Türkiye sık sık finansal krizler yaşamış ve Sahra Altı Afrika ülkeleri yoksulluktan kurtulamamıştır. Finansal krizlerle başa çıkmak için izlediği politikalar IMF'nin çok yoğun eleştirilerle karşılaşmasına neden olmuştur.

IMF tarihindeki bir diğer önemli aşama 2007 yılında ABD'de mortgage kredi piyasasındaki çöküş ile başlayan ve 2008 yılında dünyaya yayılan küresel kriz olmuştur. Krizin IMF'nin sağladığı finansal serbestlik ortamında küresel sermaye akımlarındaki büyük dengesizliklerin sonucunda ortaya çıkması bu Örgütün yine tartışılmasına, yapısında ve yönetiminde reform taleplerine neden olmuştur.

IMF'nin temel amacı, uluslararası parasal ve finansal sistemin istikrarını sağlamaktır. Dolayısıyla uluslararası finansal sistemi etkileyecek krizlerin etkilerini azaltabilmek için üye ülkeler ile birlikte çalışır, onlara yardımcı olur. Fon'un amaçları IMF'yi kuran Anasözleşme'nin 1'nci maddesinde;

- Uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek,
- Uluslararası ticaretin dengeli büyümesini ve yaygınlaşmasını kolaylaştırmak,
- Döviz kuru istikrarını desteklemek,
- Çok taraflı bir ödemeler sistemi kurulmasına yardım etmek,
- Ödemeler dengesi güçlükleri yaşayan üyelere yeterli koruma önlemleriyle beraber kaynaklar sunmak olarak belirtilmiştir.

IMF, Birleşmiş Milletler'in uzmanlık kuruluşlarından birisidir. Buna karşılık idari ve mali açıdan bağımsız bir örgüt olarak faaliyet göstermektedir. 2018 yılında 189 ülke IMF üyesidir. IMF bir fon olduğu için her üye bu fona katkıda bulunur. Bu da Fon'un sermayesini oluşturur. Üyelerin sermayeye katılım paylarına kota adı verilir. Üye ülkelerin IMF'in yönetiminde temsil düzeyi ve Fon kaynaklarından yararlanabilecekleri miktar sahip olunan kotaya bağlıdır.

Dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak IMF'nin yapısında ve yönetiminde de değişiklikler yapılması amacıyla özellikle gelişmekte olan ülkelerin Fon'da yeterince temsil edilmediği eleştirilerine karşılık 2006 yılında IMF içinde reform çalışmaları başlatılmıştır. Bu kapsamda daha dengeli bir kota dağılımının gerçekleştirildiği Reform Paketi IMF Güvernörler Kurulu tarafından 15 Aralık 2010 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Reform Paketi'nin yürürlüğe girmesiyle:

- IMF'in toplam kotası iki kat arttırılarak 477 milyar SDR olmuştur (yaklaşık 700 milyar ABD Doları)
- Yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin kotadaki payı arttırılmış
- *BRIC ülkeleri* en yüksek kotaya sahip 10 ülke arasına girmiş,
- Avrupa ülkelerinde olan iki adet İcra Direktörlüğü temsil yetkisi gelişmekte olan ülkelere aktarılmıştır.

Ülkemizin IMF'deki pozisyonu da Reform Paketi sonrasında değişmiş toplam kota içindeki payımız %0,98 seviyesine yükselerek en çok kotaya sahip 20. ülke konumuna gelmiştir.

Güvernörler Kurulu, IMF'nin en yetkili organıdır. Genelde ülkelerin maliye bakanları Güvernör, merkez bankası başkanları da vekillik görevini yüklenirler. Güvernörler Kurulu kendi aralarından bir Güvernörü, Güvernörler Kurulu Başkanlığına seçerler. Türkiye adına Güvernörlük görevi Hazine ve Maliye Bakanı, Güvernör Vekilliği ise Merkez Bankası Başkanı tarafından yerine getirilir. IMF ve Dünya Bankası'nın Güvernörler Kurulu her yıl sonbaharda IMF-Dünya

Bankası Yıllık Toplantısı'nda bir araya gelirler. Bu toplantılarda yoksullukla mücadele, uluslararası ekonomik gelişmeler ve uluslararası finans konuları tartışılır. Bu sorunları daha geniş bir platformda tartışabilmek için ayrıca IMF-Dünya Bankası Bahar Toplantıları düzenlenir. Bu toplantılarda her yıl maliye ve kalkınma bakanları, merkez bankalarının temsilcileri, özel sektör yöneticileri ve akademisyenler küresel önem taşıyan meseleleri tartışmak üzere bir araya gelmektedir.

İcra Direktörleri Kurulu Fon'un politikalarının oluşturulduğu ve tüm kredi işlemlerinin yürütüldüğü organdır. IMF'nin günlük işlerini yürütme ve üye ülkelerin gözetimi görevleri 24 üyeden oluşan İcra Direktörleri Kurulu tarafından yerine getirilir. 189 üye ülke arasında en yüksek kotaya sahip ABD, Japonya, Çin, Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya ve Suudi Arabistan İcra Direktörleri Kurulunda doğrudan temsil edilir. 16 gruba ayrılan diğer ülkelerin temsili, her grup için ikişer yıllık dönemler için seçilen icra direktörleri aracılığıyla sağlanmaktadır. 2022 yılına kadar Türkiye, Avusturya, Belarus, Çekya, Macaristan, Kosova, Slovakya ve Slovenya ile aynı grupta yer alacaktır. Bu grubun 2014-2016 döneminde İcra Direktörlüğü görevini yürüten Türkiye 2018-2020 döneminde yeniden bu görevi üstlenecektir.

IMF Güvernörler Kurulu'na tavsiyelerde bulunan iki komite bulunmaktadır: Uluslararası Para ve Finans Komitesi (IMFC) ve Kalkınma Komitesi.

IMF'nin üyelerine kullandığı kredilerin temel olarak dört kaynağı bulunmaktadır: Birincisi üye ülkelerin IMF'ye katıldıkları zaman ödedikleri katkı paylarından (kotalar) ve kota artırımlarından sağlanmaktadır. Kotaların % 25'i normal olarak rezerv para birimleri üzerinden; kalanı ise ülkelerin kendi para birimleri cinsinden ödenebilmektedir. İkinci olarak IMF, Fon kaynaklarını desteklemek üzere ödemeler dengesi pozisyonu güçlü durumda bulunan üye ülkelerden borçlanabilmektedir. Üçüncü kaynak olan Fon'un elde ettiği faiz gelirleri ise daha ziyade faiz giderleri ile yıllık idari

harcamalarını karşılamak için kullanılmaktadır. Son olarak da Fon elinde bulunan altın varlıklarının satışı yoluyla kaynak sağlayabilir.

Türkiye, 1945 yılında kurulan IMF'ye 11 Mart 1947 tarihinde üye olmuştur. Türkiye, IMF ana sözleşmesinin 8'nci maddesi statüsünde, yani sermaye hareketlerini serbest bırakmış ülke statüsünde bulunmaktadır. Son kota artırımı ile birlikte 4,6 milyar SDR'lik kotasıyla Türkiye toplam oy gücü içinde %0,96'lık paya sahiptir.

Dünya Bankası

Bretton Woods Konferansı'nda belirlenen amaçlardan birisi de Savaş sonrası tahrip olmuş ekonomileri yeniden inşa etmektir. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) bu amaçla kurulmuştur. İlk defa Economist dergisinde IBRD'ye atfen Dünya Bankası ifadesinin kullanılmasıyla bu kavram yerleşmiştir. Banka üyesi ülkelerin sermayeye katkılarıyla oluşan kaynaklar başlangıçta Savaş sonrası Avrupa'nın yeniden imarına yönelik altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılmıştır. Avrupa Kıtası'nda ekonomik toparlanma yaşandıktan sonra Banka ilgisini Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelere altyapı yatırımlarını finanse etmeye yöneltmiştir. 1950 yılından sonra yoksul ülkelerin borçlarını ödemekte zorlanmaları nedeniyle Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) kurulmuş, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artmasıyla özel sektör yatırımlarını destekleyen Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Banka üyesi ülkelere yatırım yapanlara risk sigortası sağlayan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) ile anlaşmazlıklarda hakemlik rolü üstlenen Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)'nin de katılımıyla Dünya Bankası Grubu oluşmuştur. Dünya Bankası'na üye olabilmek için IMF üyesi olmak gerekmektedir. Banka'nın merkezi Washington-ABD'dedir. IBRD üyeliği Dünya Bankası grubunun diğer uzmanlık örgütlerine üyelik için de şarttır.

Dünya Bankası, 189 üye ülkeden oluşan bir kooperatif gibi yapılanmıştır. Bu üye ülkeler ya da hissedarlar, politikaları belirleyen

Banka'nın en üst düzey karar alma organı **Guvernörler Kurulu**'nda temsil edilirler.

Dünya Bankası'nda da en fazla sermaye payına sahip altı ülke olan ABD, Japonya, Çin, Almanya, Fransa ve İngiltere kendilerini temsil edecek icra direktörünü ve vekilini atama hakkına sahiptir. Suudi Arabistan ve Rusya (Suriye ile birlikte) da kendi direktörünü seçerler. Kalan 17 direktör ise diğer üye ülkeler tarafından temsil edildikleri gruplar içinden seçilmektedir. Türkiye, Avusturya, Belarus, Belçika, Çekya, Macaristan, Kosova, Lüksemburg, Slovakya ve Slovenya ile aynı grupta yer almaktadır. Türkiye'yi Dünya Bankası'nda Hazine ve Maliye Bakanlığı temsil etmektedir.

1944 yılında kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development-IBRD), Dünya Bankası Grubu'nu oluşturan beş kuruluştan en büyüğüdür. IBRD üyesi olabilmek için IMF üyeliği de şart olduğu için IBRD'nin de 189 üyesi vardır. IBRD, orta gelir grubundaki ülkelere sürdürülebilir bir büyüme hızı yakalamak, yoksullukla mücadele etmek gibi amaçlarla kredi sağlar.

1960 yılında ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'ın önerisiyle kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association: IDA) Dünya Bankası Grubu'nun dünyanın en yoksul ülkelere faizsiz kredi ve hibe programları sağlayan kuruluşudur. Her ne kadar ayrı bir Örgüt olarak kurulsun da IDA ve IBRD'nin yönetim yapısı aynıdır. IDA'nın kaynakları bağışta bulunan gelişmiş ekonomilerdir (dönör ülkeler). Bağışçı ülkeler her üç yılda bir taahhütlerini yenilerler (2017 yılına kadar toplam taahhüt 52 milyar dolardır.) IBRD ve IFC'nin katkıları ile kredilerin geri ödemeleri diğer IDA kaynaklarını oluşturur. IDA'nın 173 üyesi bulunmaktadır. Bu ülkelerden 31 tanesi gelişmiş ülke kategorisindedir ve toplam oy gücündeki payları sermayeye katkılarına göre yüksektir: %53.81. IDA, 39'u Afrika'da olmak üzere dünyanın en yoksul 81 ülkesi için kaynak sağlar. Bu sayede yoksulluğu azaltarak ekonomik büyümeyi artırmayı ve insanların yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation: IFC), diğer kurumlar ile birlikte Dünya Bankası Grubu'nun faaliyetlerini destekler ancak yasal ve mali açıdan bağımsızdır. Dünya Bankası Grubu Başkanı aynı zamanda IFC Başkanı'dır. IFC gelişmekte olan ülkelere özel sektöre destek vermek amacıyla 1956 yılında kurulmuştur. Bu nedenle hükümet garantisi aranmaksızın, gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektör kuruluşlarına kredi sağlayarak veya sermayelerine katılarak, piyasalardan sağlamakta güçlük çektikleri finansmanı sağlamaktadır.

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency: MIGA), ticari olmayan risklere karşı güvence sağlayarak ve teknik destek vererek gelişmekte olan ülkeye yönelik yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmekte böylece bu ülkelerde ekonomik büyümeyi desteklemeyi ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Temel faaliyeti üyesi olan ülkenin firmalarının MIGA üyesi gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarını sigorta etmektir. MIGA risklere göre fiyatlandırma yapar ve sigorta primleri proje bazında belirlenir. MIGA 15 yıla kadar (bazı projelerde 20 yıldır.) sigorta garantisi sağlar. 1988 yılında kurulan MIGA'nın 181 üyesi vardır. Bu ülkelerden 25'i gelişmiş ekonomiler kategorisindedir ve toplam oy gücündeki payları %55'tir.

Dünya Bankası'nın artan yabancı sermaye yatırımlarının karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilmek için hazırladığı "Devletler ile Diğer Devlet Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümüne Dair Anlaşma" adlı uluslararası anlaşma ile Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes: ICSID) oluşturulmuştur. Sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için gerekli 20 ülkenin imzası ile ICSID, 14 Ekim 1966 tarihinde uluslararası tüzel kişiliğe kavuşarak çalışmalarına başlamıştır. ICSID, Dünya Bankası ile yakın ilişki içinde, fakat Banka'dan bağımsız bir uluslararası örgüt olarak kurulmuştur. ICSID'e üye 154 ülke vardır. IBRD üyesi

ülkeler ICSID'e katılabilir. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf diğer ülkeler ise ICSID Yönetim Kurulu'nun 2/3 kabulüyle yapılan davetle Örgüte üye olabilir.

Dünya Ticaret Örgütü

Cenevre'de başını ABD, Kanada ve İngiltere'nin çektiği 23 ülke bir araya gelerek kendi aralarında belirli malların ticaretinde gümrük tarifesi indirimleri yapmak ve mevcut tarifeleri artırmamak üzere anlaşmışlardır. Böylece ortaya çıkan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade: GATT) 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmış ve 10 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. 1948 yılından 1 Ocak 1995'e kadar geçen sürede Sonradan birçok ülkenin de taraf olduğu GATT, uluslararası ticareti düzenleyen ve üzerinde anlaşılan tek çok taraflı sözleşme olmuştur. 1 Ocak 1995'te Dünya Ticaret Örgütü kurulana kadar GATT'a 128 ülke taraf olmuştur. GATT'ın yürürlükte olduğu dönem Soğuk Savaş dönemiyle örtüşmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik düzenin kurumsal yapısında "serbest ticaret" düzenini sağlayacak GATT'ın yürürlüğe girmesi Marshall Planı'nın kararlaştırılmasından bir yıl sonrasına, NATO'nun kuruluşundan ise bir yıl öncesine rastlamaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulma kararı ise Sovyetler Birliği'nin resmen dağıldığının ilan edildiği 1991 yılından iki yıl sonra Uruguay Turunda alınmıştır.

DTÖ'nün kurulmasıyla GATT bir uluslararası örgüt haline gelmiş, GATT'a taraf ülkeler de Örgütün üyeleri olmuştur. Ancak dünya ticaretini düzenleyen anlaşma olarak GATT ortadan kalkmamış, Uruguay Turu müzakereleri sonucunda güncellenen, mal ticareti için düzenlenen genel anlaşma olarak GATT 1994 adıyla varlığını korumaktadır. DTÖ'nün öncelikli hedefi, ülkeler arasında ticaret akışının sorunsuz, serbestçe, adil ve öngörülebilir şekilde yapılmasına yardımcı olmaktır.

DTÖ'nün en üst düzey karar organı, iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı'dır. Konferansta DTÖ üyesi tüm ülkeler bakan veya büyükelçi-delege aracılığıyla temsil edilirler. DTÖ'nün yönetiminde Dünya

Bankası veya IMF'de olduğu gibi guvernörler kurulu gibi bir organ bulunmamaktadır. Dünya ticaretini düzenlemeye yönelik alınan her türlü karar üye ülkeler arasında yürütülen müzakerelerin sonucunda uzlaşmayla alınır. Elbette günümüzde 164 üyesi bulunan DTÖ bünyesinde ticaretle ilgili düzenlemelerde fikir birliğine varmak güçtür. Bu nedenle DTÖ ancak uzlaşma sağlanan alanlarda adım atabilmektedir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, ABD ve SSCB arasındaki ayrışma iyice belirginleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin çevresindeki ülkelere etkisini yayacağından endişelenen ABD, bir taraftan Truman Doktrini çerçevesinde Komünizmle mücadele eden ülkeleri (Türkiye ve Yunanistan) destekleme politikasını uygulamaya koymuş diğer taraftan da Savaş'tan tahrip olarak çıkmış Avrupa ülkeleri arasında dayanışmayı teşvik etmiştir. ABD açısından, Savaş sonrası çöküntü içindeki Avrupa ülkelerinde Sosyalizmin denenebileceği fikrinin akıllara gelmemesi için hızlı bir şekilde ekonomilerinin ayağa kaldırılması gerekmektedir. Bu kapsamda dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Catlett Marshall, Avrupa'nın Yeniden İmarı Programı (European Recovery Program: ERP) ile ilgili görüşünü 5 Haziran 1947 tarihinde ortaya koymuştur. Marshall Planı olarak anılan ABD'nin mali yardımları, Avrupa ekonomilerinde üretim ve verimlilik artışı, uluslararası finansal istikrarın sağlanması, dış ticaretin gelişmesi ve Avrupa ülkeleri arasında ekonomik işbirliğinin artırılması hedefleri üzerine kurulmuştur. Marshall Planı, Truman Doktrininden farklı olarak tek tek ülkelere yardım etmek yerine tüm Orta ve Batı Avrupa'yı bölgesel olarak değerlendirmiştir. Ayrıca askeri yardım yerine öncelik gıda kıtlığı, karaborsa ve kaosla mücadeleye verilmiştir.

Marshall'ın görüşlerini açıklamasından 22 gün sonra 27 Haziran 1947'de İngiltere ve Fransa öncülüğünde toplanan Avrupa ülkeleri bu teklifi benimserlerken toplantıya davet edilen Rus Dışişleri Bakanı Amerikan yardımlarıyla alınacak ithal ürün listesi gibi

tasarlanan bir yardım programına SSCB'nin karşı olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine 12 Temmuz 1947 tarihinde İspanya dışında 16 Avrupa ülkesi Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı adı altında Avrupa'nın Yeniden İmarı Programı'nı formüle etmek için Paris'te toplanmıştır. Toplantıda Marshall Yardımı'nın koordinasyonunu yürütecek daimi bir kuruluşun oluşturulması için hazırlanan Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi 16 Nisan 1948 tarihinde imzalanarak Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organization for European Economic Cooperation: OEEC) kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren serbest piyasa ekonomisini benimsemiş Batı Avrupa ülkeleri için şemsiye örgüt olma görevini yüklenen OEEC, IMF ve GATT aracılığıyla kurulmaya çalışılan serbest ticaret düzenine geçişte başarılı olamamıştır. BENELÜKS ülkelerinin (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ve ardından da AET üyelerinin aralarında ticaretin önündeki engelleri kaldırmasıyla OEEC'nin bu yöndeki çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu dönemde ABD öncülüğünde Avrupa ekonomilerindeki toparlanmayı takiben, Sovyet yayılcılığı tehdidine karşı az gelişmiş ülkelere yardımcı olmak için sanayileşmiş ülkelerin kaynaklarını seferber etme anlayışı ön plana geçmiştir. Bu amaçla OEEC'nin yeniden yapılandırılması tartışılmış ve isminde yer alan Avrupa kelimesi çıkarılarak bunun yerine kalkınma kelimesi eklenmiştir. OEEC'nin 18 üye ülkesi arasına Kanada ve ABD'nin de katılmasıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development)'nü kuran Sözleşme 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanmış, 30 Eylül 1961'de yürürlüğe girmiştir.

Başlangıçta 20 üyesi bulunan OECD'nin günümüzde Kuzey ve Güney Amerika'dan Avrupa'ya ve AsyaPasifik'e uzanan coğrafyadan 36 üyesi bulunmaktadır. Üyeleri arasında dünyanın en gelişmiş ülkelerinin yanı sıra Meksika, Şili ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de bulunmaktadır. OECD çalışmalarına Avrupa Komisyonu da gözlemci olarak katılmaktadır.

OECD'nin karar alma organı her üye ülkeden birer temsilci ile Avrupa Komisyonu temsilcisinden oluşan Konsey'dir. Konsey yılda bir kez, önemli konuları tartışmak ve OECD çalışmalarının önceliklerini belirlemek üzere Bakanlar düzeyinde, düzenli olarak ise Paris'te bulunan Daimi Temsilciler aracılığıyla toplanmaktadır. Konsey'de kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Konsey, karar ve tavsiye olmak üzere iki tür karar almaktadır. Alınan kararların üye ülkeler tarafından uygulanması beklenmektedir. Şayet üye ülke kararın alınmasında çekimser kalmış ise o karar ilgili ülke için bağlayıcı olmaktan çıkar. Tavsiye kararları ise üyelerin iç hukukuna veya izleyeceği politikalara ilişkin öneriler getirmektedir.

36 ülkenin temsilcileri, ekonomi, ticaret, bilim, istihdam, eğitim ve finansal piyasalar gibi önemli politika alanlarındaki gelişmeleri incelemek ve tartışmak için kurulan yüzlerce komitelerde bir araya gelmektedirler. Komitelerin çalışmaları Sekreteryaya tarafından takip edilir. Sekreteryanın başında Konsey başkanlığını da yürüten OECD Genel Sekreteri bulunmaktadır.

ECD'nin temel amacı ekonomik büyüme ve istihdam artışı sayesinde üye ülkelerde yükselen bir yaşam standardını sağlamaktır. Örgüt ayrıca bu temel amaca ulaşmak için finansal istikrarı korumayı, ülkeler arasında sermaye hareketlerini serbestleştirmeyi ve uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır. OECD, bir hükümetlerarası işbirliği örgütü olarak küreselleşmenin faydalarının savunulduğu, hükümetlerin deneyimlerini paylaştıkları ve ortak sorunlara çözüm aramak için birlikte çalışılabildikleri bir forum olma görevini yürütmektedir.

Ülke Grupları

Uluslararası sistem içinde uluslararası örgütler ve/veya bütünleşmeler aracılığıyla kurulan ilişkilerin yanında bazı "gruplaşmalar" da gözlenmektedir. Ekonomik nitelikteki uluslararası örgütler bir uluslararası anlaşmayla kurulurken, ülke gruplarının oluşturulmasında bağlayıcı bir hukuk metni bulunmamaktadır. Dünya ekonomisine yön veren uluslararası ekonomik

örgütlerin dışında gelişmişsanayileşmiş ülkelerin oluşturdukları gruplar (G) da bulunmaktadır. Bu grupların başında adını sıkça duyduğumuz G7 (Group of Seven) gelmektedir. 1973 petrol krizinden sonra ortaya çıkan küresel ekonomik durgunluk ortamında sanayileşmiş ülkelerin (ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya) biraraya geldiği hükümetlerarası forum niteliğindeki G6 toplantılarına 1975'te Kanada da katılmış ve G7 ülkeleri olarak dünya ekonomisine yön vermeye çalışmışlardır. AB ise G7 toplantılarında Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi Başkanlığı seviyesinde temsil edilmektedir. 1998 yılında Rusya'nın da katılımıyla grup G8 adını almıştır. Ancak 2014 yılında Rusya-Ukrayna geriliminin ardından G7 ülkeleri Rusya'yı dışlayarak toplanmaya devam etmişlerdir. G7 dönem başkanlığı görevini dönüşümlü olarak üstlenen ülke yıllık toplantının organizyonu ve ev sahipliğinden sorumludur.

Yetmiş Yedi Grubu G77, 15 Haziran 1964 tarihinde BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) esnasında "Yetmiş Yedi Ülkeleri Ortak Deklarasyonu" ile kurulmuştur. Grubun amacı BM Genel Kurulu'nda üçüncü dünya olarak ifade edilen gelişmekte olan ülkelerin kolektif çıkarlarını korumak ve müzakere gücünü artırmak olmuştur. Aynı dayanışmayı DTÖ bünyesinde Güney ülkelerinin çıkarlarını korumak üzere de göstermektedirler. 2017 yılında 134 üye ülkeye yayılmış olmasına rağmen G77 adı muhafaza edilmiştir.

Son zamanlarda adını sıkça duyduğumuz BRICS ülkeleri kavramı ise, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika ekonomilerini kastetmek için kullanılır. Kavramın sıkça duyulmasının en önemli nedeni BRIC ülkelerinin yakaladıkları büyüme hızının yüksek olması ve dünya nüfusunun yarısına sahip ülkelerden oluşmasıdır. 2020 yılına kadar BRICS ülkelerinin dünyanın en büyük 10 ekonomisi içinde yer alacağı tahmin edilmektedir. Devletlerarası işbirliğini sağlamayı amaçlayan BRICS toplantılarında devlet-hükümet başkanları ile bakanların gündemlerinde

uluslararası terörizm, iklim değişikliği, gıda ve enerji güvenliğinden uluslararası ekonomik ve finansal istikrara kadar birçok konu yer almaktadır. Rusya ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olması nedeniyle BRICS ülkelerinin politik alanda da etkili olduğu söylenebilir.

Ünite 6: Bölgesel Ekonomik Örgütler Avrupa Kıtasında Bölgesel Örgütler

Avrupa kıtasındaki en önemli ekonomik bütünleşme hareketi Avrupa Birliği'dir. 1957 yılında Roma Antlaşmalarıyla kurulan AET'nin dışında kalmayı tercih eden İngiltere, diğer Avrupa ülkelerinden Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre ile serbest ticaret bölgesi kurarak adeta kıtada alternatif bir ticaret bloğu yaratmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulduğunda başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesi bu bütünleşme hareketinin dışında kalmayı tercih etmiştir. İngiltere açısından AET içinde yer almak, İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) ülkelerine karşı AET'nin ortak ticaret politikasını uygulamasını gerektireceğinden sahip olduğu ayrıcalıklı ticaret ilişkilerini kaybetmesi anlamına gelecekti. Bu durum İngiltere'nin başlangıçta Avrupa bütünleşmesinin dışında kalmasının nedenlerinden birisi olmuştur. Diğer taraftan İngiltere gibi Avrupa'da Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Norveç ve Portekiz gibi ülkelerin artan sanayi ürünleri üretimlerine pazar bulma arayışları devam etmekteydi. İngiltere öncülüğünde bir araya gelen bu Avrupa ülkeleri 4 Ocak 1960 tarihinde imzaladıkları Stockholm Sözleşmesi ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association: EFTA)'ni kurmuşlardır. EFTA ile üye ülkeler kendi aralarındaki ticarete gümrük vergileri ve diğer engelleri tamamen kaldırmayı öngörmüşlerdir. Ticaretin serbestleştirilmesi sadece sanayi ürünleri için hedeflenmiş, Danimarka, Norveç ve Portekiz gibi oldukça gelişmiş tarım ve balıkçılık sektörüne sahip ülkeler olmasına rağmen tarım ve balıkçılık özellikle serbest ticaretin kapsamı dışında bırakılmıştır. EFTA bir

serbest ticaret anlaşması olduğu için üye ülkeler arasında üretim faktörü hareketliliğini de öngörmemiştir. Ayrıca EFTA'ya taraf ülkeler üçüncü ülkelere karşı bağımsız bir dış ticaret politikası izlemeye devam etmişlerdir. EFTA kurucu ülkeleri şunlardır: Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere. Sonradan Finlandiya, İzlanda ve Lihtenştayn da EFTA'ya katılmıştır. Günümüzde ise EFTA üyesi olarak sadece İzlanda, Lihtenştayn, Norveç ve İsviçre bulunmaktadır.

EFTA üyelerinden önce İngiltere ve Danimarka, ardından Portekiz, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in AB üyesi olmasıyla zayıflayan EFTA Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından, bir taraftan daha sonra AB üyesi olacak Merkez Doğu Avrupa Ülkeleri ile diğer taraftan da Türkiye, İsrail, Fas, Filistin gibi ülkelerle STA'lar imzalamıştır. AB ile ilişkileri daha da derinleştirmek için 1989 yılında başlayan müzakereler 1994 Avrupa Ekonomik Alanı (European Economic Area: EEA)'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. AEA Anlaşması farklı bir bütünleşme modelidir. AB ile EFTA üyesi üç ülke arasında bir "ortaklık" ilişkisi kuran Anlaşma kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını öngörmektedir. Ancak AEA, AB'nin ortak tarım, balıkçılık politikaları, gümrük birliği, ticaret politikası, parasal birlik, ortak dış ve güvenlik politikası ile adalet ve içişleri alanındaki politikalarını kapsamaz. Bir başka ifadeyle AEA Anlaşmasıyla üç EFTA ülkesi AB üyesi olmadan AB tek pazarına dahil olmaktadır.

Amerika Kıtasındaki Bölgesel Örgütler

Amerika kıtasındaki bölgesel bütünleşme hareketleri üç farklı yönelim sergilemektedir. İki kıtanın güçlü ekonomileri olan ABD ve Kanada'nın AB'nin yakalamış olduğu ortak pazar avantajına karşı Meksika'yı da aralarına alarak daha geniş pazarda bir ticaret bloğu oluşturma girişimidir. İkinci yönelim ise 80'li yıllardan itibaren dünya ekonomisiyle bütünleşmeye çalışan ülkelerin girişimleridir. Üçüncü yönelim ise Latin Amerika ülkelerinde sömürgecilik dönemi sonrasında bölgesel bağımsızlığı koruma geleneğine dayanmaktadır. Bu nedenle Latin

Amerika ülkelerinin, özellikle İngiltere ve ABD'ye karşı savunmasızlığını azaltmak için siyasi ve ekonomik olarak dayanışmalarını sağlayacak birçok girişim gerçekleşmiştir.

Meksika 1985 yılından sonra ekonomisini serbestleştirmeye yönelik adımlar atmış, 1986 yılında GATT'a taraf olmuştur. Bu kapsamda 1990'da ABD hükümeti ve Meksika hükümeti arasında bir ticaret anlaşması üzerine müzakerelere başlanmıştır. Kanada'nın da 1991'de görüşmelere katılmasıyla taraflar 1992 yılında uzlaşmışlar ve CUSFTA'nın yerini alacak olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement: NAFTA) 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile ABD, Kanada ve Meksika arasında, belirli sektörlerde ticaretin önündeki engellerin GATT kuralları çerçevesinde belirli bir süre içinde tamamen kaldırılması öngörülmüştür. Nitekim bu süreç 2008 yılında tamamlanmıştır.

NAFTA'nın geleceği açısından atılan en önemli adım ABD öncülüğünde dönemin ABD Başkanı Obama tarafından izlenen enerji, sınır güvenliği ve göç alanlarında daha derin işbirliğini amaçlayan stratejinin genişletilerek 10 pasifik ülkesini de içine alacak şekilde Trans-Pasifik Ortaklığı'na dönüştürme çabası olmuştur. 2015 yılında imzalanan bu ticaret anlaşmasına Avustralya, Kanada, Japonya, Malezya, Meksika, Peru, ABD, Vietnam, Şili, Bruney, Singapur ve Yeni Zelanda taraf olmuştur. NAFTA üyeleri açısından daha geniş bir bölgede serbest ticareti öngören bu açılım ABD Başkanlığı görevine seçilen D. Trump tarafından rafa kaldırılmış, üstelik Trump Amerika ekonomisini güçlendirme stratejisi altında NAFTA'nın güncellenmesi gerektiğini, aksi durumda ABD'nin NAFTA'dan çekileceğini duyurmuştur. Nitekim ABD'nin ekonomik çıkarlarının korunduğu değişikliklerin yer aldığı ABD-Meksika-Kanada Anlaşması (USMCA) üzerinde uzlaşma Kasım 2018'de sağlanmıştır.

Güney Ortak Pazarı (Southern Common Market: MERCOSUR), 1991 yılında Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay tarafından Asuncion Antlaşması'nın

imzalanmasıyla kurulmuştur. Kurucu Anlaşma'ya göre diğer ALADI üyelerinin katılımına açık olan MERCOSUR'a Venezuela 2006 yılında dahil olmuştur. 2012 yılında Paraguay devlet başkanının azledilmesinin ardından Paraguay'ın üyeliği Birliğin diğer üyeleri tarafından askıya alınmıştır. Ana hedefi, üyeleri arasında bir serbest ticaret bölgesi yarattıktan sonra ortak gümrük tarifesinin uygulandığı ve aynı zamanda mal, hizmet ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımının sağlandığı bir güney ortak pazarı oluşturulmasıdır. Tıpkı AB modelinde olduğu gibi üye ülkeler arasında ortak rekabet politikalarının, parasal birliğin, ortak ekonomi kurumlarının ve hatta siyasi birliğin gerçekleştirilmesi MERCOSUR'un nihai hedefleri arasında yer almaktadır.

LAFTA üyelerinden Bolivya, Ekvator, Kolombiya, Peru ve Şili 1969 yılında Cartagena Anlaşması ile And Paktı'nı kurmuşlardır. Aynı zamanda LAFTA üyesi olan Şili 1976 yılında üyelikten ayrılmıştır. 1973 yılında ise yine LAFTA üyesi olan Venezüella Topluluğa katılmıştır. Kurulduğu dönemde Latin Amerika ülkelerinde hakim olan dışa kapalı ve kendi kendine yeterli olma stratejisi çerçevesinde Topluluk bölgesel kalkınmayı hedeflemiştir. Dünya ekonomisindeki gelişmelere bağlı olarak Örgüt yapısını ve stratejisini değiştirerek dışa açılmaya, dış ticaretini serbestleştirmeye çalışmıştır. 1993 yılında Bolivya, Ekvator, Kolombiya, Peru ve Venezuela arasında bir serbest ticaret bölgesi kurulmuştur. Ekonomik ve siyasi açıdan birbirlerine daha çok benzeyen bu ülkeler 1996 yılından itibaren Örgüt'ün adını And Topluluğu (Andean Community: CAN) olarak değiştirmişler ve kendi aralarında bir gümrük birliği oluşturmayı hedeflemişlerdir. And Topluluğu üyesi ülkelerin vatandaşları Topluluk içinde serbest dolaşım hakkına sahiptir. Hugo Chavez'in seçilmesinin ardından Venezuela 2006 yılında And Topluluğu'ndan ayrılmıştır. Günümüzde Topluluğa Bolivya, Ekvator, Kolombiya ve Peru üyedir. Venezuela'nın ayrılmasıyla Topluluk içi ticaret hacmi azalmıştır.

Latin Amerika'daki çokuluslu yapılanmaların ulaştığı en son aşama, 2004 yılında Peru-Cuzco'da toplanan 12 Güney Amerika ülkesinin liderlerinin (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Guyana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela) yayınladıkları Bildiriyle, MERCOSUR ve And Topluluğu'nu birleştirilerek, Şili'nin de katılımıyla Kıta genelinde bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması, Güney Amerika ülkeleri arasında siyasi dayanışmanın sağlanması, kırsal kalkınma ve tarım politikalarının uyumlaştırılması, enerji işbirliği, teknoloji transferi, uyuşturucu ticareti ile mücadele gibi alanlarda kapsamlı ortak politikaların geliştirilmesi hedeflerini açıklamalarıdır. 2007 yılında Venezuela'da bir araya gelen Devlet ve Hükümet Başkanları entegrasyon sürecinin Güney Amerika Ulusları Birliği (Union of South American Nations: UNASUR) ismiyle sürdürülmesine karar vermişlerdir. 2008 yılında Kurucu Anlaşması onaylanmış ve Örgüt'ün Sekreteryasının Ekvador'un başkenti Quito'da kurulması kararlaştırılmıştır.

Afrika Kıtasında Bölgesel Örgütler

Afrika kıtasının modern tarihi Avrupa sömürgeciliği ile damgalanmıştır. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Latin Amerika'dan sonra kıtaya sıçrayan sömürgecilik ciddi ve yıkıcı etkiler yaratmıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde Afrika ülkeleri siyasi bağımsızlıklarını ekonomik bağımsızlıkla desteklemeye çalışmışlardır. Bu amaca yönelik temel araç olarak da bölgesel entegrasyonlar kullanılmıştır.

Afrika Birliği (African Union: AU), 2002 yılında Afrika Birliği Teşkilatı (Organization of African Unity: OAU)'nın yerine kurulmuştur. Afrika Birliği Teşkilatı (ABT), 1963 yılında bağımsızlığını kazanmış 32 Afrika ülkesinin Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Örgüt sömürgecilikle mücadeleyi sürdürme ve Afrika'nın çıkarlarını küresel ölçekte savunmayı amaçlamıştır. Ancak kuruluşundan itibaren Örgüt iki önemli sorunla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Birinci sorun Soğuk Savaş döneminde Afrika ülkelerinin, ABD ve müttefikleri ile Sovyetler Birliği ve müttefikleri arasında taraf olmaya zorlanmalarıdır. İkinci önemli sorun ise Afrika ülkelerinin istikrarsız devletleri ve demokrasinin kıtada gelişmemesidir. Bu nedenle ABT adeta bir 'diktatörler kulübü' olarak anılmıştır. Kuruluşunda BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri'ye bağlılığını ilan eden ABT, diğer üye ülkelerin iç işlerine karışmamayı ilke olarak benimsemiştir. Bu nedenle ABT iç savaşlara müdahale ve yasal olmayan yollardan iktidara gelen hükümetlere karşı yaptırım uygulama gibi yetkilerle donatılmamıştır. Örgüt aracılığıyla, kıtada bazı sınır anlaşmazlıklarının çözümünde ve çatışmaların sonlandırılmasında katkı sağlamasına rağmen barış ve istikrarın sağlanmasında etkili bir sonuç alınamamıştır. 1980 yılında gerçekleşen ABT olağanüstü Zirvesi'nde kabul edilen Lagos Eylem Planı ile Afrika ülkelerinin liderleri toplumsal ve ekonomik ilişkileri kolaylaştırmak ve güçlendirmek için Afrika'nın ekonomik entegrasyonunun teşvik edilmesini, bu amaçla kıtada kurulacak bölgesel entegrasyonların desteklenmesini kararlaştırdılar. Bu çabaların sonunda ortaya çıkan Afrika Ekonomik Topluluğunu Kuran Anlaşma (Abuja Antlaşması) 1991 yılında ABT Zirvesi tarafından kabul edilmiş ve 1994 yılında yürürlüğe girmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, büyük güçlerin kıtadan geri çekilmiş görünmeleri bazı Afrika siyasi liderleri tarafından Kıta'yı canlandırmak için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu düşünce ile Afrika ülkelerinin daha güçlü ve ekonomik ve siyasi olarak bütünleşmelerini öngören bir Örgüt çatısı altında toplanmaları amaçlanmıştır. 1999 yılında Libya-Sirte'de bir araya gelen ABT Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'nde kabul edilen Sitre Deklerasyonu ile Afrika'da bütünleşmenin hızlandırılması fikri benimsenmiştir. Bu girişimin ardından 2000 yılında Lome-Togo'da bir araya gelen liderler Afrika Birliği Kurucu Anlaşması'nı

onaylamışlar, 2002 Güney Afrika Durban Zirvesi'nde ise 53 ülkenin katılımıyla Afrika Birliği (AfB) resmen kurulmuştur. Yeni kurulan AfB, 1963'te kurulan Afrika Birliği Teşkilatı ve 1994'te kurulmuş olan Afrika Ekonomik Topluluğu'nu da içine alan uluslararası bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. 2011 yılında Güney Sudan Birliğe katılmış ardından Batı Sahra sorunu nedeniyle 1984 yılında ABT'den ayrılan Fas'ın 2017 yılında yeniden katılmasıyla AfB'ne üye ülkelerin sayısı 54'e yükselmiştir. Böylece BM'ye üye tüm Afrika ülkeleri AfB'nin çatısı altında toplanmıştır.

Afrika'daki bölgesel ekonomik örgütler içinde en güçlüsü Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States: ECOWAS)'dur. 1975 yılında bir araya gelen 15 Batı Afrika ülkesi (Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde)) aynı Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi aralarında ortak pazar oluşturmak üzere yola çıkmışlardır. Örgüt'ün kuruluşunda bölgedeki Fransa etkisini azaltmak ve önemli bir petrol ihracatçısı olarak bölgedeki ekonomik ve siyasi otoritesini artırmak amacıyla Nijerya liderlik yapmıştır. ECOWAS üyesi ülkelerin üretim yapısı genellikle benzer ürünler üretmekle karakterize olduğundan, Topluluk içi ticaret hacmi gelişmemiştir. Bu nedenle Topluluk içinde ticaretin serbestleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilememiştir. Bölgede Nijerya gibi İngilizce konuşan ülkeler (Anglophone) ve Fildişi Sahili gibi Fransızca konuşan ülkeler (Francophon) ayrımı devam etmektedir. Bu durum, ECOWAS'daki ekonomik entegrasyonun yavaş ilerlemesine yol açmaktadır. Fildişi Sahili öncülüğünde Benin, Burkina Faso, Mali, Nijer, Senegal ve Togo (Frankofon ülkeleri) 1994 yılında Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (The West African Monetary and Economic Union: WAEMU)'ni kurmuşlardır. 1997'de Gine Bissau Birliğin 8. Üye Devleti olmuştur. Diğer ECOWAS üyesi altı ülkenin Devlet Başkanları (Gambia, Gana, Gine, Liberya, Nijerya ve Sierra Leone) ise 2000 yılında Batı

Afrika Para Sahası (WAMZ: West African Monetary Zone) olarak bilinen ikinci bir para sahası kurmaya karar verdiler. Batı Afrika'da tek bir parasal bölge oluşturmak için gelecekte bu Bölge'nin Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (WAEMU) ile birleşmesi öngörülmektedir. Aynı AB Parasal Birliğinde olduğu gibi Masstricht kriterlerine benzer ekonomik yakınsama kriterleri belirlemişler, 2003 yılından itibaren ortak para birimi "Eco"yu yönetecek Batı Afrika Merkez Bankası'nın kurulmasını tasarlamış olsalar bile bu hedeflere ulaşmak için henüz bir ilerleme kaydedilmemiştir. ECOWAS tek pazar ve parasal birlik gibi ekonomi alanında bütünleşmeyi derinleştirememesine rağmen bölgeyi ilgilendiren siyasi ve askeri konularda önemli görevler üstlenmiştir. Kuruluşunda dış tehditlere karşı birbirlerini desteklemeyi ve bölgenin istikrarını tehdit eden iç çatışmalara karşı müdahale etmeyi kararlaştıran ECOWAS ülkeleri bu amaçla bir barış gücü de oluşturmuştur.

Aslında İngiliz sömürüsü altında entegre olan Kenya, Tanzanya ve Uganda bağımsızlıklarını kazandıktan sonra 1967 yılında bir entegrasyon hareketine girişmişler ancak sömürgecilik sonrası ekonomik yapının nasıl kurulacağına ilişkin anlaşmazlıklar nedeniyle 1977 yılında uygulamaya son verilmişlerdir. 1999 yılında yine Kenya, Tanzanya ve Uganda tarafından Doğu Afrika Topluluğu (The East African Community: EAC) bir hükümetlerarası örgüt olarak kurulmuştur. Örgüt'e Ruanda ve Burundi 2007 yılında, Güney Sudan ise 2016'da katılmıştır. Örgüt içinde Kenya ve Tanzanya ekonomik olarak öne çıkan ülkelerdir. Kenya, Uganda ve Güney Sudan'ın petrol, Tanzanya'nın ise doğalgaz ve uranyum ihracatıyla yakın gelecekte Topluluk ekonomilerinde bir gelişme sağlanabileceği tahmin edilmektedir. Örgüt'ün başlıca hedefleri arasında, bölgedeki ticaretin serbestleştirilmesi, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşacağı bir ortak pazarın kurulması yer almaktadır. 2009 yılında Doğu Afrika Topluluğu Ortak Pazarı'nın kurulmasına ilişkin protokol imzalanmış, 2013 yılında ise Parasal Birliğin kurulmasına karar verilmiştir.

1964 yılında Kamerun, Gabon, Orta Afrika, Çad ve Kongo tarafından Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC) kurulmuştur. 1984 yılında Birliğe Ekvator Ginesi de katılmıştır. Bu girişim ile Burundi, Ruanda ve Zaire'nin bir araya geldiği Büyük Göller Devletlerinin Ekonomik Topluluğu (CEPGL) birleşmiş, Sao Tome ve Principe ada devletinin de katılımıyla Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States: ECCAS) 1983 yılında kurulmuştur. ECCAS Afrika Birliği'nin temel hedefleri doğrultusunda Orta Afrika'da alt-bölgesel işbirliğini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Üye ülkelerin çoğunda yaşanan silahlı çatışmalar ve mali gücünün olmaması Örgüt'ün etkinliğini sınırlandırmıştır. Bu nedenle faaliyetlerini çatışmaları durdurma ve önlemeye yoğunlaştırmıştır.

Dünyanın en eski gümrük birliği girişimlerinden olan Güney Afrika Gümrük Birliği (The Southern African Customs Union: SACU), Güney Afrika ile komşuları (Botsvana, Lesotho, Svaziland ve Namibya) arasında 1910 yılında imzalanan ancak 1969 yılında yürürlüğe giren anlaşmayla kurulmuştur. SACU üyeleri arasında, malların serbest ticaretini ve ortak bir dış tarifeyi esas alan bir gümrük birliği planıdır. Bu bağlamda serbest ticaret, gümrük vergi yükünün kaldırılması ve ithalat ve ihracattaki kısıtlamaların kaldırılması amaçlanmaktadır.

Asya-Pasifik Bölgesindeki Örgütler

Günümüzde dünya mal üretiminin önemli bir kısmı AsyaPasifik bölgesinde gerçekleşmektedir. Bölge ülkelerinin yakaladığı yüksek ekonomik büyüme oranları, hızlı nüfus artışı, kentleşme oranları, yeni orta sınıf ve Batı tipi tüketim alışkanlıklarının kuvvetlenmesi gibi nedenlerle önemli bir pazar haline gelen Asya-Pasifik ülkeleri, küreselleşme sürecinde Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü aracılığıyla önemli roller üstlenmişlerdir.

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) Ağustos 1967'de Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından kurulmuştur.

1967 Bangkok Deklarasyonu'nda belirtildiği gibi, ASEAN'ın hedefleri, bölgedeki ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak ve bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkilerde adalete ve hukukun üstünlüğüne saygı göstererek ve BM Şartı'nın ilkelerine bağlı kalınarak bölgesel barış ve istikrarı sağlamaktır. Aslında ASEAN'ın kuruluşunun altında yatan temel neden bir bölgesel entegrasyon oluşturulması fikrinden çok, Vietnam Savaşı döneminde Komünizmin bölgede yayılmasını engellemektir. Kuruluşundan günümüze beş yeni ülke Örgüt'e katılmıştır. Brunei 1984'te üye olmuş, onu Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından 1995'de Vietnam, 1997'de Laos ve Myanmar ve 1999'da Kamboçya izlemiştir. Timor Leste ise tam üyelik başvurusu yapmıştır. Güvenlik ve siyasi hedeflerle kurulan Örgüt, Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması gibi başarılar elde etse de asıl bölgede ticaretin serbestleştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda başarı yakalamıştır. 1992 yılında ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (ASEAN Free Trade Area-AFTA) oluşturulmuş, bu sayede üye ülkeler arasında tarife ve tarife dışı engeller kaldırılarak verimlilik ve rekabette artış hedeflenmiştir. Ayrıca ASEAN AsyaPasifik bölgesindeki önemli ticari partnerleri olan Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, G. Kore ve Yeni Zelanda gibi ülkelerle de bir dizi STA imzalamıştır. Buna karşılık ABD ve AB ile henüz STA'lar imzalanmamıştır. Günümüzde ASEAN bölgesi AB, Rusya, ABD ve Çin arasında açık bir rekabet sahası olarak görülmektedir.

1967 yılında ASEAN'ın kuruluşundan sonra dünya üzerinde neoliberal politikaların doğrultusunda sadece Uzak Doğu'yu değil, tüm Pasifik bölgesini içine alan daha geniş bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulması fikri destek kazanmaya başlamıştır. 1980'lerde dünya ekonomisinde yaşanan büyük sıçrama Asya-Pasifik Bölgesi ülkelerinin ekonomik alanda işbirliğini geliştirme yönündeki isteklerini arttırdı. Dünya üzerinde neoliberal politikaların güç kazanması, bölge ülkelerinin neoliberal dışa açık ekonomi modelini benimsemeleri ve kalkınmalarını ihracata

dayandıran bir ekonomik anlayışa sahip olmaları, AB gibi uluslarüstü bir entegrasyon modelinin başarısı bölge ülkelerini bu konuda cesaretlendiren olgular olarak önemlidir. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü (AsiaPacific Economic Cooperation: APEC)'nin kurulması işte böyle bir düşünsel hazırlığın sonucunda gerçekleşmiştir. 1989 yılında 12 ülkenin bakanlar düzeyinde gayri resmî olarak bir araya gelmesiyle başlayan APEC ile bölgesel ve küresel ticaretin serbestleştirilmesi ile ilgili konuların tartışıldığı, işbirliği ve güvenlik konularının görüşüldüğü yıllık toplantılar aracılığıyla bir forum görevi yürütmektedir. Nitekim 1989 yılından itibaren APEC çerçevesinde uygulanan politikalar sonucunda sanayi ve hizmet sektörlerinin yanı sıra ticaret ve yatırım politikalarında da yeniden yapılanmaya gidilmiş, böylece Asya-Pasifik Bölgesi doğrudan yabancı sermaye yatırımları için cazip hâle getirilmiştir. Bu dönemde izledikleri neoliberal politikalarla sanayi üretimleri ve ihracatlarını hızla artıran ülkeler, Asya kaplanları olarak tanımlanmış ve IMF, Dünya Bankası tarafından tüm gelişmekte olan ülkelere örnek olarak gösterilmiştir. APEC, üyelerinin yasal olarak bağlayıcı yükümlülöklere girmeden, ticaret ve yatırımların önündeki engelleri azaltmayı taahhüt ettikleri bir hükümetlerarası örgüttür. APEC üyeleri diyalog ve uzlaşma yolu ile hedeflerine ulaşmaktadır. Temel olarak küreselleşme sürecinde serbest piyasa ekonomisinin etkin bir şekilde işletilmesini amaç edinmiştir. Bu nedenle APEC'i OECD'nin Asya versiyonu olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Günümüzde APEC'e üye olan 21 ülke Avustralya, Brunei, Kanada, Şili, Çin, Hong Kong, Tayvan, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Peru, Filipinler, Rusya Federasyonu, Singapur, Tayland, Amerika Birleşik Devletleri ve Vietnam'dır.

Asya Kıtası: Avrasya Ekonomik Birliği
Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla eş zamanlı olarak 1991 yılında Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Belarus Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurmuşlardır. Rusya

liderliğinde bu yakın durma çabaları bir taraftan ekonomi boyutuyla Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun, güvenlik boyutunda ise Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün doğmasına yol açmıştır. Bir bölgesel örgüt olarak Avrasya Ekonomik Topluluğu, 2015 yılından itibaren Avrasya Ekonomik Birliği'ne dönüşmüştür.

AVEB, BDT ülkeleri arasında kurulmaya çalışılan gümrük birliği ve Ortak Ekonomik Alan'ın gerçekleşmiş hâlidir. Aynı AB'de olduğu gibi malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı ilkeleri üzerine kurulmuştur. Kurucu ülkelerin liderleri ortak pazar hedefine 2025 yılına kadar ulaşılmasını öngörmüşlerdir. Kurucu Anlaşma'da enerji, ulaştırma, tıbbi cihaz ve ilaç, tarım, sanayi, makroekonomik politikaların uyumu, istatistiki bilgiler, işgücünün serbest dolaşımı ve finansal piyasaların düzenlenmesi hedeflenen öncelikli bütünleşme alanları olarak tanımlanmıştır. AVEB, üyeleri arasında ortak pazar yaratmayı amaçladığı için üye ülkelerin izlediği makroekonomik politikaların birbirleriyle uyumlu olması gereklidir. Bu nedenle kurucu antlaşmada makroekonomik istikrar göstergesi olarak bazı kriterler belirlemişlerdir. Bununla birlikte henüz AVEB'in bu kriterleri yerine getirmek için kullanılabileceği açıkça tanımlanmış bir mekanizması yoktur. Para politikası koordinasyonunun olmaması, üye ülkelerdeki yüksek enflasyon, döviz kurlarında belirsizlik ve dolarizasyon temel sorunlar olarak AVEB'in önündedir.

AVEB çok geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bu durum pazarların birleştirilmesini ve taşımacılık maliyetlerini belirlemektedir. AET ile karşılaştırdığımızda yüzölçümü 17 kat daha büyüktür. Kurucu üç ülkenin başkentleri – ekonomik merkezleri arasındaki mesafe de oldukça uzundur. AVEB günümüzde beş ülkeyi kapsamasına rağmen, üyesi olan ülkelerin ekonomik özellikleri ve bütünleşmenin genişleme olanağı göz önünde bulundurulduğunda uzun vadede AB gibi güçlü bir uluslarüstü örgüt olarak dünya siyasetinde ve ekonomisinde adından çok söz ettirme potansiyeli bulunmaktadır.

Ünite 7: Sui Generis Örgütler

Bağımsız Devletler Topluluğu

Bağımsız Devletler Topluluğu (Commonwealth of Independent States: CIS) 8 Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Belarus'un Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran anlaşmayı imzalayarak Sovyetler Birliği'ne son vermesiyle kurulmuştur.

SSCB'de iktidarda olan Komünist Parti'nin Genel Sekreteri olan Mihayl Garbaçov, bu göreve geldiği 1985'ten başlayarak bir dizi reform paketiyle (perestroyka, glasnost ve demokratikleşme) çözülmenin önüne geçmeye çalışmıştır. Sonuçta bu girişiminde başarısız olmuş ve 1990'da Baltıklar'dan başlayarak SSCB'yi oluşturan cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunu engellemeye çalışan Garbaçov, yeni bir açılım sunarak 24 Kasım 1990'da "Egemen Devletler Birliği" adı altında bir federatif yapı öne sürmüştür. Savunma, maliye ve dış politika konuları dışında merkezî yönetimi ikinci plana iten bu öneri, 19 Ağustos 1991'deki darbe girişiminin de etkisiyle gerçekleşmemiştir.

Gorbaçov'un bu girişiminin ardından, Baltıklar dışındaki cumhuriyetler de birer birer bağımsızlıklarını ilan edince çözülme süreci ivme kazanmıştır. SSCB'nin dağılma sürecinin tamamlanması kimi araştırmacılara göre 8 Aralık 1991'de imzalanan Minsk Anlaşması'yla olmuştur. Bu tarihte Belarus'ta bir araya gelen Rusya, Belarus ve Ukrayna yöneticileri SSCB'nin dağıldığını, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir. 13 Aralık'ta Orta Asya Cumhuriyetleri, Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta bir araya gelerek bu birliğe katılıp katılmamayı ele almışlar, sonucun olumlu çıkması üzerine bu kez 21-22 Aralık'ta o dönemde Kazakistan'ın başkenti olan Almaata'da imzalanan Protokol'le BDT'nin kuruluş süreci tamamlanmıştır.

SSCB'nin yıkılma süreci içerisinde, geride kalan ülkeler arasında sıkı bir iletişim zorunluluğu BDT'nin doğmasına yol açmıştır. Genel olarak, o dönemde BDT'yi oluşturan cumhuriyetler arasında kesintisiz bağlar kurmak bir zorunluluktur: Her şeyden önce

merkezî ekonominin getirdiği bir zorunluluktur bu.

Bazı cumhuriyetlerdeki sanayi (örneğin Ukrayna'da) diğer cumhuriyetlerden sağlanan enerji kaynakları ile işletiliyordu. Bu nedenle dağılmanın ardından ekonomik ilişkileri sürdürmek kaçınılmazdı ve BDT bunu sağladı.

İkincisi, BDT siyasi açıdan da bir zorunluluktur. Pek çoğu ilk kez bağımsızlıklarını kazanan bu iktidarlar “devlet geleneği”ne sahip değillerdi.

Üçüncüsü, toplumsal açıdan da bir zorunluluktur. Ortak evlilikler ve Birlik içerisindeki çalışma alanları nedeniyle milyonlarca kişi kendi cumhuriyeti dışında buldu kendisini. Bunları bir gün içerisinde vatandaşlık ve dolaşım haklarını düzenlemek olanaksızdı.

Son olarak, askerî açıdan yaşanan zorunluluktan söz edilebilir. Aralık 1991'de Kızıl Ordu'nun silah ve donanımının eşit biçimde paylaşılması kararı alındı. Ardından Mayıs 1992'de RF kendi ordusunu kurdu ve askerî konuları karara bağlamak üzere Haziran'da Taşkent'te bir toplantı yapıldı. RF, Ermenistan ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasında bir güvenlik anlaşması imzalandı bu anlaşma başka bir örgüt olan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ)'nün de nüvesini oluşturacaktır.

Ancak, bu zorunlulukların yanı sıra anlaşmazlıklar da söz konusuydu. Genel olarak BDT içerisinde RF'nin ağırlığından ve bu yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme çabalarından söz edilebilir. Diğer üyeler başlangıçta olduğu gibi zaman zaman bu durumdan yakınmışlardır. İkinci olarak, üyeler arasındaki çatışmaya varan anlaşmazlıklar vardı.

Özetleyecek olursak eski Sovyet coğrafyasındaki yeni devletler BDT çatısı altında bir arada olmaya ne denli zorunluysa aralarında zaman zaman çatışmaya varan bir o kadar önemli çıkar farklılıkları söz konusuydu. Zaten BDT'nin ilk 25 yılına damgasını vuran üye devletleri bir araya getirmesi beklenen çıkarlardaki bu farklılık oldu.

Yapısı ve Yönetimi

BDT, siyasal, askerî, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda yakın işbirliğini hedefleyen çok amaçlı bir bölgesel örgüttür.

Topluluğun temel organları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

- Devlet Başkanları Konseyi (DBK)
- Hükûmet Başkanları Konseyi
- Dışişleri Bakanları Konseyi
- Savunma Bakanları Konseyi
- Sınır Birlikleri Komutanları Konseyi
- Parlamentolararası Asamble
- Yürütme Komitesi
- Ekonomi Mahkemesi

BDT çatısı altında 70'e yakın organ vardır. Bu organlar insan haklarından istatistiğe, kalkınmadan terörizmle mücadeleye çok geniş bir yelpazede çalışmalar yapmaktadırlar.

İşlevi

1992'den başlayarak BDT içerisindeki pek çok işbirliği girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bütün çabalara karşın 2008'de BDT ülkeleri yaptıkları ihracatın yalnızca yüzde 20'sine yakınını, ithalatın ise yüzde 30'unu diğer BDT ülkelerine/ülkelerinden yapmışlardır. 2008'de RF ile yaşanan çatışmanın ardından 18 Ağustos 2009'da Gürcistan BDT'den ayrılması topluluğun bütünlüğüne yönelik çok ciddi bir darbe niteliğini taşımaktadır. Son olarak, 2013 güzünde başlayan, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'daki devlet bütünlüğünün sona ermesiyle sonuçlanan bunalım ilişkileri son derece olumsuz yönde etkilemiştir.

Yine de BDT'yi toptan bir başarısızlık olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. 2016'da 25. yılını kutlayan topluluk sürekliliğini kanıtlamıştır.

Bir kere, düzenli olarak yapılan DBK zirveleri bölgedeki sorunların dile getirilerek çözüm arandığı bir platform işlevini görmektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan pazar ekonomisine geçiş ve devletin inşası süreçlerinin kansız biçimde gerçekleşmesinde BDT'nin büyük katkısı olmuştur. Bu coğrafyanın “Balkanizasyonu” engellenmiştir. Kazakistan ve Ukrayna'nın nükleer silahlardan arınma süreci de BDT çerçevesinde gerçekleştirilmiştir Şangay İşbirliği Örgütü

Dışta hem SSCB'yle hem de Batı dünyasıyla ciddi sorunlara, içeride de ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel çalkantılara neden olan Kültür Devrimi, Mao'nun ölümüyle terk edilmiştir. Üstelik 1978'de yapılan Çin Komünist Partisi'nin 11. Kongresi'nde alınan kararlarla da "reform ve dışa açılma" süreci başlatılmıştır. Bu çerçevede "Çin'e özgü sosyalizm" yani "piyasa sosyalizmi" ya da "devlet kapitalizmi" olarak da anılan karma ekonomik ve siyasi sisteme geçilmiştir. Böylece Çin, yaygın görüşe göre binlerce yıldır içinde durduğu kabuğu kırmaya ve ekonomik ve hatta siyasi olarak sınırlarının dışıyla aktif olarak ilgilenmeye başlamıştır. Bölgesinden başlayarak uluslararası sahada varlık göstermeye başlamasının tartışmasız en önemli nedenlerinden birisi, yeni ekonomi politikaları için gerekli hammadde ve pazar arayışdır. Zaten bu arayış, Şangay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasına giden süreçte Çin açısından çok belirleyici olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle SSCB'nin bir anlamda yerini alan Rusya Federasyonu (RF) da dünyaya, Batı'ya ya da en azından Batı sistemine bakışını önemli ölçüde değiştirmiştir. Ekonomik olarak "kapitalist" sisteminin parçası olmak için ciddi adımlar atılmıştır.

Tüm bu sürecin gelişimi çerçevesinde ve Soğuk Savaş sonrasının koşullarında 1996'da birbirlerini "stratejik ortak" ilan eden iki ülke, 1999'da yaptıkları ortak tatbikatla da ikili ilişkilerini yeni bir safhaya taşıdı. Bu çerçevede bu iki ülke bölgesel yapılanmalarda başı çekecek iki lider ülke olduklarını gösterme şansını elde etti. İkilinin devlet başkanlarına Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan liderlerinin de katılmasıyla 26 Nisan 1996'da Şangay'da imzalanan Sınır Bölgelerinde Askeri Güveni Derinleştirme Antlaşması'yla "Şangay Beşlisi (Shanghai Five)" olarak anılan yapı kuruldu.

Bunu, 24 Nisan 1997'de Moskova'da imzalanan Sınır Bölgelerinde Askeri Kuvvetleri İndirme Antlaşması (Treaty on Reduction of Military Forces in Border Regions) izledi ve takip eden her yıl da sırayla diğer üç devletin başkentlerinde zirveler yapıldı.

2001'de tekrar Şangay'da yapılan zirveye Özbekistan'ın da katılımıyla yapılanmanın bir hükümetler arası örgüt şeklinde kurumsallaşması kararı alındı ve 15 Haziran 2001'de yayımlanan bildiriyle de altı üyeli Şangay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organisation: SCO) resmen kurulmuş oldu.

Amaç ve İlkeleri

Örgüt, "Şangay Ruhı" olarak atıf yapılan kurucu ilkelerini, karşılıklı güven, karşılıklı fayda, dayanışma, kültürel farklılığa saygı ve ortak bir geleceğe yönelme olarak belirtmektedir.

Ana amaçlarsa "karşılıklı güveni ve üyeler arası iyi ilişkileri güçlendirmek; siyaset, ticaret, ekonomi, bilim ve teknoloji, kültür, eğitim, enerji, ulaşım, turizm, çevre koruma vb. alanlarda etkin işbirliğini artırmak; bölgede barış, güvenlik ve istikrarı sağlamak, korumak ve sürdürmek için ortak çaba göstermek ve yeni demokratik, adil ve makul bir siyasi ve ekonomik uluslararası düzen kurmaya yönelmek" olarak ifade edilmiştir.

Yapısı ve Yönetimi

Örgütün en üst karar alma organı olan *Devlet Başkanları Konseyi*, yılda bir kez (Rus alfabesine göre sırayla) üye ülkelerden birisinin başkentinde toplanmakta ve ev sahibi ülke devlet başkanı da bir anlamda o yıl için dönem başkanlığı yürütmektedir.

Bu konseyin yanı sıra bir de üye devlet hükümet başkanlarından oluşan *Hükümet Başkanları Konseyi* bulunmaktadır.

Yıllık bütçeyi onaylama yetkisine de sahip olan Konsey, yılda bir kez toplanarak üyeler arası işbirliğini çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır.

Onun da altında yine düzenli toplantılar yapan ve örgütün dış ilişkilerini yürüten *Dışişleri Bakanları Konseyi* yer almaktadır. Üyeler arası ilişkileri koordine eden ve ŞİÖ'nün bu çerçevede işleyişini yürüten ise *Ulusal Koordinatörler Konseyi* 'dir. ŞİÖ'nün sürekliliğinin aracı ve sembolü olarak bir uluslararası örgüt olmasını sağlayan bir de *Sekretarya* vardır.

Devlet Başkanları Konseyi tarafından 3 yıllığına atanan ve (şimdilik) zayıf/sembolik

de olsa örgütü bir anlamda temsil eden Genel Sekreter bulunmaktadır.

Örgütün daimi iki organından bir diğerinin Bölgesel AntiTerör Yapısı (Regional Anti-Terrorist Structure: RATS) olması, yani örgütün sıralanan amaçları arasında sadece “terörle mücadele”nin özel bir daimi yapılanmaya konu olması, kuşkusuz meseleye atfedilen önemin bir göstergesidir. 2004’te Taşkent’te yapılan zirvede kurulan ve merkezi de Taşkent’te olan RATS, kendi içinde karar alma organı işlevi gören bir Konsey ve bir de Yürütme Komitesine sahiptir.

Üyeleri

Kuruluşunu takiben kimi bölge ülkeleri de üye olma niyetlerini ilan etmiş ve uzun süre de “gözlemci üyelik” statüsüyle ŞİÖ’nün kimi çalışmalarına katılmıştır. Bunlardan Hindistan ve Pakistan 9 Haziran 2017’de örgüte katılmış ve böylece ŞİÖ’nün üye sayısı sekize ulaşmıştır. Afganistan, Belarus, İran ve Moğolistan ise Eylül 2017 itibariyle “gözlemci statüsü”ne sahip olan devletlerdir.

Ayrıca, 2008’de “örgütün amaç ve ilkelerini paylaşan ve karşılıklı yarar ilkesine dayalı ilişkiler tesis etmek isteyen devlet ya da örgütler” için “Diyalog Partneri” statüsü ihdas edilmiştir. Türkiye’nin 2012’de aldığı bu statüye sahip olan diğer devletlerse Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal ve Sri Lanka’dır.

Bangladeş, İsrail, Mısır ve Ukrayna gibi devletlerin gözlemcilik başvurularının da gösterdiği üzere Örgüte bölge içi ve dışı ilgi de artmakta ve 2107’de ilk kez genişleyen örgütün üye sayısının gelecekte artabileceği görüşü yaygınlaşmaktadır.

ABD’nin Şangay İşbirliği Örgütü’ne gözlemci üye olma başvurusu 2005’te reddedilmiştir.

İşlevi

Temel olarak orta ve uzun vadede ABD karşısında bir denge/karşı-güç oluşturma amaçlı olduğu düşünülen bu yaklaşımın işe bölgesinden başladığı, yani en azından yakın çevrelerini ve bölgelerini ABD’nin hegemonik tekkutuplu dünya anlayışına kaptırmama anlayışıyla hareket ettiği düşünülmektedir.

ŞİÖ’nün orta vadede küresel siyasette daha etkin bir güç merkezi olabileceğini, en

azından bu potansiyeli taşıdığını ve “mücadele merkezi”nin Asya-Pasifik’e kaymasıyla da örgütün gelecekte adından sıklıkla söz ettireceğini ileri süren görüşlere yaygın şekilde rastlanmaktadır.

Dünya petrol üretim ve kullanım pazarının yarısından fazlasını elinde bulunduran İran ve Moğolistan’ın gözlemci olarak bulunduğu örgüt, ABD’ye karşı etkili bir kutup oluşturmaktadır. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Putin, Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Ağustos 2007 Bışkek Zirvesi’nde “tek kutuplu dünya kabul edilemez” diyerek bir anlamda Örgüt misyonunu da belirtmiştir.

İslam İşbirliği Örgütü

1969-1972 arasında düzenlenen bir dizi konferans neticesinde kurulan İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), 2011’de İslam İşbirliği Örgütü (İİÖ) adını almıştır. Başlangıçtan beri isminde bir din adı barındırması açısından sui generis bir uluslararası örgüt olan İİÖ, amaç ve faaliyet alanlarını da büyük ölçüde bu çerçevede belirlemiştir. İİÖ’nün bir diğer dikkat çekici özelliğiye, Birleşmiş Milletler’den sonra en fazla üyeye sahip olan uluslararası örgüt olmasıdır. Örgütün 57 üyesi, toplam 1.5 milyarlık nüfuslarıyla dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 22’sini teşkil etmektedir.

Kuruluş Süreci

21 Ağustos 1969’da Mescid-i Aksa’nın kundaklandığı haberi geldi. Her ne kadar eylemi Avustralyalı fanatik Hristiyan Denis Ruhan’ın “İsa Mesih’in gelmesini hızlandırmak için” yaptığı sonradan anlaşılrsa (ve hatta mahkemece “akıl hastası” bulunsa) da, nihayetinde Müslümanlar için kutsal olan mekânın yakılması büyük tepki çekmiş ve Ürdün, Fas ve Suudi Arabistan tarafından Rabat’ta acil bir toplantı yapılması talep edilmiştir. İsrail’in işgal ettiği topraklardan derhal çekilmesinin talep edildiği toplantıda ayrıca bir “daimi sekreterlik” kurularak toplantıların yıllık olarak tekrarlanması kararı da alındı. Örgütlenme yolunda atılan bu adım yıllık konferanslarda ilerletilmiş, 1971’deki Karaçi toplantısında şekillendirilen İslam Konferansı Örgütü kurucu metni 1972’deki Cidde toplantısında da kabul edilmiştir.

Kurucu metinde “Genel Sekreterliği’nin merkezinin Kudüs kurtulana ve ebedi merkez olana kadar Cidde’de olacağı”nın belirtilmesi, örgütün başlıca kuruluş amacını ve ortak hedefini bariz bir şekilde göstermektedir.

Üyeleri

30 kurucu devleti olan İİÖ’nün günümüzde 57 üyesi bulunmaktadır. Kurucu metnin 3. maddesinde yapılan düzenlemeye göre, örgüt kurucu metnine uyan ve “Müslüman çoğunluğa sahip olan (having Muslim majority)” BM üyesi her devlet, üyeliğe başvurabilecektir. Üyeliğe kabul ise Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından oydaşma/konsensüs ile kararlaştırılmaktadır (madde 3). İİÖ’nün Ağustos 2017 itibarıyla üyesi olan 57 devlet şunlardır: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suriye, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün ve Yemen. Öte yandan, Suriye’nin üyeliği 14-15 Ağustos 2012’de düzenlenen 4. Olağanüstü İİT Zirvesi’nde askıya alınmıştır.

Amaçları

farklı ekonomik, siyasi ve kültürel özelliklere sahip olan İİÖ’nün tek değilse de asıl ortaklık zemini İslam dinini benimseyen nüfusa sahip devletleri bir araya getirmesi olmuş, bu durum başlangıçta örgütün büyük ölçüde “içe dönük” olan amaçlarına da yansımıştır.

Genel olarak, ılımlılığın ve hoşgörünün teşviki, terörizmle ve İslamofobi ile mücadele, başta Filistin sorunu olmak üzere çatışmaların önlenmesi ve çözümü, ekonomik işbirliği ve Afrika’da yoksullukla mücadele, bilim ve teknoloji alanında ortak çalışmalar yapılması, insan hakları ve iyi yönetim ile üyeler arasında kültürel değişim gibi konular

öncelikli çalışma alanları ve hedefler olarak belirlenmiştir.

Yapısı ve İşleyişi

İİÖ’nün üç ana organı bulunmaktadır. Güncel gelişmelerin ve İslam dünyasının sorunlarının ele alındığı *Zirve*, İİÖ’nün en üst düzeyde yönetim ve karar alma organıdır.

Her yıl bir üyede toplanan (ve *Zirve*’ninkine benzer usulle olağanüstü de toplanabilen) *Dışişleri Bakanları Konseyi*, örgütün genel politikasının yürütülmesinden ve hayata geçirilmesinden sorumludur.

Örgütün ve çalışanlarının (Genel Sekreterlik) baş idari sorumlusu olan Genel Sekreter, Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından beş yıl için ve toplamda en fazla iki dönem olacak şekilde seçilir. *Genel Sekreterlik*, İİÖ’nün rutin işleyişinden sorumludur.

Türkiye - İslam İşbirliği Örgütü İlişkileri

Türkiye’nin kurucu konferanslar sırasında mesafeli yaklaştığı İİÖ’yle ilişkileri zamanla gelişmiştir. 1969 Rabat toplantısına davet edilen Türkiye’de konunun birkaç açıdan tartışıldığı söylenebilir. Birincisi, dini nitelik taşıyan bu girişimin anayasada yer alan laiklik ilkesine aykırı olduğu gündeme gelmiştir. İkincisi, Ortadoğu’da Mısır gibi ülkelere karşı yapıldığı açık olan toplantının Türkiye’yi doğrudan tarafı olmadığı karışıklıkların içine çekeceği düşünülmüştür. Üçüncüsü, İsrail’i ilk tanıyan devletlerden olan Türkiye’nin Filistin sorunun barışçıl çözümü adına aldığı tüm taraflara eşit mesafeli tutumun zarar görebileceği görüşü hâkimdir.

Arap Birliği

1945’te kurulan Arap Birliği, isminde bir etnisite adı barındırması açısından sui generis bir uluslararası örgüttür. İmparatorlukların dağıldığı, sömürgeciliğin sürdüğü ve “merkezi” devletlerin “ulus” temelli olarak kurulmaya başladığı 20. yüzyılın ilk yarısında, nüfusunun çoğunluğu Arap olan Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde de çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Sömürgeciliğe ve manda sistemine karşı Arap dünyasının ortak mücadelesinin ancak tek bir Arap devleti (Pan-Arabizm) kurulmasıyla mümkün olduğunu dillendirilenler olsa da, kurulan ve kurulacak egemen ve bağımsız

devletlerin yakın işbirliği esasında birlikte hareket etmesi fikri daha ağır basmıştır. Bunda geniş bir coğrafyaya yayılan ülkelerin ekonomik, toplumsal ve kültürel farklılıklarıyla iç ve dış politikalarındaki çıkar ve görüş ayrışmalarının da etkisi olmuştur. Ayrıca bölge dışı müdahaleler kadar özellikle Mısır gibi devletlerin ön plana çıkması olasılığının da bölge içinde kimi çekincelere neden olduğu söylenebilir.

Arap Birliği'nin merkezi Kahire'dir. Ancak Konsey'in belirleyeceği başka bir yerde toplanması da mümkündür (madde 10). 1979'da imzalanan Camp David Anlaşması'yla İsrail'le yakın ilişkiler kuran Mısır'ın üyelikten çıkarılmasıyla örgüt çalışmaları Mısır'ın tekrar üye olacağı 1989'a kadar Tunus merkezli olarak yürütülmüştür.

Kuruluş Süreci

Çeşitli siyasi aktörlerle akımların bölge sorunlarını kendi lehlerine çare bulma arayışları çerçevesinde gündeme gelen fikirlerin başında da "Arap dayanışması"nın sağlanması ve derinleştirilmesi gelmiştir. 1930'larda kimi bölge devletleri kendi aralarındaki sorunları barışçıl yollarla çözme, saldırmazlık ve kültürel işbirliğini geliştirme adımları atmış, bu girişimleri pekiştiren ve yayarak kurumsallaşırsa Arap Birliği'nin 22 Mart 1945'te kurulması olmuştur.

Üyeleri

Arap Birliği'nin kurucu metni, 22 Mart 1945'te Kahire'de altı devlet (Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye) tarafından imzalanmıştır. Aynı yıl Yemen'in de katıldığı örgütün üye sayısı zamanla 22'ye çıksa da, 2011'de kuruculardan Suriye'nin üyeliğinin "hükümetin siyasi muhalefete yönelik acımasız yöntemler uygulaması nedeniyle" askıya alındığı açıklanmıştır. Ağustos 2017 itibarıyla örgütün 21 üyesi şunlardır: Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Cibuti, Fas, Filistin, Irak, Katar, Komor Adaları, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Moritanya, Oman, Somali, Sudan, Suudi Arabistan, Tunus, Ürdün ve Yemen.

Amaçları

Örgütün amacı kurucu metninde "üyeler arası ilişkileri güçlendirmek, politikaların

uyumlulaştırılmasını sağlamak, egemenlik ve bağımsızlıklarını korumak ve Arap ülkelerinin çıkarlarının gözetmek" şeklinde ifade edilmektedir. Bu çerçevede ticaret, gümrük, tarım ve endüstriyi içerecek şekilde ekonomik ve finansal konularda; ulaşım ve iletişimde; kültürel konularda; vatandaşlık işlemlerinde ve sosyal güvenlikle sağlığı ilgilendiren konularda her bir üyenin koşullarını ve yapılarını gözeterek şekilde yakın işbirliğinin hedeflendiği de ayrıca vurgulanmıştır. Dolayısıyla örgütün hemen her alanda işbirliği yapılmasını amaçladığı söylenebilir.

Yapısı ve İşleyişi

Örgütün kurucu metninde açıkça zikredilen iki ana organı bulunmaktadır: *Konsey* ve *Genel Sekreterlik*. Ocak ve ekim aylarında olmak üzere yılda iki olağan toplantı yapan Konsey'de üyelerin istedikleri sayıda temsilci bulundurması mümkün olsa da, her üye devlet bir oy hakkına sahiptir.

Örgütün kurucu metninde ismen zikredilen ikinci ana organıysa Genel Sekreterlik'tir. Genel Sekreter, yardımcıları ve uygun sayıda çalışandan oluşan (Madde 12) Genel Sekreterlik, Konsey tarafından belirlenecek üyelik aidatlarını da içerecek şekilde bütçeyi hazırlayıp Konsey'in onayına sunmak (Madde 13) başta olmak üzere örgütün rutin işleyişinden sorumludur.

Ünite 8: Hükümet Dışı Uluslararası Örgütler

Giriş

Hükümet dışı uluslararası örgütler, devletlerin/ kamu gücünün kurduğu ve yürüttüğü kurumların dışında ortaya çıkan uluslararası sivil yapılardır. Siyasal, ekonomik, dinî, kültürel ve toplumsal birçok alanda kâr amacı gütmeyen, uluslararası alanda gönüllü faaliyet göstermek üzere kurulan bu yapıları devletlerden ve onların oluşturduğu uluslararası örgütlerden ayırt etmek için "gönüllü kuruluşlar", "sivil toplum kuruluşları" ve "hükümet dışı kuruluşlar" başta olmak üzere farklı kavramlar kullanılmaktadır.

Hükümet Dışı Uluslararası Örgütlerin Tanımı ve Uluslararası Politikadaki Yeri

BM kurucu antlaşmasının 71. maddesinde hükümet dışı örgütler sadece “sivil toplum kuruluşları” şeklinde ismen geçmektedir. Antlaşma, BM’nin ana organlarından olan Ekonomik ve Sosyal Konseyin “uluslararası kamuoyu”yla istişare hâlinde çalışması amacı bağlamında yapılan bu gönderme dışında herhangi bir açıklama getirmemiş, bir tanım yapma yoluna gitmemiştir.

BM Genel Kurulunun 1996/31 sayılı kararına göre, BM’de danışmanlık statüsü elde etmek isteyen hükümet dışı örgütlerin BM amaç ve ilkelerine uygun hareket etmesi, faaliyet alanında genel kabul görmüş ve temsil niteliğini haiz olması, merkezi ve temsilcisi bulunması yani kurumsal varlık ve süreklilik arz etmesi ve devletler/hükümetler arası bir anlaşmayla kurulmamış olması gibi özellikler taşıması gerekmektedir.

Benzer şekilde, Avrupa Konseyi (AK) de 1986’da hazırladığı ve aslında sadece 10 devletin iç hukuklarında etki kazandırmak üzere taraf olduğu 24 Sayılı Sözleşme’de çeşitli ölçütlerden bahsetmiştir. BM’dekine benzer bir mantıkla Sözleşme şartlarının uygulanacağı hükümet dışı örgütleri işaret ederken yani AK açısından ve AK platformunda geçerli olacak şekilde sıralanan ölçütlere göre, kâr amacı gütmeme/gönüllülük, uluslararası yarar gütmeme, taraf bir devlet iç hukukuna uygun kurulma, en az iki devlette faaliyet gösterme ve taraf devletlerden birinde merkezî olma ölçütlerinin karşılanması gerekmektedir.

AK, bunun dışında, 2001-2002 döneminde de çeşitli resmî çalışmalar yapmış ve çeşitli “temel ilkeler” belirlemiştir. Bu çerçevede örneğin, siyasi partilerin kapsam dışı olduğu belirtilmiş, tüzel kişiliğin şart olmadığı vurgulanmış ve faaliyetlerden elde edilen kazancın yine faaliyetlerde kullanılabileceği ama üyelere dağıtılamayacağı not edilmiştir.

BM ve AK’nin söz konusu kararları, hükümet dışı uluslararası örgütlerin faaliyetlerine resmîyet, meşruiyet ve tanınırlık kazandırmaktadır. Öte yandan, devletler ve devletlerarası uluslararası örgütler de kendi etki alanlarındaki faaliyet sahasına katılacak hükümet dışı örgütleri tanımlamak,

sınırlamak ve akredite etmek için bu tanımlama girişimlerini desteklemiştir.

Hükümet dışı örgütleri tanımlamak için en sık başvurulan ölçütler arasında, “kâr amacı gütmeme/ gönüllülük” ve “uluslararası (toplumsal) yarar gütmeme” bulunmaktadır.

Kâr amacı gütmeme/gönüllülük ölçütüne göre, bir oluşumun hükümet dışı örgüt olabilmesi için özel/ticari şirketlerden farklı olarak faaliyetlerini herhangi bir maddi beklenti olmadan yürütmesi gerekmektedir. Burada vurgu yapılan, üyelere/çalışanlara “kâr payı dağıtmamalarıdır.

Kâr amacı gütmeme/gönüllülük ölçütü konusunda kimisi oldukça ciddi bazı eleştiriler getirilmektedir. Bir görüşe göre, hükümet dışı örgütlerin özellikle vakıflardan, şirketlerden ve hatta resmî organlardan aldıkları bağışlar üzerine dikkatlice düşünmek gerekmektedir. Zira özellikle insan hakları ve çevre sorunları gibi konularda alınacak tavırlarda bir çıkar çatışması anlamına gelebilecek ve ilgili oluşumun ekonomik, siyasi ve ideolojik duruşunu etkileyebilecek bu tür katkıların daha tanım aşamasından başlayarak bir “sorun” potansiyeli taşıdığı dile getirilmektedir.

Yine, özellikle adil ticaret (fair trade) olarak bilinen ve ürünlerin üreticiden doğrudan tüketiciye ulaştırılması anlamına gelen alanda faaliyet gösteren kuruluşlarla yardım kuruluşlarının “ister istemez” bir ekonomik faaliyette bulundukları ve çalıştırılan (sınırlı sayıda da olsa) profesyonel personelin ücretleri dâhil kimi sabit/rutin giderlerin bu yolla elde edilen gelirlerden ödendiği yönünde itirazlar da yapılmaktadır.

Tüm bunları ilgilendirir bir şekilde getirilen genel bir eleştiriye, en genel anlamıyla hükümet dışı örgütlerin faaliyetlerinin ve faaliyet gösterdikleri alanların ekonomik büyüklüklerinin bu alanı neredeyse bir “sektör” olarak adlandırmaya zemin teşkil eder boyutlara ulaştığı yönündedir. Ekonomik değişkenlerin bu kadar merkezî bir konumda olduğu faaliyetler sahasını gönüllülük/kâr amacı gütmeme ilkesi/ölçütü üzerinden tanımlamanın artık neredeyse olanaksız olduğu vurgulanmaktadır.

Uluslararası (toplumsal) yarar gütmeye ölçütü: Tüm “uluslararası toplum”un ve özellikle de geleneksel olarak devletler arası ilişkiler alanının birçok açıdan dışarıda bıraktığı toplumlar arası ve ötesi örgütlenmeleri ve insanların genel yararını gütmeye şeklinde tanımlanabilecek bu ölçüt, beraberinde birçok tartışmayı da getirmektedir. Kavramda yer alan her bir kelime (örneğin, “toplum”, “uluslararası toplum” ve “(genel) yarar”) tartışmaya açıktır. Kimi oluşumların sadece bu ölçüt üzerinden “hükümet dışı örgüt” olmadığını ya da olduğunu ileri süren ya da bu anlamda çeşitli sınıflandırmalar yapan oldukça ciddi tartışmalar ve görüşler bulunmaktadır.

Aslında toplumsal her konuda olduğu gibi bu konuda da ulaşılabilecek yargılar ve bu yolda benimsenecek her türlü ölçüt, her durumda “subjektif” olmaya mahkûmdur. Zira “insanlık”, “toplum”, “toplumsal fayda” gibi kavramlar birçok değişkene göre içeriği farklı doldurulabilecek kavramlardır. Hem bu sadece genelin/çoğunluğun “toplumsal yarar” olarak tanımladığı ama belli bir öncelik/önem sırasına koyduğu konular için söz konusu değildir; genelin/çoğunluğun bırakın “toplumsal yarar” olarak görmeyi “toplumsal zarar” hatta “organize suç” olarak kodladığı konular bile taşıyıcıları tarafından pekâlâ “toplumsal yarar” olarak nitelenebilmektedir. Öte yandan, eğer vurgulanmak istenen “daha geniş toplumsal kesimlerin çıkarını ve/veya yararını gözetmek” ise bu durumda da tartışmanın eksenini kaymakla birlikte sorunlar bitmemektedir. Nitekim ilgili kuruluşların kendilerinin ve gönüllülerinin iyi niyeti veri olarak kabul edilse bile ortada tartışmaya değer başka ilgili sorunlar bulunmaktadır. Birincisi, kendi bağlamlarında daha derin eleştirileri hak etmekle birlikte “resmî” kuruluşlar ve özellikle de siyasi oluşumlar nihayetinde bir dışsal/kamusal hesap verme mekanizmasına tâbidir. Ayrıca, kimi eleştiriler de hükümet dışı örgütlerin tümüyle değilse de yabancılaşma, kendisi için var olma ve büyüme gibi konularda eleştirdikleri resmî-kamusal yapılanmalara benzeme riski taşıdığına dikkat çekmektedir.

Hükümet dışı örgütlerin sonuç alma kapasitesi açısından değerlendirilmesi gerektiği yönünde görüşler de yaygındır. Buna göre, esas mesele bu tür örgütlerin ilgilendikleri, yoğunlaştıkları alanlar ve bu bağlamda gerek somut değişiklik sağlama gerekse toplumsal farkındalık/bilinç yaratma anlamındaki etkileri ve etkileme kapasiteleridir. Yukarıda ele alınan ve genellikle liberal-demokratik sistem/yapı içi eleştiriler şeklinde nitelenebilecek eleştirilerden farklı bir çıkış noktası olan bu yaklaşımlara göre, hükümet dışı örgütlerin genel/yapısal/sistemik sorunları da bulunmaktadır.

Uluslararası ilişkiler, genelde devletler ve özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de yoğun şekilde devletler tarafından kendi aralarında kurulan uluslararası örgütler aracılığıyla yürütülmektedir. Bu durum, özellikle bağlayıcı kararlar alma ve bunları uygulama anlamında geçerlidir. Öte yandan, devletlerin ve uluslararası örgütlerin yapmadığı, yapamadığı ya da yetişemediği alanlarda faaliyet gösterme amacıyla yola çıkan ve/veya kendilerini böyle tanımlayan hükümet dışı kuruluşların da zamanla bu sisteme bir şekilde dâhil olmaya başladığını görmekteyiz. Gerçekten de özellikle insan hakları ve çevre sorunları konusunda faaliyet gösteren birçok hükümet dışı örgütün başta Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Afrika Birliği, Amerikan Devletler Örgütü, İslam İşbirliği Örgütü, Arap Birliği vb. birçok uluslararası örgütte daimi ya da ad hoc danışmanlık hatta gözlemci statüsü elde ettiğini görmekteyiz.

Gerçekten de hükümet dışı uluslararası örgütlerin uluslararası politikada oynadığı rol, en ciddi muhaliflerinin bile göz ardı edemeyeceği, görmezden gelemeyeceği önemli bir gelişmedir. Bu açıdan bakıldığında, hükümet dışı örgütler uluslararası politikanın bir gerçeğidir. Bu nedenle “uluslararası ilişkiler” kavramı da yerini “dünya politikası”, “küresel politika” gibi kavramlara bırakmaktadır. Bunun en azından aktör çeşitliliği ve bunun getireceği disiplinler açılımlarla birlikte söz konusu sahanın dönüşmesine -tüm olumlu ve olumsuz

etkileriyle- çoktan kapıyı araladığı rahatlıkla söylenebilir.

Uluslararası Af Örgütü

28 Mayıs 1961'de The Observer'da Peter Benenson imzasıyla yayınlanan "The Forgotten Prisoners" makalesiyle başladığı kabul edilen bir süreçle kurulan Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) (Amnesty International), bugün hem ulaştığı kapsama alanı, hem etkinliği hem de tanınırlığı ve bilinirliği açısından en önde gelen hükümet dışı uluslararası örgütlerdendir.

Genel olarak insan hakları alanında faaliyet gösteren UAÖ, söz konusu makalenin adından da anlaşılacağı üzere, ilkin fikir, düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında kovuşturmaya uğrayan ve özgürlüğü kısıtlananların haklarını savunmak amacıyla yola çıktı. "Fikir suçluları"nın mahkûmiyetlerinin son bulması ve serbest bırakılmaları yönünde ilerletilen kampanyalarla elde edilen başarılar ve artan destekle de zamanla diğer insan hakları ihlalleriyle de ilgilenme şeklinde sürdürüldü.

UAÖ günümüzde kendi temel misyonunu şöyle açıklamaktadır:

- Kadınların, çocukların, azınlıkların ve yerel halkların hakları,
- İşkenceye son verme,
- İdam cezasının kaldırılması,
- Fikir mahkûmlarının, sığınmacıların ve göçmenlerin sorunları ve hakları,
- Siyasi suçluların hakları,
- İnsan onurunun korunması.

1977'de Nobel Barış Ödülü, 1978'de de BM İnsan Hakları Ödülü alan UAÖ, genel olarak da en etkin, bilinen ve saygın hükümet dışı kuruluşlar arasında sayılmaktadır. Ayrıca çeşitli uluslararası örgütler, resmî konferanslar gibi platformlarda danışmanlık/gözlemci statüsü de elde etmiş durumdadır.

Örgütlenme

Her hükümet dışı örgütte olduğu gibi resmî yapılanmalardan farklı olarak görece esnek ve yatay olarak örgütlenen UAÖ'nün en üst düzey yönetim organı, Uluslararası Konsey'dir. Örgütün merkezînin bulunduğu Londra'da faaliyet gösteren ve şubelerin ve alt-birimlerin üyeleri oranında önerdiği

adaylardan oluşan Uluslararası Konsey'de örgüt dışından da katılımcılar yer alabilmekte, ancak oy verme hakkı sadece UAÖ üyelerine ait sayılmaktadır. İki yılda bir toplanan Konsey, hem genel siyaseti ve politikaları belirlemekte hem de bir anlamda iç denetim yapmaktadır.

Bunun dışında, Uluslararası Konsey tarafından seçilen 8 üye ve Mali İşler Sorumlusu'ndan oluşan ve yılda bir kez toplanan Uluslararası Yürütme Komitesi de bulunmaktadır. Komite'nin ana amacı, tüm faaliyetlerin UAÖ'nün statüsüne, ilkelerine ve Uluslararası Konsey tarafından belirlenen genel politikalara uygun bir şekilde yürütülmesini gözetlemek, denetlemek ve sağlamak olarak belirlenmiştir.

Resmî İnternet sayfalarındaki bilgilere göre 150'nin üzerinde ülkeden yaklaşık 7 milyon gönüllüsü, destekçisi ve abonesi olan UAÖ'nün, 70'den fazla ülkede de büroları bulunmaktadır. Üye sayılarına ve büyüklüklerine göre 52'si şube (section), "şube olma yolundaki" diğerleri de yapı (structure) olarak anılan bu büroların her biri, UAÖ'nün statüsü, temel ilkeleri, amaçları ve hedefleri doğrultusunda çalışmak üzere kendi özerk örgütlenmesini yapabilmektedir. UAÖ çatısı altında 2017 itibarıyla 159 ülke için yıllık raporlar yayınlamaktadır.

Ülke Kuralı

UAÖ'nün kendisini benzer birçok hükümet dışı örgütten de ayıran en önemli çalışma ilkesi, "ülke kuralı"dır (Work on Own Country Rule - WOOC). Bu kurala göre, örgüt temsilcilikleri bulundukları ülkede hak ihlaline uğrayanlarla ilgili raporlama yapamamaktadır. İnsan hakları mücadelesinin "millî" değil "uluslararası" bir sorumluluk olduğundan hareketle getirilen ve idam cezası ve göçmenlerin durumu konusunda istisnası olan bu kuralın iki temel amacı olduğu söylenmektedir: Yürütülen faaliyetlerin tarafsızlığını teminat altına almak ya da bu manada örgüt içine ve/veya dışına teminat vermek ve üyelerle gönüllü-profesyonel tüm çalışanların herhangi bir baskı olmadan çalışmasını garanti altına almak.

Uluslararası Af Örgütü'ne Yönelik Eleştiriler
Genel olarak hükümet dışı örgütlere yöneltilen eleştiriler bir yana, UAÖ'ye çeşitli devletlerden gelen eleştiriler bulunmaktadır. “Batılı” devletlerin sol/sosyalist/Marksist kökenleri olduğu gerekçesine dayanan itirazları, UAÖ'nün ABD ve İsrail başta olmak üzere Batılı devletlerin dış politika uygulamalarına, askeri-sivil müdahalelerine ve bu bağlamda ortaya çıkan insan hakları ihlallerine oransal olarak daha fazla eğildiği iddiasında yoğunlaşmaktadır.

UAÖ'nün Batılı devletlerin ve özellikle de ABD ile İngiltere'nin dış politika önceliklerine ve uygulamalarına paralel hareket ettiği ve insan hakları ihlalleriyle ilgili çalışmalarını bu çerçevede belirlediği yönünde eleştiriler de getirilmektedir. Buna göre, Batı'da hem de tam üçüncü dünya bağımsızlaşırken ortaya çıkan, merkezî Batı'da olan, bağışçıların önemli bir kısmı Batılı olan ve Batılı devletlerle yakın çalışmalar yapan UAÖ'nün başka türlü değerlendirilmesi de mümkün değildir.

“Batı”ya bakış/yaklaşım konusunda getirilen bu iki-yanlı eleştiriler bir yana, bazı devletler de UAÖ'yü “güvenlikinsan hakları dengesi”ni iyi okuyamamakla eleştirmektedir. Buna göre, devletlerin vatandaşlarının haklarını korumak için gerekli önlemleri alma görevinin olduğu ve bunun da insan hakları anlayışının bir parçası olduğu görmezden gelinmekte ve “dengesiz” ve “gerçekçi olmayan” eleştiriler yapılmaktadır.

Yine bazı devletler de insan haklarına ve insan hakları örgütlerine genel yaklaşımları çerçevesinde evrensel insan hakları kategorileri konusunda itirazlar dile getirmekte ve kültürel/yerel değerlere ve anlayışlara dikkat edilmediği eleştirisini yapmaktadır. Her ne kadar genelde “Doğu” daha doğrusu “Batılı olmayan” devletlere atıfla anlaşılsa daha doğrusu kodlansa da, bu yaklaşıma aslında “Batı” içinde de rastlanabilmektedir. Bu bağlamda özellikle de Katolik Kilisesi ve Vatikan'ın sıkça gündeme getirdiği kürtaj, eşcinsellik vb. konularda insan hakları söyleminin içi boş evrensel değerler olarak dayatıldığı yönündeki eleştirilere dikkat çekilebilir.

Yukarıda değinilen açık-kapalı toplum temalı eleştirilerden farklı olarak mevcut koşulları, yani “terörle mücadele sırasında hukuk-devleti anlayışı çerçevesinde kalmak kaydıyla kaçınılmaz olarak başvurulmuş yöntemleri” anlamamakla ve ifade özgürlüğünü tek taraflı olarak gündeme getiren hoşgörüsüz akımların haklarını savunmakla itham edilen UAÖ'nün eleştiri aldığı bir diğer konu da Filistin sorunu konusundaki tutumu olmuştur. Özellikle 2008-2009 kışında İsrail'in Gazze müdahalesi sonrasında hem İsrail devletinin hem de HAMAS'ın çeşitli uygulamalarını insan hakları perspektifinden eleştiren UAÖ, kimileri açısından saygınlığını bir kere daha ispatlamışken, iki tarafta da kaşların kalkmasına neden olmuştur.

İnsan Hakları İzleme Örgütü

İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch: HRW), 1978'den itibaren kurulan bir dizi insan hakları örgütünün 1988'de tek bir şemsiye altında toplanmasıyla oluşturulmuştur. Helsinki Nihai Senedi'nin 1975'te yayınlanmasını takiben özellikle Doğu Bloku devletlerindeki insan hakları ihlallerini gündeme getirmek, bu devletlerin Helsinki'de uzlaşılan ilke ve kurallara ne ölçüde uyduğunu izlemek ve bu çerçevede onlar üzerinde siyasi baskı oluşturmak amacıyla 1978'de kurulan Helsinki Watch, örgütün ilk nüvesini oluşturmaktadır. Bölgelerindeki insan hakları uygulamalarını izlemek için 1981'de kurulan Americas Watch, 1985'te kurulan Asia Watch, 1988'de kurulan Africa Watch ve 1989'da kurulan Middle East Watch, örgütün diğer temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Tıpkı UAÖ gibi, HRW'nin de BM, Avrupa Birliği, Afrika Birliği gibi hükümetler arası örgütlerle ve malî kuruluşlarla kurumsal ilişkileri bulunmakta ve bu örgütlerle yakın işbirliği hâlinde çalışabilmektedir.

HRW, biraz da bu durumun sonucu olarak, faaliyetlerini genellikle raporlama, bu kapsamda yapılan inceleme/araştırma ziyaretleri ve ulaşılan sonuçların duyurulması şeklinde yürütmektedir. Raporlarını genellikle konu-odaklı olmaktan ziyade insan hakları sorunlarının cereyan ettiği geniş tarihsel-sosyal arka planı da irdeleyen

kapsamlı uzun metinler hâlinde kaleme alan HRW, bir anlamda insan hakları analizinden ziyade merkezîne insan hakları ihlallerini alan geniş ülke analizleri şeklinde raporlar yayınlamaktadır.

Her yıl bir de İnsan Hakları Savunucusu Ödülü veren HRW, insan hakları örgütlerinin çalıştığı genel insan hakları konularının yanı sıra çocuk askerlerin durumu, kara mayınlarının ve misket bombalarının yasaklanması, sansürün önlenmesi vb. konularda yaptığı çalışmaları da özellikle vurgulamaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Yönelik Eleştiriler

HRW, en başta UAÖ için getirilen eleştirilerin benzerleriyle karşılaşmaktadır. Hazırladığı ülke raporlarıyla getirdiği eleştiriler seçici, ideolojik, taraflı vs. bulunan Batılı devletler tarafından kendilerine karşı daha acımasız davranıldığı şeklinde eleştirilirken, diğer devletler tarafından da Batıcı, İsrail yanlısı ve Batılı lobilerin etkisinde olan bir yapılanma olarak nitelenebilmektedir. Gerçekten de, bu anlamda getirilen farklı eleştirilere bakıldığında, HRW bir yandan İsrail karşıtı, ABD karşıtı vs. bulunurken diğer yandan da Çin karşıtı, Venezüella karşıtı ya da İsrail yanlısı ve ABD yanlısı da bulunabilmektedir.

HRW, çalışma ve örgütlenme yöntemi bağlamında eleştirilerle de karşılaşmaktadır. Saha çalışmasından ziyade izleme ve raporlamaya ağırlık vermesi, yani bir anlamda “masa başı” çalışmasının HRW'nin çalışmalarının sağlıklı olmasını engellediği yaygın olarak vurgulanmaktadır. Buna göre, HRW, doğrudan sosyolojik gözlem ve sahada bilgi toplama ve izleme yöntemlerinden ziyade aktivistler, uzmanlar, siyasetçiler, medya, resmî haber kanalları vb. “ikincil” kaynaklar kullanmakta, bu da bulgu, tespit ve önerilerinin sahada olanı her zaman ve tüm yönleriyle yansıtamaması gibi bir riski doğurmaktadır.

HRW'ye yönelik bir diğer eleştiriye aldığı bağışlar ve odaklandığı konular bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, maddi kaynaklarını bireysel bağışlardan ziyade yoğunlukla büyük bağışçılardan elde eden HRW, sansasyon yaratacak ya da en azından

medyada yer alacak konulara yoğunlaşmakta ve raporlarını da bu amaç/öncelik doğrultusunda kaleme almaktadır.

Her zaman eleştiri konusu olan Ford, Rockefeller gibi vakıflar bir yana, 2010'da yaptığı bağış açıklamasıyla HRW'nin “tarihindeki en büyük bağışçı” olarak anılmaya başlayan ve HRW'yi “açık toplum”un merkezî olarak tanımlayan George Soros'un HRW'ye “ilgisi” ciddi bir eleştiri noktası teşkil etmektedir. Kimileri tarafından HRW'nin avantajı olarak görülse de, ABD'de vergi muafiyetine sahip olması da ciddi bir eleştiri noktası olarak görülmektedir. Tüm bu eleştirilerin dikkat çekmeye çalıştığı konuya açıktır: Sorun, bağış alınmasından ziyade bağış kaynaklarının çalışma alanına olası/kaçınılmaz etkisidir.

Yeşil Barış

Kalkınma-sanayileşme-çevre denkleminin ve aşlında mevcut kalkınma/sanayileşme politikalarıyla yöntemlerinin yoğunlukla tartışılmaya başlandığı 1960'ların sonu ve 1970'lerin başı, çevre hareketlerinin de doğmaya başladığı döneme tekabül etmektedir. Bir yandan üçüncü dünyanın kalkınma programlarının çevre ya da siyasi-ekonomik dengeler açısından yarattığı tedirginlik ve/veya arayışlar, diğer yandan da 68 hareketi başta olmak üzere Batı içinde mevcut kalkınma stratejilerinin ve örneğin nükleer denemelerin yol açtığı çevre tahribatına karşı artan itirazlar, kabaca çevreci diyebileceğimiz yeni anlayışları gündeme getirmiştir. Özellikle 1972'de BM tarafından ilan edilen Stockholm Deklarasyonu, uluslararası çevre politikaları ve kuralları açısından da bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

İşte bu süreçte ilk elde Vancouver'da (Kanada) düzenlenen nükleer-karşıtı eylemlerle olgunlaşan yapılanma, ismini ABD'nin Alaska'da yapacağı nükleer denemeye itirazi tanıklık etme yolculuğu için kiralanan ve adı Greenpeace olarak değiştirilen gemiden almaktadır. Farklı ülke ve kıtalarda aynı isim altında faaliyet gösteren çevreci oluşumlar, 14 Ekim 1979'da Amsterdam merkezli Greenpeace

International'ın oluşmasıyla çok kısa sürede küresel çapta faaliyet göstermeye başlamıştır. Zehirli ve kimyasal atıklar, balina avcılığı, deniz canlılarının korunması, okyanuslar, yağmur ormanları ve habitat, biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir tarım, temiz enerji, iklim değişikliği, nükleer kirlilik ve silahsızlanma, genetiği değiştirilmiş organizmalar vb. konular dâhil her türlü çevresel sorun, örgütün zamanla genişleyen ajandasında yer almaktadır.

Bağımsızlığını korumak için hükümetlerden, şirketlerden, siyasi partilerden ve uluslararası örgütlerden maddi destek ya da bağış almayan örgüt, çoğu Avrupa'dan gelen bireysel bağışların yanı sıra vakıflar ve benzeri kuruluşlardan da Greenpeace'in amaç ve ilkelerine aykırı karşı-koşullar ileri sürülmemesi kaydıyla destek almaktadır.

Yeşil Barış'a Yönelik Eleştiriler

Özellikle eylemlerle isimlerinin (marka değerlerinin) zarar görmesini istemeyen şirketlerin Greenpeace'e yüklü miktarlarda bağışlar yaptığı gibi spekülâtif kimi eleştiriler bir yana, örgütün profesyonel çalışanlarının maaşları vb. harcamaların çok ciddi miktarlarda olduğu yönünde itirazlar sıklıkla dile gelmektedir. Öte yandan, örgüt çalışanlarının özellikle çevresel tahribatlarına dikkat çekilen çokuluslu şirketler tarafından çeşitli baskı yöntemleriyle sindirilmeye çalışıldığı ve hatta tehdit edildiği de ileri sürülmekte, hatta bilinmektedir. Ancak, Greenpeace'in "karar alma sürecine dahil olarak şirket politikalarını yönlendirme" amaçlı olduğunu açıkladığı Shell petrol şirketinin küçük de olsa bazı hisselerini satın alma "eylem"i gibi girişimleri de ciddi tartışmalar yaratmıştır.

Birçok hükümet dışı örgüt için olduğu gibi, Greenpeace için de hem Batılı/sanayileşmiş hem de sanayileşmemiş devletlerden eleştiriler gelmektedir. Birinci grup, örgütün özellikle küresel çevresel sorunlar bağlamındaki eleştirilerini ve çözüm konusundaki taleplerini temelde Batılı devletlere yönelttiğini ileri sürürken, ikinci grup ise çevresel duyarlılıkların "aynı yöntemlerle sanayileşme sırası kendilerine gelmişken" gündeme getirilmesinin Batı'nın bir oyunu

olduğunu düşünmektedir. Öte yandan, devletlerin dış politika öncelikleriyle Greenpeace gibi çevreci örgütlerinin hassasiyetlerinin örtüşmesi durumunda tezlerin tam tersi istikamette olabildiği de görülmektedir.

Greenpeace'in en önemli eylem biçimi, "tanıklık etme" olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, aktif bir eylem tarzından ziyade itiraz edilen, dikkat çekilmek istenen uygulamaların olduğu mekânlarda genelde sadece hazır bulunarak ve/veya pasif direniş yöntemleriyle konunun gündeme gelmesi ve tartışılması amaçlanmaktadır.

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu

Her ne kadar hükümet dışı uluslararası örgütler kategorisinde değerlendirilmesi kaçınılmazsa da Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu aslında kendine has bir yapıdır. Zira Kızılhaç, Kızılay vb. dernek ve yapılanmalar tarihsel olarak ulusal düzlemde ve genelde de özel bir ulusal statüye sahip olacak şekilde kurulmuştur. Günümüzde de büyük ölçüde geçerli olan bu yapılanma, her biri aslında bağımsız birer "ulusal" yapının bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

"Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Hareketi" şeklinde genel bir tanımlamaya da konu olan ve çatı bir örgüt altında da birleşmiş olan tüm bu ulusal ve uluslararası yapıların bir şekilde bir arada anılmasının asıl sebebiyse, amaçları, ilkeleri, çalışma alanları ve statüleri arasındaki paralelliktir. Bu bağlamda özellikle çatışma, afet vb. bölgelerde taşınan kimi semboller üzerinden ortak ayrıcalıklara sahiptirler. Gerçekten de, bugün Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies: IFRC) çatısı altında hareket eden tüm yapıların özellikle de insancıl hukukun temel belgeleri olan 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve ekli protokolleriyle belirlenen semboller ve statülerle çatışma alanında kimi ayrıcalık ve hatta dokunulmazlıkları vardır. Afet bölgelerine acil yardım ulaştırmada öncelik, yardım toplama konusunda birçok sivil toplum kuruluşundan farklı kimi hak ve ayrıcalıklar da bu bağlamda gündeme gelen diğer sui generis özelliklerdir.

Kuruluş Süreci ve Örgütlenme

Artık klasikleşmiş anlatıya göre, Kızılhaç olarak anılacak yapının 1863'te kurulmasına giden yol, İtalyan birliğinin sağlanmasıyla sonuçlanacak süreçteki savaşlardan 1859 Solferino Muharebesi'ne tanık olan İsviçreli iş adamı Henry Dunant'ın savaş alanında yaralıların ve sivillerin durumu karşısındaki "insani" rahatsızlığıyla başlamıştır.

Dunant ve arkadaşlarının Yaralılara Yardım için Uluslararası Komite (International Committee for Relief to the Wounded) adını verdikleri sivil yapılanma, İsviçre bayrağının ters yüz edilmiş şekli olan sembollerini nedeniyle "Kızılhaç" olarak anılmaya başlamıştır. Önayak oldukları ve İsviçre hükümetinin de desteğiyle toplanan devletlerarası konferansta yaralıların durumunu ele alan ilk Cenevre Sözleşmesi'nin (1864) imzalanmasıyla yapının uluslararası etkisi artmıştır.

Federasyon, büyük ölçüde özerk/bağımsız ulusal sivil toplum örgütleri/dernekler şeklinde örgütlenmiş yapılardan (national societies) oluşan bir uluslararası çatı örgütüdür. Öyle ki, bu çatı yapılanmanın en yaygın bilinen parçalarından olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross: ICRC) de aslında uluslararası bir örgüt değildir; bir İsviçre kuruluşudur. "Uluslararası" nitelemesini benimsediği amaçlardan ve faaliyetlerden alan yapının 100'e yakın ülkede temsilciliği ve dünyanın neredeyse her yerinden bağışçısı ve gönüllüsü bulunmaktadır.

Eleştiriler

Bu kapsamdaki yapılara yöneltilen en ciddi eleştirilerin başında, "yardım" sürecinde kimi dinî, siyasi, kültürel ve ideolojik kötüye kullanmalarının önüne geçme konusunda yeterli özenin her zaman gösterilmediği gelmektedir.

Bir diğer eleştiriye, Kızılhaç ve Kızılay yapılarının kimi bölgesel sorunlarda ve özellikle de uluslararasılaşmış iç çatışmalarda bağışçı ve destekçi ülke/devlet politikalarından bağımsız hareket etme konusunda her zaman çok özenli olmadığıdır. Yardım ekiplerinin içine resmî/askeri

unsurların "sızması"na karşı yeterli önlemlerin alınmadığı bu bağlamda en sık tartışılan konudur. Bu gibi iddiaların belki de en önemli sonucuysa iddiaların gerçek olup olmadığından bağımsız olarak örneğin bir iç savaş durumunda "tarafsız" insani yardımı reddetmek isteyen kimi devletlerin Kızılhaç ve Kızılay ekiplerinin ülkesine girmesine bu gibi gerekçelerle izin vermemesine yol açabilmesidir.

Amblem Sorunu

Temel insancıl hukuk metinleri çerçevesinde özellikle çatışma alanında bir anlamda dokunulmazlık sağlayan haklardan yararlanarak faaliyetlerini yürütebilen Kızılhaç ve Kızılay bileşenleriyle ilgili en önemli konulardan biriye bu varlığı görünür ve mümkün kılan amblemin (sembol/bayrak) belirlenmesi, daha doğrusu tanınması meselesidir.

Federasyon bileşenleri olan ulusal yapıların çatışma alanında kullanmasına uluslararası hukuk çerçevesinde cevaz verilen amblemler, uzun yıllar boyunca Kızılay ve Kızılhaç amblemleri olarak bilinenler olmuştur. Cenevre Sözleşmeleri ve Ekli Protokollerle tanınan bu iki "resmî/tanınmış" ambleme en ciddi itirazlarsa tarihî "Kızıl Aslan ve Güneş" (The Red Lion and Sun) amblemini kullanmak isteyen İran ile "Kızıl Davut Yıldızı"nı (Kızılkalkan: Magen David Adom) kullanmak isteyen İsrail'den gelmiştir. 1979 Devrimi sonrasında 1980'te "Kızıl Aslan ve Güneş" amblemini "Kızılay"la değiştiren İran, eski amblemini kullanma hakkını saklı tuttuğunu ilan etmiştir. İsrail'in uzun süren itirazıysa 2005'te ABD'nin kabule yanaşmayan bileşenlere uyguladığı ekonomik yaptırımların gölgesinde imzalanan ve 2007'de yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmeleri'ne III no'lu Ek Protokol ile bir şekilde giderilmiştir. Buna göre, "Kızıl Kristal" (The Red Crystal) olarak adlandırılan seküler/nötr amblemi de kullanmak kaydıyla diğer amblemlerin çatışma alanında aynı hak ve dokunulmazlıklardan yararlanacak şekilde kullanılmasına onay verilmiştir.

Türkiye Kızılayı

11 Haziran 1868 tarihinde “Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti (Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti)” adıyla kurulan Kızılay, 1877’de “Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti”, 1923’te “Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti”, 1935’te “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve 1947’de de “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır. “Kızılay” ve “Türk Kızılayı” adlarını da kullanan ve kamu yararına çalışan derneğin statüsü kendine hastır. Kızılay’ın kendine has yapısını/statüsünü belki de en iyi gösteren, tüzüğünün Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe sokulmuş olması ve maddelere geçilmeden önce yer verilen “Varlığı zamanla sınırlı olmayan Türkiye Kızılay Derneği Türkiye Cumhurbaşkanı’nın yüksek himayeleri altındadır” genel hükmüdür. Cenevre Sözleşmeleri gereği çatışma alanlarında tanınan ayrıcalıklardan kaynaklanan uygulamaları yürütme yetkisi de münhasıran tanınan Kızılay, istediği zaman ve şekilde yardım ve bağış toplama yetkisine de sahiptir.

DENEME ARA SINAVI AÇIKLAMALI SORU-CEVAP:

1.Soru

Uluslararası örgütler hangi dönemde yaygınlaşmıştır?

- a. 18. yüzyılın başı
- b. 18. yüzyılın sonu
- c. 19. yüzyılın başı
- d. 19. yüzyılın sonu
- e. 20. yüzyılın başı

Yanıt Açıklaması:

Uluslararası örgütlerin yaygınlaşması için 19. yüzyılın başını beklemek gerekmiştir. Bunun temel nedeni ülkesel, ulus-devletlerin yaygınlık kazanması ve bu devletler arası ilişkilerin barışçıl bir dönemde artış göstermesidir. 19. yüzyıl bu açıdan Avrupa’da uluslararası örgütlerin yaygınlık kazandığı bir büyük başlangıç dönemi olmuştur.

2.Soru

BM Antlaşması’nın 1. Maddesinde ifade edilen Örgütün temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Terörizmle mücadele etmek
- b. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması
- c. İnsan haklarının korunması
- d. Dünya ekonomisinin istikrarlı şekilde gelişmesi
- e. Uluslararası sorunların tartışıldığı bir merkez olmak

Yanıt Açıklaması: Örgütün temel amacı uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır.

3.Soru

“SSCB’nin yıkılmasının ardından Rusya Federasyonu (Baltık devletleri dışındaki) eski Sovyet coğrafyasını yaşamsal çıkar alanı ilan etmiştir. Zira, bu coğrafyadaki gelişmeler RF’nu ekonomik, askerî ve toplumsal açılardan doğrudan etkilemektedir. Söz konusu gelişmeleri denetlemek amacını güden dış politikaya...” ne denir?

- a. yakın çevre
- b. ardıl devlet
- c. KGAÖ
- d. önce Rusya
- e. CSTO

Yanıt Açıklaması:

Yakın Çevre

SSCB’nin yıkılmasının ardından Rusya Federasyonu (Baltık devletleri dışındaki) eski Sovyet coğrafyasını yaşamsal çıkar alanı ilan etmiştir. Zira, bu coğrafyadaki gelişmeler RF’nu ekonomik, askerî ve toplumsal açılardan doğrudan etkilemektedir. Söz konusu gelişmeleri denetlemek amacını güden dış politikaya “yakın çevre” (near abroad) adı verilmiştir.

4.Soru

NATO bünyesindeki en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi, düzenli olarak yılda iki kez hangi düzeyde toplanır?

- a. Savunma Bakanları düzeyinde
- b. Dışişleri Bakanları düzeyinde
- c. Başbakanlar veya Devlet Başkanları düzeyinde
- d. Genel Kurmay Başkanları düzeyinde
- e. Teknoloji Bakanları düzeyinde

Yanıt Açıklaması:

NATO bünyesindeki en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi’dir. Konsey’de her üye, büyükelçi düzeyinde bir Daimi Temsilci tarafından temsil edilir. Daimi Temsilciler, kendilerine bağlı siyasi ve askerî kurmay heyeti ile birlikte çalışmalarını yürütürler. Yılda iki kez ya da gerek görüldüğünde daha sık olmak üzere Konsey, Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanır.

5.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’na imza atan ülkeler arasında yer alır?

- a. Arjantin
- b. Brezilya
- c. Meksika
- d. Küba
- e. Uruguay

Yanıt Açıklaması:

1990’da ABD hükümeti ve Meksika hükümeti arasında bir ticaret anlaşması üzerine müzakerelere başlanmıştır. Kanada’nın da 1991’de görüşmelere katılmasıyla taraflar 1992 yılında uzlaşmışlar ve CUSFTA’nın yerini alacak olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Trade Agreement: NAFTA) 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

6.Soru

Birleşmiş Milletler Antlaşması ne zaman hangi Genel oturumda oy birliği ile kabul edilmiştir?

- a. 24 Ekim 1945 Paris
- b. 14 Aralık 1946 New York
- c. **26 Haziran 1945 San Fransisko**
- d. 14 Şubat 1946 Washington
- e. 1 Mayıs 1947 Londra

Yanıt Açıklaması: 26 Haziran 1945'te San Francisco Konferansının genel oturumunda oy birliği ile kabul edilmiştir.

7.Soru

7 Mayıs 1948 tarihinde, Lahey'de düzenlenen "Avrupa Kongresi" hangi lider öncülüğünde toplanmıştır?

- a. **Winston Churchill**
- b. Alcide de Gasperi
- c. Jean Monnet
- d. Robert Schumann
- e. Paul-Henri Spaak

Yanıt Açıklaması:

Churchill'in öncülüğünde, Avrupa'daki söz konusu kuruluşlar 7 Mayıs 1948 tarihinde, Lahey'de "Avrupa Kongresi" adı altında bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıya Avrupa'nın her yerinden 750 delege katılmıştır. Söz konusu toplantıda, Alcide de Gasperi, Jean Monnet, Robert Schumann, Paul-Henri Spaak gibi ilerde Avrupa bütünleşmesini daha ileri düzeye ulaştıracak devlet adamları da vardır.

8.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletler'in ana organlarından birisi değildir?

- a. Genel Kurul
- b. Güvenlik Konseyi
- c. Ekonomik ve Sosyal Konsey
- d. Vesayet Konseyi
- e. **Ombudsman**

9.Soru

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, önemli gündem konuları haricinde, çoğunlukla hangi düzeydeki katılımcılar ile toplanır?

- a. **Daimi temsilciler.**
- b. Konsoloslar.
- c. Savunma bakanları.
- d. Katipler.
- e. Büyükelçi yardımcılar.

Yanıt Açıklaması:

Bakanlar Komitesi, esas itibariyle dışişleri bakanları düzeyinde bir organ olarak belirlenmiş olmasına karşın, dışişleri bakanları kendi ülkelerinde yoğun işleri ve gündemleri olan kişiler olduğu için giderek toplantı ve müzakere inisiyatifi daha alt bir temsil düzeyine bırakılmıştır. Bakanlar Komitesi bünyesinde her üye devlet Daimi Temsilcilik bulundurmakta ve

başında Daimi Temsilci sıfatıyla bir büyükelçi yer almaktadır. Bakanlar Komitesi çalışmalarına asıl yön veren daimi temsilcilikler ve daimi temsilcilerdir. Bakanlar Komitesi çoğu kez daimi temsilci düzeyinde toplanır. Bu toplantılar günümüzde haftada bir tam gün şeklini almıştır. Bu sık ve düzenli müzakere yöntemi Avrupa Konseyi'nin esas işleyişini belirlemektedir. Önemli karar aşamalarına ulaşıldığında ya da sorunun çözümü için üst düzey bir diyalogun zorunlu görüldüğü hallerde meseleler, Bakanlar Konseyi Dışişleri Bakanları düzeyindeki toplantılara bırakılır. Dolayısıyla doğru seçenek A'dır.

10.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu resmi dillerinden biridir?

- a. Almanca
- b. Arapça
- c. **İspanyolca**
- d. Farsça
- e. Yunanca

11.Soru

Avrupa Konseyi'nin günümüzde kaç üyeden oluşmaktadır?

- a. 44
- b. 45
- c. 46
- d. **47**
- e. 48

Yanıt Açıklaması:

Bugün Avrupa Konseyi 47 üyeye ulaşmıştır. Yani yaklaşık 820 milyon civarı bir nüfusla gerçek bir Avrupa siyasi örgütüne dönüşmüştür.

12.Soru

Aşağıdaki ülkelerden hangisi NATO'nun kurucu üyeleri arasında değildir?

- a. Portekiz
- b. İzlanda
- c. **Türkiye**
- d. Norveç
- e. Lüksemburg

Yanıt Açıklaması:

1951 yılında imzalanan protokol sonucunda, Türkiye 1952 yılında NATO'ya katılmıştır. Doğru cevap C şıkkıdır.

13.Soru

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi hangi tarihte kabul edilmiştir?

- a. 1945
- b. **1948**
- c. 1954
- d. 1955
- e. 1963

14.Soru

Aşağıdaki devletlerden hangisi Milletler Cemiyeti üyesi değildir?

- a. Almanya
- b. Avustralya
- c. Kanada
- d. Türkiye
- e. Amerika Birleşik Devletleri

Yanıt Açıklaması:

Wilson'un fikirleri etrafında ve çabasıyla kurulan Milletler Cemiyeti'ne, iç siyasetinden kaynaklanan nedenlerle ABD üye olmamış ve başlangıcından itibaren bu durum örgütü sorunlu bir durum içine sokmuştur.

15.Soru

Milletler Cemiyeti'nin mirasını devralan Birleşmiş Milletler (BM) örgütü, temel merkezini 1946 yılında hangi şehre taşımıştır?

- a. Berlin
- b. Cenevre
- c. Londra
- d. New York
- e. Paris

16.Soru

Aşağıdaki seçeneklerden hangisi, BM sisteminde insan haklarına ilişkin, "çekirdek" insan hakları sözleşmeleri ile ilişkilendirilemez ?

- a. 1965 Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi.
- b. 1979 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi.
- c. 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi.
- d. 1990 Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi.
- e. Siyasi İşler ve Güvenlik Komitesi.

Yanıt Açıklaması: Cevap; 1965 Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, 1979 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, 1984 İşkence ve diğer İnsanlık dışı Muamelenin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1990 Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi, 2006 Engellilerin Hakları Sözleşmesidir. İstenen seçenek, (e) seçeneği olan "Siyasi İşler ve Güvenlik Komitesi" dir.

17.Soru

Türkiye hangi nedenle kurucu 51 devletten biri olarak kabul edilmiştir?

- a. Almanya ve Japonya' ya savaş ilan ederek
- b. Eğitim de yapmış olduğu hamlelerle
- c. Yalta Konferansına katılarak
- d. Amerika ile olan ilişkilerinin iyileşmesi nedeni ile
- e. Akdeniz Ülkeleri Topluluğunun dönem başkanı olması nedeni ile

Yanıt Açıklaması: Türkiye de 23 Şubat 1945'te bu 2 devlete savaş ilan ederek ve 24 Şubat'ta da BM

Bildirisi'ne katılarak konferansa çağrıldı ve kurucu 51 devletten biri oldu.

18.Soru

Birleşmiş Milletler kaç devlet ile kurulmuştur?

- a. 51
- b. 20
- c. 15
- d. 10
- e. 50

Yanıt Açıklaması:

1945'te 51 devletle kurulan BM'nin 2017 itibariyle 193 üyesi bulunmaktadır.

19.Soru

KGAO'nun en üst düzey organı aşağıdaki- lerden hangisidir?

- a. Dışişleri Bakanları Konseyi
- b. Savunma Bakanları Konseyi
- c. Güvenlik Konseyi Sekreterleri Komitesi
- d. Devletlerarası Askeri- Ekonomik İşbirliği Komisyonu
- e. Kolektif Güvenlik Konseyi

Yanıt Açıklaması:

NATO'nun en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir. (North Atlantic Council) Konsey'de her üye, büyükelçi düzeyinde bir Daimi Temsilci tarafından temsil edilir. Daimi Temsilciler, kendilerine bağlı siyasi ve askeri kurmay heyeti ile birlikte çalışmalarını yürütürler. Yılda iki kez ya da gerek görüldüğünde daha sık olmak üzere Konsey, Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanmaktadır.

20.Soru

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hangi tarihte oluşturulmuştur

- a. 1955
- b. 1956
- c. 1957
- d. 1958
- e. 1959

Yanıt Açıklaması:

Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi'nin 19. maddesi uyarınca, 21 Ocak 1959 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) (European Court of Human Rights: ECHR) oluşturulmuştur.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

DENEME FİNAL SINAVI AÇIKLAMALI

SORU-CEVAP:

1.Soru

Aşağıdakilerden hangisi G7 ülkelerindendir?

- a. Güney Afrika
- b. **İtalya**
- c. Çin
- d. Endonezya
- e. Suudi Arabistan

Yanıt Açıklaması:

İtalya G7 ülkelerindendir.

2.Soru

I. Genel Kurul II. Güvenlik Konseyi III. Adalet Divanı
Bir devletin Birleşmiş Milletler'e üye olabilmesi için üyelik başvurusunun yukarıdaki hangi BM organlarınca değerlendirilmesi gerekmektedir?

- a. Yalnız I
- b. Yalnız II
- c. **I ve II**
- d. I ve III
- e. II ve III

3.Soru

Serbest ticaret anlaşmasıyla taraf ülkeler arasındaki ticareti engelleyen tarife ve kota gibi uygulamaların kaldırıldığı ekonomik bütünleşme şekline ne ad verilir?

- a. Kambiyo Rejimi
- b. Gümrük Bölgesi
- c. **Serbest Ticaret Bölgesi**
- d. Ortak Dış Politika
- e. Gümrük Birliği

Yanıt Açıklaması:

Serbest ticaret anlaşmasıyla taraf ülkeler arasındaki ticareti engelleyen tarife ve kota gibi uygulamaların kaldırıldığı Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area: FTA) yaratılır.Doğru yanıt C'dir.

4.Soru

Aşağıdakilerden hangisi İslam işbirliği örgütünün kuruluş yılıdır?

- a. 1963
- b. 1964
- c. 1965
- d. 1966
- e. **1969**

Yanıt Açıklaması:

İslam işbirliği örgütünün kuruluş yılı 1969'dur.

5.Soru

Aşağıdakilerden ülkelerden hangisi 1960 yılında imzalanan Montevideo Anlaşması ile kurulan Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA) üyelerinden biri değildir?

- a. Arjantin
- b. Brezilya
- c. Paraguay
- d. Meksika
- e. **Küba**

Yanıt Açıklaması:

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Latin Amerika ekonomilerinin ihracatını yaptığı hammaddeler Avrupa pazarlarında yoğun talep görüyordu. Bu ortamda ulusal pazarlarını genişletmeyi ve kendi aralarındaki ticaretin önündeki engelleri aşama aşama kaldırarak sonuçta bir gümrük birliği kurmayı hedefleyen Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay, Meksika, Şili ve Peru 1960 yılında imzalanan Montevideo Anlaşması ile Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi: LAFTA'yı kurmuşlardır. LAFTA'ya sonradan Kolombiya ve Ekvador (1961), Venezuela (1966) ve Bolivya (1967) dahil olmuştur. Küba'nın başvurusu ise reddedilmiştir.

6.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Bağımsız devletler topluluğunda bulunur?

- a. **Rusya**
- b. Bulgarsitan
- c. Tataristan
- d. Yakutistan
- e. Macaristan

Yanıt Açıklaması:

Bağımsız Devletler Topluluğu (Commonwealth of Independent States: CIS) 8 Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Belarus'un Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran anlaşmayı imzalayarak Sovyetler Birliği'ne son vermesiyle kurulmuştur.

7.Soru

Yumuşama döneminde, sosyalist bloğa karşı, özellikle insan hakları alanında önemli eleştiriler yönelmiştir. Bu eleştirilere aracılık eden hükümet-dışı örgütlerin başında hangisi gelmektedir?

- a. **İnsan Hakları İzleme Örgütü**
- b. Uluslararası Kızılhaç
- c. Kızılay Federasyonu
- d. Uluslararası Af Örgütü
- e. Yeşil Barış

Yanıt Açıklaması:

Yumuşama (détant) döneminde, sosyalist bloğa karşı, özellikle insan hakları alanında önemli eleştiriler yönelmiştir. Bu eleştirilere aracılık eden hükümet-dışı örgütlerin başında da İnsan Hakları İzleme Örgütü gelmektedir.

8.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Bretton Woods ikizleri olarak anılan örgütler arasında yer alır?

- a. IBRD
- b. ICSID
- c. IFC
- d. MIGA
- e. IDA

Yanıt Açıklaması:

Bretton Woods ikizleri olarak anılan bu örgütler Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası olarak da tanınan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'dir.

9.Soru

Adını ABD'nin Alaska'da yapacağı nükleer denemeye itirazi tanıklık etme yolculuğu için kiralanan gemiden alan örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Uluslararası Kızılhaç Komitesi
- b. Kızılay
- c. İnsan Hakları İzleme Örgütü
- d. Yeşil Barış
- e. Uluslararası Af Örgütü

Yanıt Açıklaması:

Yeşil Barış ismini ABD'nin Alaska'da yapacağı nükleer denemeye itirazi tanıklık etme yolculuğu için kiralanan ve adı Greenpeace olarak değiştirilen gemiden almaktadır.

10.Soru

Washington Konsensüsü'ne göre seçeneklerdeki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- a. Sermaye hareketleri kısıtlanmalı
- b. Kamu teşebbüsleri özelleştirilmeli
- c. Vergi reformu gerçekleştirilmeli,
- d. Dış ticaret serbestleştirilmeli
- e. Kamu harcamaları azaltılmalı

Yanıt Açıklaması:

Sermaye hareketleri kısıtlanmalı

11.Soru

İki veya daha fazla ülkenin kendi aralarında belirli bazı ürünlerin ticaretinde, örneğin üçüncü ülkelere göre daha düşük gümrük tarifesi uygulanarak, tercihli-ayrımcı bir ticaret düzeni oluşturmalarına ne denir?

- a. Tercihli Ticaret Düzenlemesi
- b. Ortak Pazar
- c. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
- d. Serbest Ticaret Bölgesi
- e. Gümrük Birliği

Yanıt Açıklaması:

Tercihli Ticaret Düzenlemesi, ekonomik bütünleşmenin en basit biçimidir. Tercihli ticaret anlaşmasıyla iki veya daha fazla ülke kendi aralarında belirli bazı ürünlerin ticaretinde, örneğin üçüncü ülkelere göre daha düşük gümrük tarifesi uygulanarak, tercihli-ayrımcı bir ticaret düzeni oluşturulur.

12.Soru

"Sınırlı bir toprak (ülke ya da vatan) üzerinde kurulmuş ve kendi siyasi varlığını bu ülkeden alan bir devlettir" olarak tanımlanan devlet şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- a. oligarşik
- b. teokratik
- c. ülkesel
- d. monarşik
- e. çok uluslu

Yanıt Açıklaması:

Ülkesel devlet ya da bir başka şekilde söylenişle teritoryal devlet; evrensel imparatorluklara karşı sınırlı bir toprak (ülke ya da vatan) üzerinde kurulmuş ve kendi siyasi varlığını bu ülkeden alan bir devlettir.

13.Soru

Silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar saldırgan devlete karşı kuvvet kullanarak kendisini savunmak hakkına sahiptir. Bu tanım aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru olarak verilmektedir?

- a. Kuvvet Kullanma Yasağı
- b. Ortak Güvenlik Sistemi
- c. Milli Savunma Sistemi
- d. Meşru Savunma Hakkı
- e. Olağanüstü Hal

Yanıt Açıklaması:

Silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar saldırgan devlete karşı kuvvet kullanarak kendisini savunmak hakkına sahiptir. Bu doğal bir haktır ve devlet bu hakkını tek başına ya da başka devletlerle birlikte kullanabilir.

14.Soru

Aşağıdakilerden hangisi NATO'ya katılmaya istekli Avrupa devletlerinin yerine getirmesi gereken önkoşullardan biri değildir?

- a. Demokratik bir siyasi rejime sahip olmak
- b. Serbest piyasa ekonomisine sahip olmak
- c. NATO operasyonlarına katkı sağlamak
- d. Sivil-asker ilişkilerinde askeriye'nin üstünlüğünü kabul etmek
- e. Uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümünü istemek

Yanıt Açıklaması:

Örgüte katılmak için gerekli yükümlülükleri üstlenebilecek olan istekli Avrupa devletleri, oy birliği sağlanması halinde üyeliğe davet edilebileceklerdir. Bunun için demokratik bir siyasi rejime ve serbest piyasa ekonomisine sahip olmak, uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümünü istemek, NATO operasyonlarına katkı sağlamak ve sivil-asker ilişkilerinin demokratik sınırlar içinde seyretmesi önkoşulları bulunmaktadır.

15.Soru

Arap Birliği'nin Genel Sekreteri hangi ülkedendir?

- a. Ürdün
- b. Lübnan
- c. Mısır
- d. Irak
- e. Suriye

Yanıt Açıklaması:

Mısır'ın üyelikten çıkarılması nedeniyle 1979-1990 dönemi hariç örgüt genel sekreterliğini hep Mısır vatandaşları yapmıştır. Mevcut Genel Sekreter ise 2016'da seçilen Ahmed Aboul Gheit'tir.

16.Soru

Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgesinden başlayarak uluslararası sahada varlık göstermeye başlamasının tartışmasız en önemli nedenlerinden birisi aşağıdaki seçeneklerden hangisidir?

- a. Ekonomik açıdan hammadde ve pazar arayışı
- b. Kültür Birliği
- c. Bölgesel politikalara dahil olma isteği
- d. İdeolojik ayrışma
- e. Kapitalizm

Yanıt Açıklaması:

Çözüm: Çin, yaygın görüşe göre binlerce yıldır içinde durduğu kabuğu kırmaya ve ekonomik ve hatta siyasi olarak sınırlarının dışıyla aktif olarak ilgilenmeye başlamıştır. Bölgesinden başlayarak uluslararası sahada varlık göstermeye başlamasının tartışmasız en önemli nedenlerinden birisi, yeni ekonomi politikaları için gerekli hammadde ve pazar arayışıdır.

17.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin kuruluş aşamasındaki amaçlarından biri değildir?

- a. Serbest ticaret bölgesi gibi bir bölgesel bütünleşme yaratmak
- b. Bölgedeki ekonomik büyümeyi hızlandırmak
- c. Sosyal ilerlemeyi ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak
- d. BM Şartı'nın ilkelerine bağlı kalarak bölgesel barış ve istikrarı sağlamak
- e. Bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkilerde adalet ve hukukun
- f. üstünlüğüne bağlı kalınmasını sağlamak

Yanıt Açıklaması:

1967 Bangkok Deklarasyonu'nda belirtildiği üzere ASEAN'ın hedefleri, bölgedeki ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak ve bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkilerde adalet ve hukukun üstünlüğüne saygı göstererek ve BM Şartı'nın ilkelerine bağlı kalınarak bölgesel barış ve istikrarı sağlamaktır. Aslında ASEAN'ın kuruluşunun altında yatan temel neden bir bölgesel entegrasyon oluşturulması fikrinden çok, Vietnam Savaşı döneminde Komünizmin bölgede yayılmasını engellemektir. Ekonomik gelişmişlik seviyesi

bakımından olduğu kadar dil, tarih, din ve kültür gibi bir dizi toplumsal alanlarda da farklılık gösteren ülkeleri bir araya getirebilmek için, sadece katılımcı ülkelerin bölgesel çıkar alanlarında işbirliği yapmalarını esas alan bir bütünleşme modeli benimsenmiştir.

18.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO ülkelerinden biri değildir?

- a. Türkiye
- b. Arnavutluk
- c. İzlanda
- d. Kanada
- e. Fransa

Yanıt Açıklaması:

Mevcut durumda 22 ülke hem NATO hem de AB üyesidir. Türkiye, ABD, Arnavutluk, İzlanda, Kanada ve Norveç, AB üyesi olmayan NATO ülkeleridir.

19.Soru

Uluslararası parasal ve finansal sistemin istikrarını sağlamak aşağıdakilerden hangisinin temel amacıdır?

- a. IMF
- b. GATT
- c. WTO
- d. OECD
- e. IBRD

Yanıt Açıklaması:

Doğru cevap IMF'dir. Uluslararası parasal ve finansal sistemin istikrarını sağlamak IMF'nin temel amacıdır

20.Soru

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) iki görevi vardır. Bu iki görevden birisi aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru verilmektedir?

- a. Devletler tarafından kendisine sunulan hukuksal uyuşmazlıkları uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturmak
- b. Özel kişilerin çözülemez uyuşmazlıklarını uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturmak
- c. Uluslararası örgütlerin yargılarını uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturmak
- d. Devlet içi çözilemeyen anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak
- e. Divan önündeki davalarda yalnız kişiler taraf olabilirler

Yanıt Açıklaması:

UAD'ın iki görevi vardır: Devletler tarafından kendisine sunulan hukuksal uyuşmazlıkları uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturmak ve yetkili BM organlarına gerekli durumlarda danışma görüşü vermek.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER ONLINE DÖNEM

SORU – CEVAP :

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

2004 yılından itibaren Afrika Birliği içerisinde faaliyet gösteren ve tavsiye görevinde bulunan yapı hangisidir?

A- Afrika Birliği Komisyonu

B- Yürütme Konseyi

C- Pan-Afrika Parlementosu

D- Daimi Temsilciler Komitesi

E- Barış ve Güvenlik Konseyi

İnsan hakları ihlali yapan devletler üzerinde uluslararası baskı yoluyla ihlalcı devletin gerekli önlemleri almasını sağlamayı amaçlayan hükümet dışı uluslararası örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

A- Uluslararası Af Örgütü

B- Yeşil Barış

C- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

D- İnsan Hakları İzleme Örgütü

E- Avrupa Konseyi

Şangay İşbirliği Örgütü 2007 yılında hangi Örgütlerle güvenlik, suçla mücadele ve uyuşturucu kaçakçılığı konularında işbirliği anlaşması imzalamıştır?

A- Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

B- NATO

C- BM

D- Avrupa Birliği

E- AGİT

Aşağıdakilerden hangisi BDT üyeleri arasında yaşanan sorunlardan biridir?

A- Bütün eski Sovyet coğrafyasını kapsamaması

B- Örgütün esnek yapısı

C- Çin'in üyeliği üzerindeki tartışma

D- Devlet başkanları arasındaki anlaşmazlıklar

E- Rusya'nın Topluluk üzerindeki ağırlığı

2015 yılında faaliyetlerine başlayan Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri arasında gümrük birliği ve Ortak Ekonomik Alan kurmayı hedefleyen örgüt hangisidir?

A- Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği

B- Şangay İşbirliği Örgütü

C- İslam İşbirliği Örgütü

D- Avrasya Ekonomik Birliği

E- Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü

Uluslararası Af Örgütü temsilciliklerinin bulundukları ülkedeki insan hakkı ihlallerine ilişkin raporlama yapamaması ilkesine ne ad verilir?

A- Oydaşma

B- Tanıklık etme

C- Ülke kuralı

D- En çok kayırlan ülke

E- Gönüllülük

Türkiye ile birlikte NATO üyesi olan ülke aşağıdakilerden hangisidir?

A- Bulgaristan

B- Yunanistan

C- Polonya

D- Romanya

E- Macaristan

I. İran

II. Hindistan

III. Pakistan

IV. Afganistan

V. Türkmenistan

Şangay İşbirliği Örgütü'nün 2017 yılında gerçekleştirdiği ilk genişlemeye yukarıdaki ülkelerden hangileri örgüte katılmıştır?

A- I ve V

B- II ve III

C- II ve V

D- I,II ve V

E- I,II,III ve V

Şangay İşbirliği Örgütü'nün "terörle mücadele" amacıyla kurduğu daimi organı aşağıdakilerden hangisidir?

A- Görev Gücü

B- Bölgesel Anti-Terör Yapısı

C- Asya Güvenlik Yapılanması

D- Acil Müdahale Ordusu

E- Savunma Paketi

I. Sekreterlik çalışanlarını atamak

II. Ana organların istediği raporların hazırlanmasını sağlamak

III. Üye devletlerin yaptıkları antlaşmaların kaydını tutmak ve bunları yayınlamak

IV. Genel Kurul'a tavsiyede bulunmak

Yukarıdakilerden hangileri BM Genel Sekreter'inin görevleri arasında yer alır?

A- I ve IV

B- III ve IV

C- I,II ve III

D- I,II ve IV

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

E- I,II,III ve IV

- I.Kazakistan
- II.Ermenistan
- III.Ukrayna
- IV.Kırgızistan

Yukarıdakilerden hangileri Avrasya Ekonomik Birliği'nin üyeleri arasında yer alır?

- A- I ve III
- B- I,II ve III

C- I,II ve IV

- D- II,III ve IV
- E- I,II,III ve IV

IMF ve Dünya Bankası hangi anlaşmayla kurulmuştur?

- A- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- B- Helsinki Nihai Senedi
- C- Kyoto Protokolü
- D- Stockholm Deklerasyonu

E- Bretton Woods Anlaşması

Ernest B. Haas'a göre çıkar grupları ikincil siyaset alanlarında etkili ve başarılı olabilmektedir. Bu bilgi doğrultusunda uluslarüstülük aşağıdaki alanlardan hangisinde başlayabilir?

- A- Küresel terörle mücadele
- B- Savunma
- C- Dış politika
- D- Güvenlik

E- Ekonomik ve teknik alanlar

Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi bünyesine katılımı ilk başta reddedildikten sonra 1999 yılında birliğe katılan ülke aşağıdakilerden hangisidir?

- A- Panama
- B- Venezuela
- C- Bolivya
- D- Ekvador

E- Küba

Taraf devletlerin, birbirlerinin toprakları üzerinde silahtan arındırılmış ve özel algılayıcılarla donatılmış uçaklarla havadan gözlem yapmalarına imkan sağlayan düzenleme hangisidir?

A- 1992 Açık Semalar Antlaşması

- B- Avrupa Güvenlik Şartı
- C- 1975 Helsinki Nihai Senedi

- D- 2010 Astana Hatıra Deklarasyonu
- E- Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması

Dünya Ticaret Örgütünün dış ticarette ayrımcılığın önüne geçilmesi ve ülkelerin ticaret ortakları arasında ayrımcılık yapmamasını sağlayan ilkesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A- Tarifeler yoluyla korunma ilkesi
- B- Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi ilkesi

C- En çok kayrılan ülke kuralı

D- Tarife dışı engeller ilkesi
E- Dış ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi
Geçiş ekonomileri kavramı aşağıdaki ülke gruplarından hangisini ifade etmek için kullanılır?

- A- Asya ülkelerini
- B- Sınır komşusu ülkeleri

C- Piyasa ekonomisini uygulayan eski Doğu Bloku ülkelerini

- D- Yoksul Afrika ülkelerini
- E- Gelişmekte olan ülkeleri

Dünya Bankası Grubu içinde özel sektöre kredi sağlayarak veya firmalara ortak olarak destek sağlayan kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

- A- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
- B- Uluslararası Kalkınma Birliği
- C- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
- D- Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı

E- Uluslararası Finans Kurumu

Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın faaliyetleri arasında yer almaz?

- A- Esnek müzakere ve siyasi diyalog formunu teşkil etmek
- B- Çatışma sonrası inşa misyonlarını yürütmek
- C- Güvenlik alanında ilke, norm ve standartlar geliştirmek
- D- Üye devletlerin demokratikleşme alanlarındaki çabalarına destek olmak

E- Ortak silahlanma programları yürütmek

İslam İşbirliği Örgütü'nün Genel Sekreterliğinin merkezi aşağıdaki şehirlerden hangisidir?

- A- Kudüs
- B- Mekke
- C- Riyad
- D- Medine
- E- Cidde

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

İslam İşbirliği Örgütü'nün 'Kıbrıs Türk Müslüman Topluluğu'na 1975'te verdiği "misafir" statüsü 1979'da hangi statüye yükseltilmiştir?

A- Gözlemci

- B- İmtiyazlı Üye
- C- Diyalog Partneri
- D- Ortak Üye
- E- Tam Üye

Aşağıdakilerden hangisi Yeşil Barış Örgütü'nün çalışma yürüttüğü temel konular arasında yer almaz?

- A- Zehirli kimyasallar
- B- İklim değişikliği

C- Göç

- D- Genleri ile oynanmış organizmalar
- E- Yasa dışı

Artan karşılıklı bağımlılık ve bütünleşme olgusunu açıklamaya çalışan işlevselcilik yaklaşımı aşağıdakilerden hangisine tepki olarak ortaya çıkmıştır?

- A- İdealizm
- B- Liberalizm

C- Federalizm

- D- Ulusötecilik
- E- Uluslarüstülük

Aşağıdakilerden hangisi BM Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri arasında yer alır?

A- Çin Halk Cumhuriyeti

- B- Avusturya
- C- Belçika
- D- Kanada
- E- Almanya

Aşağıdaki ülkelerden hangisi Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği kurucu ülkelerinden biridir?

- A- Mynmar
- B- Laos

C- Tayland

- D- Kamboçya
- E- Vietnam

NATO Komuta Yapısı kapsamında görev yapan Hava Komutanlığı Türkiye'nin hangi ilinde konuşlanmıştır?

A-İzmir

- B-İstanbul
- C-Diyarbakır
- D-Adana
- E-Ankara

'Avrupa Güvenlik Şartı' aşağıdaki AGİT Zirvelerinin hangisinde yayımlanmıştır?

- A- 1990 Paris Zirvesi
- B- 1992 Helsinki Zirvesi
- C- 1994 Budapeşte Zirvesi

D- 1999 İstanbul Zirvesi

- E- 2010 Astana Zirvesi

Avrupa Toplulukları'ndan, Avrupa Birliği'ne geçiş aşağıdaki antlaşmalardan hangisiyle sağlanmıştır?

A- Maastricht

- B- Lizbon
- C- Nice
- D- Roma
- E- Avrupa Tek Senedi

Avrasya Ekonomik Birliği'nin en üst düzey organı üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşan -----
Yılda en az bir kez toplanıp birliğin stratejisini belirleme, birliğin diğer organlarında görev yapacak yetkilileri belirleme, diğer organlar tarafından çözülemeyen sorunların çözümü gibi yetkilere sahiptir.

Cümlede boş bırakılan yeri hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A- Avrasya Ekonomik Komisyonudur.
- B- Avrasya Ekonomik Birliği Mahkemesidir.
- C- Hükümetlerarası Konseydir.
- D- İş Danışma Konseyidir.

E- Avrasya Yüksek Ekonomi Konseyidir.

Peter Benenson'un 1961'de yayınlanan "The Forgotten Prisoners" makalesi hangi hükümet-dışı örgütün kurulma sürecini başlatmıştır?

- A- Kızılhaç
- B- Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü
- C- İnsan Hakları İzleme Örgütü

D- Uluslararası Af Örgütü

- E- Yeşil Barış

Aşağıdaki durumlardan hangisinde bir hükümet dışı örgüt, gönüllülük ilkesine aykırı hareket etmiş olacaktır?

- A- Aidat toplaması
- B- Bağış alması
- C- Kazanç getirici faaliyetlerde bulunması
- D- Üyelerine kar payı dağıtması

E- Ekonomik faaliyetlerde bulunması

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün en üst düzey organı aşağıdakilerden hangisidir?

- A- Yasadışı Göçle Mücadele Eşgüdüm Konseyi
- B- Askeri-Ekonomik İşbirliği Komisyonu
- C- Genel Sekreterlik

D- Kolektif Güvenlik Konseyi

- E- Dışişleri Bakanları Konseyi

Dünya Ticaret Örgütü'nün kurallarına göre dış ticarete ülkeler arasında ayrımcılık yapmak yasaklanmıştır. Bu kuralın istisnalarından biri olan gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere tek taraflı olarak ticarete ayrıcalıklar tanıdıkları anlaşmalara ne ad verilir?

- A- En çok kayırlan ülke

B- Bölgesel ticaret anlaşmaları

- C- Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi

- D- Gümrük Birliği

- E- Serbest Ticaret Anlaşmaları

Uluslararası Af Örgütü'nün, faaliyetlerini yürütürken tarafsızlığı sağlamak ve uluslararası sorumluluklarını yerine getirebilmek için örgüt temsilciliklerinin bulundukları ülkeyle ilgili raporlama yapmamaları hangi kuralla tanımlanır?

- A- Ulusal İşlem Kuralı
- B- Parson yasası
- C- Tanıklık etme kuralı

D- Ülke Kuralı

- E- En çok kayırlan ülke kuralı

IMF üyesi ülkelerin, IMF yönetiminde temsil düzeyleri ve Fon kaynaklarından ne miktarda yararlanacakları, aşağıdaki kriterlerden hangisine bağlı olarak belirlenir?

- A- Talep ettiği miktar
- B- Dış ticaret hacmi
- C- Nüfusu
- D- Ülke parasının değeri

E- Kotası

1. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye – NATO ilişkilerinde yakın dönemde etkili olan faktörlerden biri değildir ?

Berlin Bunalımı

2. 'Bireyin hak ve özgürlüklerini savunurken öte yandan devlet dışı, ulus ötesi aktörlerin güç kazandığı ve bireyin hak ve çıkarlarını esas alan bir siyasal yapının uluslararası ölçekte yaygınlaştığı bir düzeni tasarlar.'

Yukarıdaki ifadede uluslararası ilişkilerde hangi yaklaşım tanımlanmıştır?

Liberalizm

3. Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın sonuçlarından biri değildir?

Büyük ulusların daha güçlü hale gelmesini sağlamak

4. Kolektif güvenlik örgütleri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

Kolektif güvenlik örgütlerinin doğasında realizmin temel varsayımlarını doğrulayan ve güvenlik toplumu yaklaşımının öngördüğü anlayış bulunmaktadır.

5. Aşağıdakilerden hangisi Mitrany'nin uluslararası örgütlere yönelik düşüncelerinden biri değildir?

Uluslararası örgütler yoluyla insanların doğal ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin doğal akışları yönünde sınıflandırılması sağlanabilir.

6. AİHM'e başvurabilmek için Avrupa Konseyi üyesi devletlerin birinin vatandaşı olmaya gerek yoktur, ihlali gerçekleştiren devletin----- olması yeterlidir.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru tamamlar?

Avrupa Konseyi Üyesi

7. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan temel haklar ve özgürlüklerden biri değildir?

Ayrımcılık yapma hakkı

8. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın amaçlarından biri değildir?

Üye devletlerde eğitim seviyesinin artırılması için projeler geliştirmek

9. AGİT bünyesinde Avrupa Güvenlik Şartı hangi Zirve'de kabul edilmiştir?

1999 İstanbul

10. Aşağıdakilerden hangisi Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün yeni görev alanları arasında değildir?

Salgın hastalıklarla mücadele

11. SSBC dağıldıktan sonra ABD'nin 1996 yılına kadar sürdürdüğü Rusya Federasyonu politikası aşağıdakilerden hangisidir?

Önce Rusya

12. Birleşmiş Milletler'in kuruluşunun ana amacı hangisidir?

Uluslararası barış ve güvenliği korumak

13. 2006 yılında katıldığı Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nden 2012 yılında ayrılan ülke aşağıdakilerden hangisidir?

Özbekistan

14. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargıçları hangi yöntemle belirlenir?

Üye devletlerin önerdiği 3 yargıç arasından Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin birini seçmesiyle

15. Aşağıdakilerden hangisi BM Antlaşması'nın 1.maddesinde sayılan amaçlar arasında yer almaz?

Nükleer silahlanmaya son verip mevcutları ortadan kaldırmak

16. Aşağıdaki örgütlerden hangisi II.Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin tavsiyesi-telkini üzerine Avrupa ülkeleri tarafından kurulan örgütler arasında yer almaz?

AKÇT

17. NATO, aşağıdaki örgütlerden hangisinin savunmaya ilişkin sorumluluklarını devralmıştır?

Brüksel Antlaşması Örgütü

18. Tek Avrupa Senedi'nin ortaya çıkardığı kazanımların Maastricht Antlaşması ile çok daha ileriye taşınması sonucunda, aşağıdakilerden hangisine geçiş sağlanmıştır?

Avrupa Birliği

19. Devletler tarafından kendisine sunulan hukuksal uyuşmazlıkları uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturma yetkili BM organlarına gerekli durumlarda danışma görüşü verme görevlerini yürüten BM organı, aşağıdakilerden hangisidir?

Uluslararası Adalet Divanı Parlamentosu

20. SSCB'nin yıkılmasından sonra Sovyet coğrafyasındaki gelişmelerin Rusya Federasyon'u ekonomik, askeri ve toplumsal açılardan doğrudan etkilenmesinden dolayı bu coğrafyadaki gelişmeleri denetlemek amacıyla güdülen dış politikaya ne ad verilir?

Yakın Çevre

21. Barış gücü operasyonuna bağlı olarak, az sayıda kişiden oluşan ve görevi, sorun olan yere gidip Genel Sekreter'e ve Güvenlik Konseyi'ne rapor vermek olan gruplar aşağıdakilerden hangisidir?

Gözlemci gruplar

22. BM'nin ana organlarından biri olan Sekreter ve Genel Sekreterlik ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

Sekreterlik yönetsel organdır ve başında Genel Sekreter bulunur

23. İşlevselci yaklaşım aşağıdakilerden hangisine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır?

Federalizm

24. Aşağıdaki ülkelerden hangisi, BM Güvenlik Konseyi'nin sürekli beş üyesinden biridir?

Çin

25. Ülkesel devlet (teritoryal devlet) ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

Ülkesel devlet için ülkesel bir sınırlılık söz konusu değildir.

26. Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği'nin bir araya gelmelerini sağlayan örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

AGİT

27. Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletler'in amaçlarına ulaşması için uyulması gereken ilkelerden biri değildir?

Hem BM'nin hem de üye devletlerin, özü bakımından bir devletin ulusal yetkisine giren konulara karışması

28. Savaşın imkansız hale geldiği bir uluslararası toplum modeli olarak 'güvenlik toplumu' modelini ileri süren ve güvenlik toplumu kavramını literatüre kazandıran isim hangisidir?

Karl Deutch

29. BM'ye yeni üye kabulü ile ilgili şartlardan hangisi doğrudur?

Güvenlik Konseyi'nin vetoya tabi bir oylamayla tavsiyesi üzerine Genel Kurul'un 2/3 oy çokluğuyla aldığı kararlar

30. Avrupa Topluluklarının ilk genişleme sürecinde Topluluğa katılan ülkeler aşağıdakilerden hangisinde birlikte ve doğru olarak verilmiştir?

İngiltere, Danimarka, İrlanda

31. Farklı ulusal çevrelerde bulunan aktörlerin aidiyat duygularını, beklentilerini ve siyasi faaliyetlerini, önceki ulus devletten yetki talebinde bulunan ve bu yetkilere sahip olan yeni bir merkeze yöneltmeleri konusunda ikna edildikleri süreci, Ernest B. Haas aşağıdaki kavramlardan hangisiyle tanımlamıştır?

Siyasal bütünleşme

32. Dünya üzerinde barışın tesis edilebilmesi amacı çerçevesinde, çatışma çıkmasına neden olabilecek ekonomik ve toplumsal sorunların ortadan kaldırılması için faaliyet gösteren BM organı hangisidir?

Ekonomik ve Sosyal Konsey

33. Avrupa Konseyi'nin karar alma organı aşağıdakilerden hangisidir?

Bakanlar Komitesi

34. Uluslararası prestijini, kuruluş esası olarak bütünleşme girişiminin temeline yerleştiren ilk bütünleşme hareketi, aşağıdakilerden hangisidir?

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

35. 19. Yüzyılda kurulan ilk uluslararası örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

Milletler Cemiyeti

36. NATO'nun geleceğine ilişkin yeni strateji ya da politika değişikliklerinin ele alındığı zirvelerde üyeler kimler tarafından temsil edilir?

NATO daimi temsilcileri

37. 1992 yılında kabul edilen 'Petersberg Görevleri' olarak adlandırılan kararlar ile ilgili aşağıdakilerden hangisi amaçlanmıştır?

Batı Avrupa Birliği'nin barış gücü, kriz önleme ve insani yardım operasyonlarında yer alması

38. Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletler'in ana organlarından biridir?

İnsan Hakları Komisyonu

39. 'Devletlerin Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar başvurdukları ve o harekete geçer geçmez sona erdirmek zorunda oldukları geçici bir yoldur. Hiçbir şekilde uluslararası örgüt tarafından alınması gereken önlemlerin yerini alacak geniş kapsamlı bir hak değildir.'

Yukarıda verilen açıklamada, BM kuvvet kullanımı ilkesi kapsamındaki hangi hak tanımlanmaktadır?

Meşru Savunma

40. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

Diğer güvenlik örgütlerine göre en büyük avantajı zorlama kabiliyetinin olmasıdır.

41. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın en yüksek idari sorumlusudur?

Genel Sekreter

42. Türkiye'nin son yıllarda BM sistemine ilişkin en önemli eleştirisi aşağıdakilerden hangisidir?

Güvenlik Konseyi'nin 5 sürekli üyesinin ayrıcalıklı konumu

43. Rusya aşağıdaki gerekçelerden hangisini öne sürerek Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini askıya almıştır?

NATO'nun Rusya'yı çevreleyecek şekilde genişlemesi

44. Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ulaşması için uyulması gereken ilkelerden biri değildir?

Hem BM'nin hem de üye devletlerin, özü bakımından bir devletin ulusal yetkisine giren konulara karışması

45. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Nato'ya üye olmasının temel gerekçelerinden biri değildir?

Türkiye'nin NATO üyeliği ile Yunanistan'a karşı avantaj kazanma isteği

46. Gelişen teknoloji, iletişim, artan kitlesel üretim ve ortaya çıkan yenigüç merkezleri, insanın eski çağlarda sahip olduğu kendi kendine yeterlilik özelliğini kırmaya gibi değişiklikler sonucunda, halkların birbirine bağlanması ile dünyanın ulaştığı bütünleşme boyutuna ne ad verilir?

Karşılıklı bağımlılık

47. NATO Antlaşması'nın 4. Maddesi, örgüte üye ülkelere yönelmiş sadece bir sıcak saldırı ya da tehdit değil, potansiyel bir tehdit olduğunda da diğer üye ülkelerle iş birliği içine girmeleri olanağı vermektedir.

Türkiye ilk kez hangi olayla birlikte NATO'dan kendisi için 4. Maddenin işletilmesini talep etmiştir?

1974 Kıbrıs Barış Harekati sonrası

48. Aşağıdakilerden hangisi E.B. Hass'a göre, çıkar gruplarının etkili ve başarılı olduğu ve buna bağlı olarak uluslar üstülüğün başlayabileceği siyaset alanlarından biridir?

Ekonomik

49. Avrupa Konseyi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

Avrupa Konseyi'nin esas karar organı Bakanlar Komitesi'dir.

50. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın zayıf yönlerinden biridir?

Zorlama kabiliyetlerine sahip olmaması

51. 2000'li yıllarda Rusya liderliğinde bölgede kolektif bir güvenlik yapısının kurulabilmesinin temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

ABD'nin bölgede askeri varlığını artırması

52. Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı-Doğu bölünmesinde bir köprü işlevi gören hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği'nin katıldığı tek oluşum aşağıdakilerden hangisidir?

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü

53. Aşağıdakilerden hangisi BM Antlaşması'nın 1.maddesinde sayılan amaçlar arasında yer almaz?

Nükleer silahlanmaya son verip mevcutları ortadan kaldırmak

54. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Dağlık Karabağ sorununa Fransa, Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri eş-başkan bulma çabalarına öncülük eden oluşum hangisidir?

AGİT Minsk Grubu

55. Aşağıdakilerden hangisi Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü(KGAÖ)'nün işbirliğine önem verdiği uluslararası örgütlerden biridir?

Şanghay İşbirliği Örgütü

56. BM Barış güçleri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

Barış güçleri sadece saldırıya uğraması durumunda kendisini savunmak için kuvvet kullanabilir.

57. Aşağıdaki ülkelerden hangisi Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün üyelerinden biridir?

Ermenistan

58. Aşağıdakilerden hangisi, BM tarafından barış gücü yerleştirilendurumlardan biri değildir?

Taraflardan birini ateşkese zorlamak

59. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün askeri yapısı içinde Rusya Doğu Avrupa bölgesinde hangi ülke ile birlikte yer alır?

D-BELARUS

60. Aşağıdakilerden hangisi AGİT 1999 İstanbul Zirvesi'nde imzalanan Avrupa Güvenlik Şartı'nın ana konuları arasında yer almaz?

İklim değişikliği

61. Aşağıdakilerden hangisi Mitrany'in uluslararası örgütlere yönelik düşüncelerinden birisidir?

Uluslararası örgütler ilerleyen teknolojinin yarattığı karşılıklı bağımlılık olgusunun bir sonucudur

62. I Dünya savaşı sonrasında kurulan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik realist anlayıştan kopuşu temsil eden ilk uluslararası örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

Milletler Cemiyeti

63. Aşağıdakilerden hangisi BM Güvenlik konseyinin barışın bozulduğunu saptadığı olaylardan biridir?

2011 Suriye İç Savaşı

DON'T ASK QUESTIONS, JUST FOLLOW...

SINCE 2020

Dış ticaretle konu olan sınai mülkiyet hakları ve telif, marka hakları DTÖ bünyesinde hangi anlaşma ile düzenlenmiştir?

- A- GATS
- B- GATT
- C- Ticaretle Teknik Engeller Anlaşması

D- TRIPS

- E- Bretton Woods Anlaşması

BM Genel Sekreteri ----- tavsiyesi üzerine ----- tarafından seçilir.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yerleri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A- Mevcut Genel Sekreterin – Güvenlik Konseyi
- B- ABD'nin – Genel Kurul

C- Güvenlik Konseyi – Genel Kurul

- D- Genel Kurulun salt çoğunlukla – Güvenlik Konseyi

- E- Üye Ülke Dışişleri Bakanları'nın 2/3 ünün – Güvenlik Konseyi

Greenpeace aşağıdaki kesimlerden hangisinden bağış kabul etmektedir?

- A- Şirketler

B- Bireyler

- C- Uluslararası Örgütler
- D- Siyasi Partiler
- E- Hükümetler

Bir IMF üyesi ülkenin Fon'dan yararlanabileceği mali kaynağın sınırı hangi kritere göre belirlenir?

- A- Ülkenin yer aldığı coğrafi bölge
- B- Ülkenin dış borç miktarı
- C- Üyenin IMF sermayesine yaptığı katkı miktarı
- D- Dünya ticaretindeki payı

E- Ülkenin ödemeler dengesi açığı

Aşağıdaki ülkelerden hangisi İslam İşbirliği Örgütü gözlemci üye ülkeler arasında yer almaz?

A- Çin

- B- Orta Afrika Cumhuriyeti
- C- Rusya Federasyonu
- D- Bosna-Hersek
- E- Tayland Krallığı

Aşağıdakilerden hangisi Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının temel faaliyet alanlarından biri değildir?

- A- Kriz dönemlerinde, krizden en çok etkilenen yoksul kesimlere destek
- B- Özel sermaye yatırımları için elverişli ortam oluşturmak

C- Bankacılık ve finans kesimini desteklemek

D- Özel yatırımcıların karlı bulmadıkları uzun vadeli insani ve sosyal kalkınma ihtiyaçlarını destekleyen alanlara kredi sağlamak

E- Yapısal uyum politikalarını ve kurumsal reformları (sosyal güvenlik, yolsuzlukla mücadele..) desteklemek

Aşağıdakilerden hangisi Dünya Bankası Grubunda yer alan kuruluşlardan biri değildir?

- A- Uluslararası Kalkınma Birliği

B- Uluslararası Para Fonu

C- Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi

D- Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı

E- Uluslararası Finans Kurumu

Arap Birliği'ne üyelik koşulları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A- Başvuran her Arap devleti üye olur.

B- Konsey'in 2/3 çoğunlukla üyeliği onaylanan ülkeler girebilir.

C- Sadece kurucu Antlaşmayı imzalayan ülkeler üyedir.

D- En az üç üyenin tavsiyesi üzerine Konsey'de oyçokluğu gereklidir.

E- Konsey, oybirliği ile üyeliği kabul eder.

AET üyesi olmayan Avrupa ülkeleri arasında ticaretin serbestleştirilmesi hangi örgüt aracılığıyla gerçekleştirilmiştir?

A- Avrupa Serbest Ticaret Birliği

B- Avrupa Konseyi

C- Güney Ortak Pazarı

D- Dünya Bankası

E- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

Tüm Latin Amerika ülkelerinin üye olabileceği ve bölgedeki tüm bütünleşme girişimlerinin 'şemsiye örgütü' olan bütünleşme aşağıdakilerden hangisidir?

A- And Topluluğu

B- MERCOSUR

C- ASEAN

D- UNASUR

E- ALADI

Soğuk Savaşın ardından Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğuna NATO temelinde giderme girişimi aşağıdakilerden hangisidir?

A- Petersberg Görevleri

B- AGİT

C- Barış için ortaklık

D- NATO-Akdeniz Diyalogu

E- Rogers Planı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçları hangi organ tarafından seçilir?

A- Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu

B- Hukuk Yoluyla Demokrasi için Avrupa Komisyonu

C- Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği

D- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi

E- Avrupa Konseyi Balkanlar Komitesi

Yeşil Barış Örgütünün en bilinen eylem biçimi aşağıdakilerden hangisi?

A- Kitlesel mitingler düzenleme

B- Çevre sorunları raporları yayınlama

C- Bağış kampanyaları düzenleme

D- Uluslararası örgütlere danışmanlık yapma

E- Tanıklık etme

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu'nun uygulamasını gözettiği uluslararası hukuk metinleri aşağıdakilerden hangisidir?

A- BM Antlaşması

B- Kyoto Protokolü

C- Stockholm Bildirileri

D- AGİT Antlaşmaları

E- Cenevre Sözleşmeleri

DON'T ASK QUESTIONS, JUST FOLLOW

İslam İşbirliği Örgütü'ne bir ülkenin üye olabilmesi için aşağıdaki koşullardan hangisini sağlaması gereklidir?

A- Ortadoğu'da yer alan Müslüman devletler

B- BM üyesi ve nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler

C- İsrail devletini resmen tanımayan her ülke

D- Müslüman Arap ülkeleri

E- Müslüman nüfus barındıran ve üye olmak isteyen her ülke

Bağımsız Devletler Topluluğu üyeliğinden 2009 yılında ayrılan ülke aşağıdakilerden hangisidir?

A- Kazakistan

B- Kırgızistan

C- Ermenistan

D- Gürcistan

E- Azerbaycan

Aşağıdaki örgütlerden hangisi "sui generis" özelliği barındıran uluslararası örgütlerden biridir?

A- Arap Birliği

B- NATO

C- Avrupa Konseyi

D- OECD

E- Birleşmiş Milletler

Aşağıdaki uluslararası örgütlerden hangisi ekonomik bütünleşme amacı taşımaktadır?

A- DTÖ

B- IBRD

C- EFTA

D- OECD

E- IMF

Dünya Ticaret Örgütü üyesi bir ülkede yurtiçinde üretilen ürünlerle ithal edilen ürünlere yönelik farklı yasal düzenlemeler ve uygulamalar hayata geçirirse DTÖ'nün hangi ilkesine aykırı hareket etmiş olur?

A- Korumacılık

B- Damping yasağının ihlali

C- En çok kayırılan ülke prensibi

D- Ulusal muamele ilkesi

E- Tarifeler yoluyla korunma ilkesi

BM'nin amaçlarına ulaşmak için uyacağı ilkeleri belirleyen Kurucu Antlaşmanın 2. Maddesinde aşağıdakilerden hangisi yer almaktadır?

A- Kuvvet kullanma yasağı

B- Meşru savunma hakkı

C- Amaçları gerçekleştirmek için antlaşmada açıkça yazılı olmayan yetkilerin geliştirilebilmesi

D- Self determinasyon hakkı

E- Güvenlik Konseyi kararlarının bağlayıcı olması

I. Üye ülkelerin ödemeler dengesi açıklarını azaltmasını sağlama

II. Üye ülkelerde gelir eşitsizliği ve yoksulluğu azaltma

III. Dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere mali yardım sağlama

IV. Döviz kurlarında istikrarı teşvik etme

V. Gelişmekte Olan Ülkeler kalkınma yardımları sağlama

Yukarıdakilerden hangileri IMF Anasözleşmesi'yle Fona verilen görevler arasında yer alır?

A- I, II ve V

B- I, III ve IV

C- III, IV ve V

D- I, II, III ve IV

E- I, II, III, IV ve V

Türkiye Kızılay Derneği'nin kurulduğu 1868'deki ilk ismi aşağıdakilerden hangisidir?

A- Mecruhın ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti

B- Osmanlı Merhamet Cemiyeti

C- Osmanlı Hilalahmer Cemiyet

D- Osmanlı Afat Cemiyeti

E- Osmanlı Tabip Cemiyeti

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması ile başlayan uluslararası bütünleşme süreci Roma Antlaşmalarıyla devam etmiştir.

Aşağıdaki ülkelerden hangisi 25 Mart 1957'de Roma Antlaşmaları'nı imzalayan ülkelere birisi değildir?

A- Almanya

B- Hollanda

C- İspanya

D- İtalya

E- Fransa

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün her yıl verdiği ödül aşağıdakilerden hangisidir?

A- İnsan Hakları Savunucusu Ödülü

B- Demokrasi Ödülü

C- Yurttaşlık Ödülü

D- Barış Ödülü

E- Örnek İnsan Ödülü

DON'T ASK QUESTIONS, JUST FOLLOW...

SINCE 2020